

Long Cross aan de Kerkebuurt

Archeologisch onderzoek naar de middeleeuwse bewoning en een 17de- tot 19de-eeuws stolpterrein aan de Kerkebuurt 190 in Berkhout (gemeente Koggenland)

J.T. Verduin

Met bijdragen van C.P. Schrickx en J.R. Peereboom

Long Cross aan de Kerkebuurt

Archeologisch onderzoek naar de middeleeuwse bewoning en een 17de- tot 19de-eeuws stolpterrein aan de Kerkebuurt 190 in Berkhout (gemeente Koggenland)

J.T. Verduin

Met bijdragen van C.P. Schrickx en J.R. Peereboom

Colofon

West-Friese Archeologische Rapporten 74

Titel:	Long Cross aan de Kerkebuurt. Archeologisch onderzoek naar de middeleeuwse bewoning en een 17 ^{de} - tot 19 ^{de} -eeuws stolpterrein aan de Kerkebuurt 190 in Berkhout (gemeente Koggenland)
Onderzoekslocatie:	Kerkebuurt 190
OM-nummer:	60635
Projectnummer:	382
Opdrachtgever:	dhr. J. van den Hout
Coördinaten:	centrumcoördinaat: x: 128.349 / y: 516.937
Auteurs:	J.T. Verduin (archeoloog, Archeologie West-Friesland), Historie Berkhout: C.P. Schrickx (senior-archeoloog, Archeologie West-Friesland), Historie eigenaars: J.R. Peereboom, Berkhout
Redactie:	M.H. Bartels (senior-archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Veldwerk:	S. Gerritsen (senior-archeoloog, Archeologie West-Friesland) J.T. Verduin (archeoloog, Archeologie West-Friesland) M. Kossen (archeoloog, Archeologie West-Friesland) A. Weel (archeologisch medewerker, Archeologie West-Friesland) T. van Meurs (vrijwilliger, Archeologie West-Friesland) F. Pennekamp (vrijwilliger, Archeologie West-Friesland)
Determinatie keramiek:	J.T. Verduin, C.P. Schrickx, D.M. Duijn
Determinatie metaal:	T. van Meurs, C.P. Schrickx, J.T. Verduin
Determinatie leer:	A. Vissie-Hoogland & E. Winters-Ran (vrijwillig medewerkers Archeologie West-Friesland)
Macro-resten onderz.:	L. de Sitter-Homans (vrijwillig medewerker Archeologie West-Friesland)
Houtonderzoek:	D. Duijn (Archeologie West-Friesland), S. van Daalen (Van Dalen Dendrochronologie)
Tekeningen:	J.T. Verduin, M. Kossen
Fotografie objecten:	J.T. Verduin
Opmaak:	J. van Leeuwen (Archeologie West-Friesland)

© Archeologie West-Friesland 2015

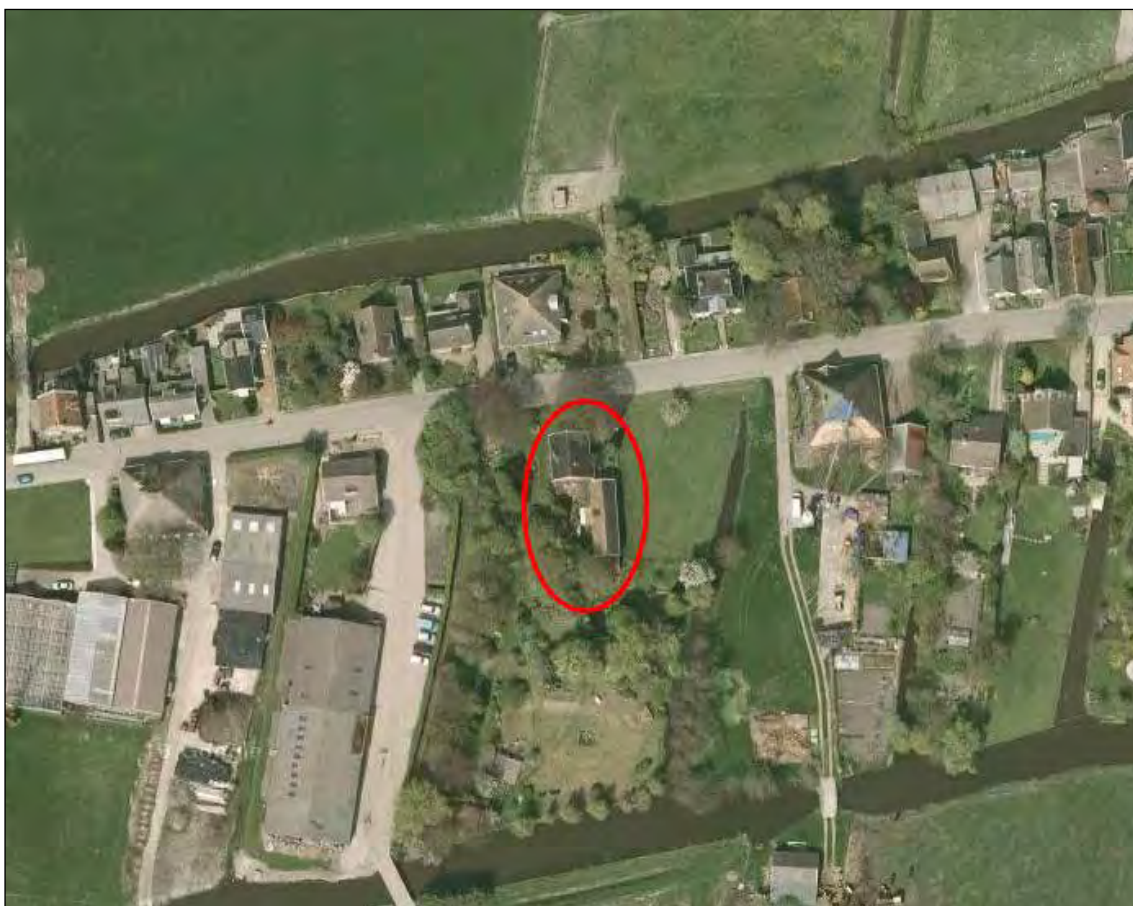
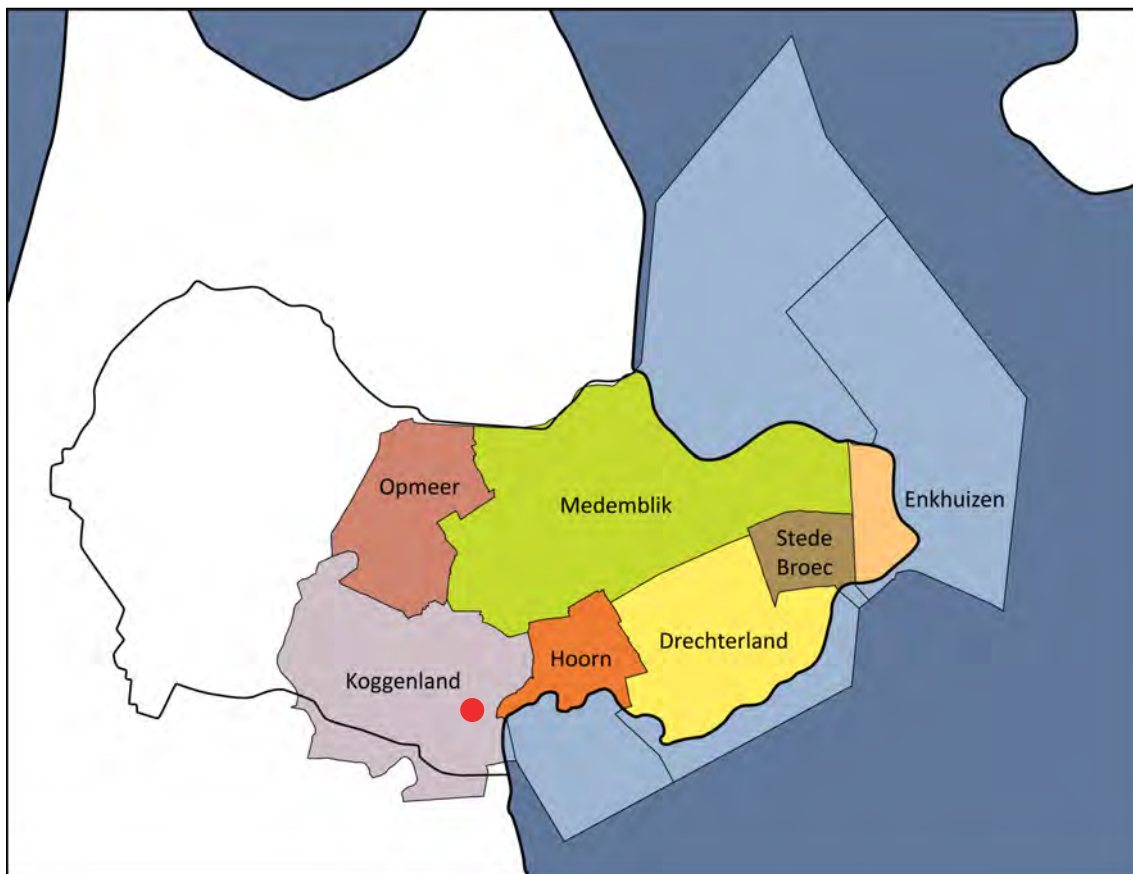
Niets van deze uitgave mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie, digitaal of geautomatiseerd systeem zonder voorafgaande toestemming van de copyrighthouders en de auteurs.

De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Ondanks deze zorgvuldigheid kunnen gegevens zijn veranderd of onjuist zijn weergegeven.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	9	
2. De onderzoekslocatie	11	
2.1 Geologie en landschap	12	
2.2 Historische achtergrond van Berkhout (C.P. Schrickx)	13	
2.2.1 De vroegste geschiedenis van Berkhout	13	
2.2.2 De banne Berkhout	15	
2.2.3 De bewoning in de 14 ^{de} eeuw	16	
2.2.4 Onder het poortrecht van Hoorn	17	
2.2.5 Een fort	17	
2.2.6 Bewoning in de 15 ^{de} eeuw	18	
2.2.7 Bewoning in de 16 ^{de} eeuw	19	
2.2.8 Droogmakerijen en molenbemaling	20	
2.2.9 Bewoning in de 17 ^{de} en 18 ^{de} eeuw	21	
2.3 Historische situatie van het plangebied	23	
2.4 Bekende archeologische waarden	23	
2.5 Gespecificeerde archeologische verwachting	24	
3. Opzet en doel van het onderzoek	25	
3.1 Vraagstelling	25	
3.2 Strategie en methode	27	
4. Resultaten	28	
4.1 Inleiding	28	
4.2 Bodemopbouw	29	
4.3 Fase 1 (vóór 1150): fase van vóór de bewoning op het terrein	29	
4.4 Fase 2 (1150-1350): fase van de eerste bewoning	32	
4.5 Fase 3 (17 ^{de} -18 ^{de} eeuw): bewoningsfase van de oudste stolpboerderij	38	
4.6 Fase 4 (19 ^{de} -begin 20 ^{ste} eeuw): de verstening van de stolp en bewoning tot aan de sloop	41	
4.7 Fase 5 (midden 20 ^{ste} eeuw): bewoning in de 20 ^{ste} eeuw/de Polderbistro	56	
5. Synthese	58	
6. Beantwoording onderzoeksvragen	59	
7. Besluit	61	
8. Literatuur	63	
Bijlagen		
Bijlage 1	Tekening fasen 1 en 2	69
Bijlage 2	Tekening fase 3	71

Bijlage 3	Tekening fase 4	71
Bijlage 4	Tekening fase 5	73
Bijlage 5	Tekening profielen en coupes	75
Bijlage 6	Determinatielijsten vondstmateriaal	77
	Keramiek	77
	Bouwkeramiek	99
	Glas	100
	Metaal	102
	Natuursteen	107
Bijlage 7	Rapportage dendrochronologisch onderzoek (ir. S. van Daalen)	108
Bijlage 9	Historische achtergrond Kerkebuurt 190 (J.R. Peereboom)	118

Afbeelding 1. Ligging van het plangebied Kerkebuurt 190 binnen West-Friesland (boven, rode stip) en op de luchtfoto (onder, rode cirkel, bron: Google Maps).

1 Inleiding

Algemeen

Van 18 tot en met 24 maart 2014 (5 werkdagen) is een archeologische opgraving uitgevoerd op de locatie Kerkebuurt 190 in Berkhout, gemeente Koggenland (afb. 1). Opdrachtgever voor het onderzoek was de heer J. van den Hout. Het onderzoek is verricht door Archeologie West-Friesland (AWF). De projectleiding was in handen van senior KNA-archeoloog drs. M.H. Bartels. Het vaste veldteam bestond uit senior KNA-archeoloog drs. S. Gerritsen, KNA-archeoloog drs. J.T. Verduin, archeoloog drs. M. Kossen en veldmedewerker A. Weel (metaaldetectie). Vrijwilligers van AWF, Theo van Meurs en Frank Pennekamp hebben ieder een dag de metaaldetectie verzorgd. Amateur-historicus Jan Peereboom van de Historische Kring Berckhout-Bobel Dyck, heeft historische informatie verzameld over het perceel van Kerkebuurt 190¹. De uitwerking van het onderzoek is gedaan door J.T. Verduin, met medewerking van vrijwillig medewerkers van Archeologie West-Friesland. Drs. C.P. Schrickx van AWF heeft de historische achtergrond van Berkhout beschreven (paragraaf 2.2).

Vooronderzoek

De aanleiding voor het onderzoek vormde de bouw van een nieuw huis en een schuur. Gezien het voorgenomen bouwplan kon het bodemarchief ter plaatse niet worden behouden. Op de archeologische beleidsadvieskaart (Archeologie West-Friesland, 2012) van de gemeente Koggenland ligt het plangebied in een zone waar bij plannen met een omvang groter dan 100 m² en dieper dan 35 cm rekening moet worden gehouden met archeologie. De oppervlakte van het nieuw te bouwen huis bedraagt ca. 290 m². Bij het huis wordt een onderheid terras aangelegd met een oppervlakte van ca. 150 m². De geplande schuur heeft een oppervlakte van 125 m². Voor de som van de gezamenlijke ingrepen, was binnen de Omgevingsvergunning een archeologisch onderzoek vereist.

Archeologie West-Friesland heeft in 2013 een bureauonderzoek met verkennend booronderzoek uitgevoerd.² Hierin is de historische ontwikkeling van het plangebied uiteengezet en is een beeld geschetst van de bodemopbouw ter plaatse. De bodemopbouw was intact; bovenop de natuurlijke kleibodem was nog een restant veen aanwezig op ca. 75 cm diepte. Boven het veen lag een ophogingspakket, dat in dikte iets varieerde tussen de verschillende boorlocaties. Naar aanleiding van het bureauonderzoek werd een gespecificeerde archeologische verwachting opgesteld. Het booronderzoek onderstreepte deze verwachting. Men heeft aanbevolen om de sloop van de woning te monitoren en niet dieper dan maaiveld te slopen. Tevens heeft men geadviseerd om op de locaties van de nieuwbouw een archeologische opgraving uit te voeren.

Voor de uitvoer van de archeologische opgraving is door Archeologie West-Friesland een Programma van Eisen (PvE) opgesteld (goedgekeurd op 10 maart 2014)³. In het PvE is het op te graven areaal vastgesteld, evenals de eisen waaraan de opgraving en de rapportage daarvan moeten voldoen. Tevens zijn vraagstellingen geformuleerd waarop het onderzoek antwoord dient te geven.

1 Zie paragraaf 4.4.

2 Kossen & Gerritsen 2013.

3 Gerritsen 2014a.

Leeswijzer

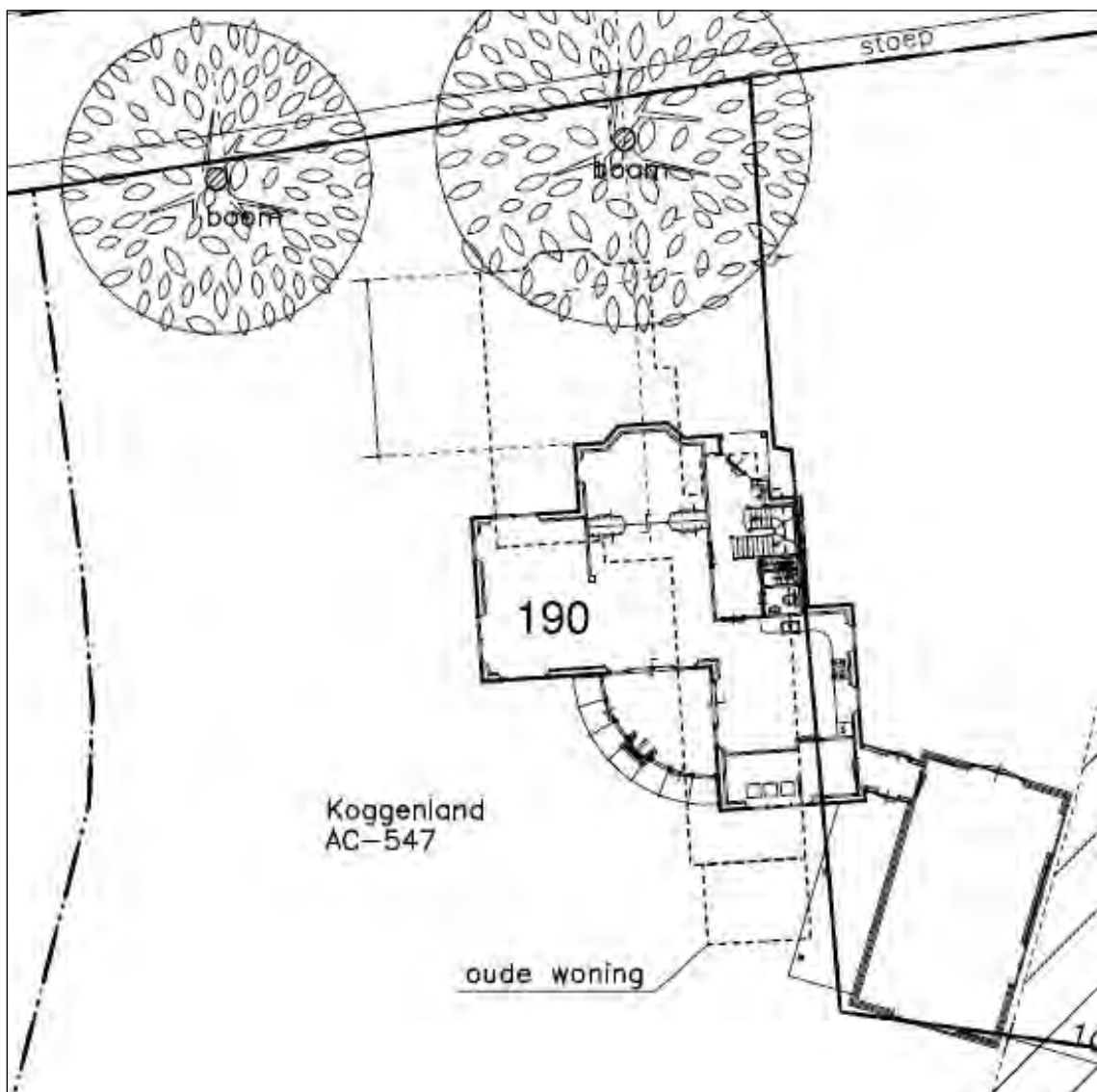
In dit standaardrapport worden de resultaten van de archeologische opgraving (OM-nr 60635, project 382) weergegeven. In hoofdstuk 2 wordt de onderzoekslocatie beschreven. Naast de ligging, komen de geologie en het historische kader aan bod. In hoofdstuk 3 zullen de vraagstelling en de strategie van het onderzoek uiteengezet worden. De resultaten van het onderzoek worden per fase beschreven in hoofdstuk 4. In hoofdstuk 5 (synthese) worden de verkregen gegevens samengevoegd en wordt gepoogd om deze te verbinden met reeds bestaande inzichten. De vraagstelling uit het PvE wordt beantwoord in hoofdstuk 6. Daarna volgen het besluit, de literatuurlijst en de bijlagen (kaarten, tellijsten, specialistisch onderzoek).

2 De onderzoekslocatie⁴

De onderzoekslocatie ligt aan de Kerkebuurt, de hoofdweg door het lint van Berkhout. Een aantal percelen ten oosten van de onderzoekslocatie ligt de voormalige Nederlands Hervormde kerk van Berkhout. Aan de zuidzijde wordt de locatie begrensd door De Tocht.

Huidige en toekomstige situatie

Op het kadastraal perceel Koggenland AC-547 stond recentelijk nog een woning uit de 20ste eeuw. Volgens de huidige topografie en het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) ligt de maaiveldhoogte van het perceel zich op ca. 2 m –NAP (bron: AHN-viewer). Op de locatie van de (nu gesloopte) bebouwing is een nieuwe woning gepland. Deze woning ligt 8 meter meer naar het zuiden en heeft een oppervlakte van ca. 290 m². Onder het trappenhuis wordt mogelijk een kleine kelder gerealiseerd. Meer naar het zuiden wordt ten noordwesten van de

Afbeelding 2. De geplande nieuwbouw op het perceel Kerkebuurt 190, met in stippellijn de gesloopte woning uit de 20ste eeuw.

⁴ Veel gegevens van dit hoofdstuk zijn ontleend aan Kossen & Gerritsen 2013. Waar nodig zijn gegevens aangepast of ingekort.

huidige schuur een nieuwe gebouwd. De oppervlakte bedraagt ca. 120 m² (afb. 2). De sloot die het perceel aan de oostzijde begrensd, wordt vermoedelijk dichtgegoid.

2.1 Geologie en landschap

Aan het einde van de laatste ijstijd lag het plangebied in een schaars begroeid landschap, waar in de loop van die ijstijd zandafzettingen waren afgezet. Geologisch gezien behoren deze zanden tot de formatie van Formatie van Twente (Laagpakket van Wierden: dekzand). De top van deze pleistocene afzettingen bevinden zich tussen de 18 en 16 m –NAP. Na afloop van de ijstijd steeg de temperatuur en smolten de landijsmassa's waardoor de zeespiegel steeg. Hierdoor steeg ook de grondwaterspiegel en vormde zich Basisveen op het dekzand. Dit Basisveen werd uiteindelijk afgedekt door wad- en kwelderafzettingen. Tot circa 3800 voor Chr. was West-Friesland vrij toegankelijk voor de zee. De toenmalige kust bestond voornamelijk uit zandige wadplaten waartussen een groot aantal west-oost georiënteerde geulen lag. Meer landinwaarts gingen de zandige platen over in lagunes waarin klei werd afgezet. Een groot deel van West-Friesland lag in dit lagunaire gebied.⁵ De afzettingen die in deze periode zijn afgezet worden gerekend tot de oudste afzettingen van de Beemster Afzettingen (voorheen Calais II en III, tegenwoordig: Laagpakket van Wormer).

Rond 3800 voor Chr. ontstonden aan de kust van Noord-Holland op de zandige wadplaten strandwallen die de kust langzaam afsloten. De zee kon vanaf deze periode alleen nog via enkele zeegaten in het achterland doordringen. Via het zeegat van Bergen drongen getijdengeulen het land binnen. Buiten de invloedsfeer van deze geulen vond geen sedimentatie plaats en vormde zich veen. Het plangebied ligt binnen dit veengebied. Bewoningssporen uit de Prehistorie ontbreken hier.

In de Middeleeuwen waren grote delen van West-Friesland bedekt met een dik veenpakket. Door het ontstaan van de Zuiderzee in de 11de en 12de eeuw werd de invloed van de zee aan de oostzijde van Noord-Holland aanzienlijk groter; de zee sloeg grote stukken land langs de kust weg en de Hollandse binnenmeren ontstonden. Het ontstaan van de Zuiderzee, gecombineerd met een gemiddelde stijging van de temperatuur, zorgde voor een natuurlijke ontwatering van het West-Friese veenpakket en gunstige condities voor ontginning. De eerste ontginningen in West-Friesland dateren uit de 8ste eeuw en vonden plaats rond Medemblik. Van de 10de tot en met de 12de eeuw werd het overige deel van West-Friesland ontgonnen. Het gebied werd geschikt gemaakt voor bewoning en landbouw door op systematische wijze sloten door het veen heen te graven, waardoor het veen ontwaterde. In deze periode werd waarschijnlijk ook het dorp Berkhout gesticht. Door het graven van sloten en het daarmee gepaard gaande ontwatering oxideerde het veen en klonk het veenpakket in, met een geleidelijke daling van het maaiveld als gevolg. Het land werd hierdoor kwetsbaar voor inbreuken van de zee en overstromingen.⁶ De bewoners van West-Friesland probeerden dit gevaar te verkleinen door woonplaatsen op te hogen en dijken aan te leggen. Deze verschillende losse dijken werden met elkaar verbonden, waardoor West-Friesland vanaf ca. 1250 werd beschermd door één dijk: de Westfriese Omringdijk. Deze dijk is in de eeuwen hierna nog diverse malen doorgebroken, waardoor land afsloeg en klei en zand werd afgezet. Binnen West-Friesland lagen diverse binnenwaterkerende dijken. Langs een dergelijke dijk is het historische lint van Berkhout ontstaan.

5 De Mulder & Bosch 1982.

6 Besteman 1990, 93-96.

2.2 Historische achtergrond van Berkhout

C.P. Schrickx

2.2.1 De vroegste geschiedenis van Berkhout

De oudste vermelding van Berkhout dateert uit 1311. In de uit dat jaar bewaard gebleven rekening van de baljuw van Medemblik worden per banne (rechtsgebied) in West-Friesland boetes opgesomd.⁷ Onder de banne Berchout worden diverse personen genoemd, onder wie Amelgher, Hertec, Tekele van den Gore, Godeke, Jacop Ghietruidsone, Sibbe Leninch, haer (=heer) Philippus, Ubele Reybrand Bonde, Siebrand Reyneken man, Brechte Riddersdochter, Jacop Tyedensone, Eskelof, Pieter uten Haghe, Rike Revars en Ben Fekelensone. Dit zijn de oudste namen van inwoners van de banne Berkhout.

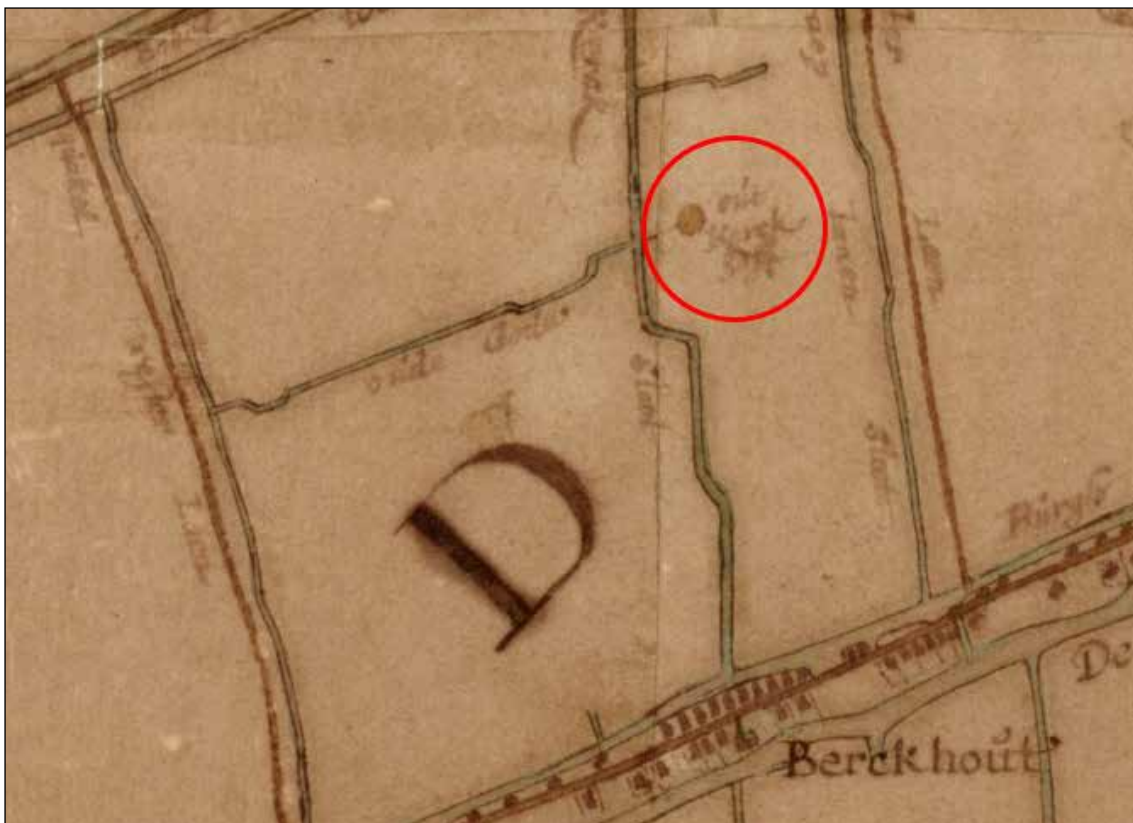
De geschiedenis van de plaats Berkhout gaat echter verder in de tijd terug. Historisch hebben we hierover geen informatie. In de kerkenlijst van de abdij van Echternach, die dateert tussen 993 en 1049, wordt Berkhout niet genoemd. Ook in de 12de-eeuwse goederenlijst van de abdij van Egmond komt geen bezit in Berkhout voor. Plaatsen als Wognum en Wadway (beide ten noorden van Berkhout) en Ursem en Mijzen komen hierin wel voor. Ook de andere plaatsen uit de Veenhoop, namelijk Avenhorn (toen: Lutkedrecht), Beets, Grosthuizen, Oudendijk, Schardam en Scharwoude komen in deze bronnen niet voor. Tot de Veenhoop behoorde ook het oostelijk deel van Mijzen, maar hier lag niet de oude plaats Mijzen. Historisch hebben we dus geen aanwijzingen dat de banne Berkhout in de 10de, 11de of 12de eeuw bestond. We moeten uiteraard oppassen met het trekken van conclusies uit het niet vermeld worden van plaatsen. Toch vormt dit wel een aanwijzing dat de Veenhoop als gebied relatief laat is ontgonnen.

De naam Veenhoop geeft aan dat we te maken hebben met een veengebied. Uit een historisch-

Afbeelding 3. De toponiem Berk-hout duidt erop dat er in de Middeleeuwen in het veengebied veel berkenbomen aanwezig waren.

⁷ Smit 1929, 13.

Afbeelding 4. Detail van de kaart van Johannes Dou uit circa 1651-1654 (collectie Westfries Archief). Tussen het lint van Berkhout en de Bobeldijk ligt de Oude Gouw met (binnen de rode cirkel) het 'out kerckhoff'.

geografische studie naar dit gebied blijkt dat tot in de 19de eeuw turf in dit gebied is gewonnen.⁸ Dit houdt in dat een veendek aanwezig is geweest.

Voor de ouderdom van de ontginning van de Veenhoop (de verkorte naam van de Veenhoperkogge) zijn we aangewezen op archeologische bronnen. Binnen Berkhout is een aantal archeologische onderzoeken verricht. Op de locatie van de kerk zijn in 1969, 1972 en 1986 door de ROB waarnemingen gedaan. Hierbij is naast menselijk botmateriaal ook tufsteen, rode zandsteen en aardewerk (Pingsdorf-, Paffrath- en kogelpotaardewerk en Maaslands witbakkend aardewerk) aangetroffen.⁹ Deze laatste vondstcategorieën wijzen op een datering vóór 1225. Langs het dorpslint van Berkhout is op een aantal locaties keramiek uit de 12de eeuw gevonden. Dat houdt in dat het lint reeds in de (late) 12de eeuw bestond. Een hogere ouderdom is niet aannemelijk.

De oudste bewoning van Berkhout bevond zich zeer waarschijnlijk niet aan het huidige lint, maar aan een bewoningsas iets noordelijker. Op de kaart van Johannes Dou uit 1651-1654 zien we tussen Berkhout en de Bobeldijk een water met de naam 'Oude Gouw' met rechts daarvan een ronde stip met bijschrift 'out kerckhoff' (afb. 4). Waarschijnlijk hebben zich hier de eerste kolonisten gevestigd en stond ook hier de eerste kerk met kerkhof. De datering is onbekend, maar op basis van bovenstaande gegevens lijkt een datering in de 12de eeuw aannemelijk. Dat houdt in dat de bewoning zich al snel heeft verplaatst naar het huidige lint. Het oude kerkhof bleef kennelijk nog zeer lang (in ieder geval tot in de 17de eeuw) in het landschap zichtbaar.¹⁰

⁸ Borger 1975.

⁹ Numan 2005, 197.

¹⁰ Op latere kaarten is dit toponiem overgenomen, maar het is de vraag of de locatie toen nog als zodanig in het landschap was te herkennen.

Afbeelding 5. De kaart van Johannes Dou uit circa 1651-1654 (collectie Westfries Archief). Met rode stippellijn is de grens van de banne Berkhout aangegeven.

1. Berkhout
2. Bobeldijk
3. De Meer (Zuidermeer)
4. Baarsdorpermeer
5. Leek
6. Slimtocht
7. Grote Waal (Berkhouterwaal)
8. Hoge Dijk (Westerdijk)
9. Naamsloot
10. De Goorn
11. Spierdijk
12. Wogmeer
13. Oude Gouw

Het verplaatsen van bewoning is een fenomeen dat bij meer plaatsen in het West-Friese veengebied is vastgesteld. Het meest bekend is dit bij de Streekweg in het ambacht Drechterland. De oorspronkelijke dorpen met kerken lagen ten noorden van dit lint en in de 12de eeuw verplaatste de bewoning zich naar de Streekweg.

2.2.2 De banne Berkhout

Uit de 17de-eeuwse kaarten blijkt dat de begrenzingen van de banne Berkhout werden gevormd door onder meer de Westerdijk (onderdeel van de Westfriese Omringdijk), de Naamsloot, de Wogmeer, de Molendijk, de Baarsdorpermeer en de Leek (afb. 5). De banne Berkhout omvatte dus niet alleen het dorp Berkhout, maar ook een aantal andere plaatsen die als buurtschappen binnen de banne zijn ontstaan. Dit zijn (zoals ze in de bronnen worden genoemd): De Goorn, Spierdijk, Bobeldijk, De Meer (=Zuidermeer), Leek en Hoge dijk. In het geval van De Meer betreft het een deel van het huidige dorp Zuidermeer, namelijk de bebouwing ten oosten van

de huidige Zuidermeerweg en ten zuiden van de Baarsdorpermeer. Leek bestaat nu niet meer als afzonderlijk dorp. Het buurtschap Leek binnen de banne Berkhout betrof de bebouwing tussen de Baarsdorpermeer en het Lekermeer, ten zuiden van de huidige wegen Lekermeer en Gortepad. Met de Hoge Dijk werd de Westerdijk bedoeld.

De ouderdom van de verschillende buurtschappen is niet in alle gevallen bekend. De Goorn bestond waarschijnlijk al voor 1311. In de reeds aangehaalde baljuwsrekening uit dat jaar wordt ene Tekele van den Gore genoemd, oftewel Tekele van de Goorn. De naam Goorn komt vermoedelijk van goor/gore, wat staat voor modderig of laag gelegen land.

De Spierdijk is aangelegd als waterkering van de Wogmeer. Deze dijk bestond reeds in 1365 (zie onder). Spier is een oud woord voor gras of riet. Een spierdijk is dus een rietdijk.

De Bobeldijk is een dijk die is aangelegd als waterkering van de Baarsdorpermeer. In het Westfries Archief is als afschrift een akte uit 1365 overgeleverd die in verband kan worden gebracht met de aanleg van de Bobeldijk.¹¹ In de akte geeft hertog Albrecht van Beieren toestemming een waterschutting te maken van de Rijsdam (=Keern) tot de Spierdijk.

Vanaf wanneer aan de Spierdijk, de Bobeldijk en binnen de andere buurtschappen bewoning is ontstaan, is niet precies bekend. Dit is in ieder geval in een aantal gevallen met zekerheid het geval vanaf de 15de eeuw (zie onder).

2.2.3 De bewoning in de 14de eeuw

De oudste gegevens met betrekking tot de omvang van de bevolking van Berkhout betreffen de volledige banne Berkhout, dus inclusief de verschillende buurtschappen. In 1339 had Berkhout samen met Caghe volgens een grafelijk stuk in totaal 63 mannen.¹² Lesger brengt het aantal mannen in verband met het aantal huishoudens.¹³ Dat houdt in dat in de banne Berkhout in dat jaar 63 huizen stonden. Dit aantal is vergelijkbaar met Hoorn (70 mannen). Het aantal personen per huis is niet bekend. Bij vergelijkbaar onderzoek is uitgegaan van 5 personen per huis, wat een bevolkingsomvang van 315 personen voor de volledige banne oplevert.

De genoemde Caghe moet slaan op een koog, ofwel een stuk buitendijks land dat van kaden is voorzien. Dit buitendijkse land bestaat niet meer. Waarschijnlijk heeft de stormvloed van 1375 bij het verdwijnen van dit voorland een beslissende rol gespeeld. Een groot stuk land werd na deze storm opgegeven en een inlaagdijk tussen Hoorn en Lutjeschardam (de Westerdijk) aangelegd. Hierbij werd een nieuw stuk buitendijks land gecreëerd. In 1391 gaf de graaf toestemming dit buitendijkse land te bekaden waardoor de Scharwouderkoog ontstond. In het stuk worden twee sluizen genoemd: de Scotersluze (aan het eind van het water het Schot) en de Barchoutersluze.¹⁴ Deze laatste sluis lag waarschijnlijk aan het eind van de Slimtocht, een afwatering van de Baarsdorpermeer. Als dat juist is, betekent dit dat de Slimtocht in of voor 1375 is gegraven.

Binnen de banne Berkhout lagen enkele leengoederen. De hofstede Egmond (een heerlijkheid) bezat twee stukken land.¹⁵ Het eerste was 23 morgen groot en lag buiten (ten noorden van?) de Bobeldijk. Het wordt voor het eerst vermeld in 1400 (pachter Reiner Stuick). Het tweede was 4½ morgen groot en lag eveneens in de omgeving van de Bobeldijk. Dit stuk land wordt voor het eerst vermeld in 1448 (pachter Simon Willemsz.). Verder had de abdij van Egmond

11 WFA, 0348, reg.nr. 24. Op de website van het WFA wordt de akte per abuis gedateerd in 1315. Zie ook: Schuurman 1930, 87.

12 Van Mieris 1753, II 608. Het stuk is ongedateerd en wordt door Beenakker in 1339 geplaatst.

13 Lesger 1990.

14 Borger 1975, 33.

15 Kort 1979-1980.

een rente uit de helft van 10 morgen land met een huis daarop.¹⁶ Dit bezit wordt voor het eerst vermeld circa 1465 (eigenaar Jan Allardsz.) en komt nog tot 1581 in de bronnen voor.

2.2.4 Onder het poortrecht van Hoorn

Een belangrijk jaar in de geschiedenis van Berkhout is het jaar 1408. De gehele Veenhoop (kogge) werd op 16 juni van dat jaar door hertog Willem van Beieren onder het stadsrecht van Hoorn gevoegd.¹⁷ Volgens Velius (kroniek eerste druk 1605) gebeurde dit op verzoek van de dorpen in de Veenhoop. Tot de Veenhoop behoorden naast Berkhout, ook Avenhorn, Beets, Grosthuisen, De Mijzen, Oudendijk, (een deel van) Schardam en Scharwoude. De dorpen vielen voortaan voor de rechtspraak onder de schepenen van Hoorn. De drie rijksten uit iedere banne kozen vier vredemakers voor de gehele Veenhoop. De vredemakers inden de grondbelasting (landschot) en schouwden samen met de schout of iemand van het gerecht van Hoorn de wegen en sloten. Waarschijnlijk zijn al snel vredemakers per dorp aangesteld. Dat is in ieder geval reeds in 1514 in Berkhout (zie de Informatie) het geval.

Op 20 juni 1408 volgde een bevel van hertog Willem aan Hoorn om de Veenhoop onder haar stadsrecht aan te nemen.¹⁸ Hoorn kon zich waarschijnlijk niet vinden in de bepaling dat alleen keuren met instemming van de vredemakers mochten worden vastgesteld. Een vergelijkbaar conflict had zich in 1406 in Zwaag voorgedaan.¹⁹

2.2.5 Een fort

Een opvallend gegeven dat in de kroniek van Hoorn van Velius staat, is dat hertog Filips de Goede in 1426 'een fort (...) op de Gooren, aen 't west-eijnde van 't Berkhout' deed maken.²⁰ De bouw hangt samen met een conflict om het gezag dat zich in die tijd in Holland afspeelde.

Afbeelding 6. Detail van een kaart uit 1652 met het perceel aan het westeind van Berkhout met de naam De Burgh (noorden onder).

¹⁶ Kort 1998.

¹⁷ Een complete transcriptie van de oorkonde is gepubliceerd in: Pols 1888, 20-21.

¹⁸ Een complete transcriptie van de oorkonde is gepubliceerd in: Pols 1888, 22.

¹⁹ Schrickx 2010, 31-32.

²⁰ Velius 1740, 48.

Dit staat bekend als de Hoekse en Kabeljauwse Twisten. Hoorn had in 1426 de Kabeljauwse kant gekozen, waarna de stad werd belegerd door de Kennemers die de Hoekse partij aanhingen. Hoorn behaalde een overwinning waarna hertog Filips naar Hoorn afreisde en het fort liet maken. De bouw van het fort wordt ook in een Latijnse kroniek (de *Chronicon Civitatis Hoernensis*) uit circa 1530 vermeld. De anonieme auteur schrijft: 'in het westelijke deel van de plaats Berkhout maakte hij een fort of kasteel van hout en aarde' ('in occidentali plaga ville de Berchout fortificium vel castrum construi fecit de lignis et lutosus molibus'). Uit deze vermelding blijkt dat we te maken hebben met een eenvoudig aarden bolwerk met houten versterking. Het fort was zeker geen bakstenen kasteel.²¹ Het fort stond aan de westkant van Berkhout. Op oude kaarten ligt hier, op de hoek van de weg richting De Goorn, een afwijkend perceel met de naam 'de burgh' (afb. 6). Waarschijnlijk moet hier het aarden bolwerk worden gelokaliseerd. De sloot ter plekke heette de 'burg graft' (kaart Dou). Tegenwoordig heeft ook de weg richting De Goorn de naam De Burg. Het fort heeft waarschijnlijk niet heel lang bestaan want in latere bronnen vernemen we hier niet meer van.

2.2.6 Bewoning in de 15de eeuw

Een compleet beeld van de bevolking verkrijgen we voor het eerst in circa 1430. Aangezien Berkhout onder het poortrecht van Hoorn viel, werd het dorp ook in het schotboek (belastingregister) van Hoorn opgenomen. Het oudst compleet bewaard gebleven schotboek dateert uit circa 1430.²² Schot was een jaarlijkse belasting die aan de graaf moest worden afgedragen. Per meerderjarig persoon werd een schotbedrag bepaald op basis van bezit (grond, huizen, vee, geld en schulden). In het schotboek van circa 1430 staan Berchout, Op der Meer en Op die Leec genoemd. Hieruit blijkt dat in circa 1430 reeds bewoning in De Meer en in Leek aanwezig was.

Het totaal aantal schotplichtigen van Berkhout is niet duidelijk. In het boek begint een rubriek 'den Veenhoep', waaronder vervolgens Scaerдам, Scaerwoud, Berchout, Op der Meer en Op die Leec worden genoemd. Waarschijnlijk staan op deze pagina's ook de andere dorpen van de Veenhoop. Met zekerheid zijn 48 personen (eerste aanleg boek) aan Berkhout toe te schrijven, maar dit aantal moet hoger zijn geweest.

Een tweede schotboek van Hoorn dateert uit 1478, maar is helaas incompleet bewaard gebleven.²³ In het boek worden wel diverse personen uit Berkhout genoemd.

De bekende Enquete uit 1494 en Informatie uit 1514, beide op last van de Staten opgesteld om de draagkracht van de steden en dorpen te bepalen, geven een beeld van de bevolking en economie van Berkhout.²⁴ Volgens de opgave van 1494 telde Berkhout (de banne) 180 haardsteden. Kollis wijst erop dat dit een vergissing moet zijn en dat 80 haardsteden bedoeld moet zijn.²⁵ In de Informatie van 1514 staat namelijk dat Berkhout 80 haardsteden (en

21 Op de website www.dwangburchten.nl wordt de vermelding in de kroniek van Velius in verband gebracht met een verondersteld kasteel in De Goorn. In De Goorn ligt een perceel met de naam Het Slotje (oudste vermelding 1801). Tevens worden twee tekeningen van de ruïne van het Huis Berkhout aan dit veronderstelde kasteel verbonden. De tekeningen zijn gemaakt door Andries Schoemaker en behoren tot zijn serie fantasieprenten met gefingeerde historische dateringen (in dit geval 1642). Het bestaan van het Huis Berkhout is een mythe die de wereld ingeholpen is door de familie Teding van Berkhout. Om een roemrucht familieverleden vorm te geven, is beweerd dat er een Heerlijkheid Berkhout was. Dit wordt door geen enkele andere bron bevestigd. Zie: Kollis 1968, 22-23.

22 WFA 0348, inv.nr. 1314. Zie voor de datering: Schrickx 2010, 32.

23 Het is momenteel in restauratie en kon daarom in het kader van dit rapport niet worden ingezien.

24 Fruin 1876; Fruin 1866.

25 Kollis 1965, 115.

tussen 400 en 500 communicanten) telde. Sinds 1335 is het aantal huizen dus met slechts 17 toegenomen. Uit het aantal communicanten (meerderjarigen ter communie gaande personen) blijkt dat er per huis tussen 5 en 6,26 communicanten woonden. Hierbij moeten de minderjarigen worden opgeteld. Het aantal personen per huishouden is relatief hoog.

De Enquete leert ons verder dat de inwoners van Berkhout zich bezig hielden met 'lantneringe mitten hande, (...) met koeyen, visschen, vogelen, ende varen oock ten harinck om heur loon'. In 1514 staat dit omschreven als 'mit koijen te houden ende mit zeevaart'. De veeteelt vormde de bestaansbasis.

Uit ongeveer dezelfde tijd als de Enquete dateren diverse poortersopgaven. Dit zijn briefjes waarop het bezit van inwoners is geschreven. De opgaven van Berkhout bevinden zich tussen die van Hoorn en de andere dorpen die onder het stadsrecht van Hoorn vielen. Een aantal inwoners van Berkhout is te achterhalen. We noemen hier enkele voorbeelden.²⁶

Claes Pietersz. (70 jaar oud) trad bij de Enquete in 1494 namens het dorp op. Uit zijn poortersopgave blijkt dat hij 6 morgen land in Berkhout bezat met daarop een huis. Verder bezat hij 3 morgen land buiten (ten noorden van?) de Bobeldijk en 4 morgen land ten zuiden van de Bobeldijk. In totaal had hij dus 13 morgen (ca. 11 hectare) land. Hij had een kleine veestapel van 4 koeien. In het huis waren twee bedden. Verder had hij ook nog een huis in Hoorn, dat hij had gekocht voor 12 gulden. Aan schulden had hij in totaal 29½ gulden.

Aerent Maertsz. (56 jaar oud) trad eveneens in 1494 namens het dorp op. Uit zijn poortersopgave blijkt dat hij vier stukken land bezat van in totaal 9 morgen. Daarnaast had hij een stuk grond van 2½ morgen waarop zijn huis stond. In totaal dus 11½ morgen (ca. 9,8 hectare). Hij had drie bedden. Zijn veestapel bedroeg 8 koeien en een vaars. Hij had een schuld van 100 gulden.

Vechter Jacobsz. (40 jaar oud) trad ook namens Berkhout in 1494 op. Uit zijn poortersopgave blijkt dat hij in De Meer woonde. Hij had daar een huis en erf. Verder bezat hij 9 morgen land aan de Bobeldijk en nog 1¾ morgen eveneens aan de Bobeldijk. Hij had ook nog vijf stukken land van in totaal 13 morgen. Zijn grondbezit was in totaal dus 23¾ morgen (ca. 20,2 hectare). Hij had drie bedden. Zijn veestapel bestond uit zes koeien, vier vaarsen, een gelde vaars en twee hokkelingen. Hij had een schuld van 12 gulden. Zowel zijn grondbezit als veestapel was groot.

Uit de opgaven kunnen diverse gegevens worden afgeleid. De omvang van de veestapel was over het algemeen zeer klein. Bij een vergelijkbaar onderzoek in Zwaag is vastgesteld dat per huishouden gemiddeld slechts 5,4 koeien werden gehouden. Een veestapel zoals Vechter Jacobsz. bezat (13 stuks) was een uitzondering. Een bed was het duurste roerende goed in huis en wordt daarom apart vermeld. Het aantal bedden is te relateren aan het aantal personen in een huishouden, want ieder bed werd door twee personen gebruikt.

2.2.7 Bewoning in de 16de eeuw

Voor de 16de eeuw beschikken we over een aantal kohieren van de 10de penning.²⁷ Het oudste kohier dateert uit 1555. Hierin worden in totaal 160 eigenaars van huizen opgesomd, zonder dat hierbij is vermeld waar deze huizen binnen Berkhout stonden. Het aantal van 160 huizen is vermoedelijk te laag want in het kohier uit 1558 is het aantal een stuk hoger. Een bekend probleem bij de kohieren van de 10de penning is dat deze door de dorpsbesturen zelf werden opgesteld en dat ze er baat bij hadden de situatie minder rooskleurig voor te stellen dan dat

²⁶ Een meer complete reconstructie bevindt zich bij de auteur.

²⁷ De originelen bevinden zich in het NHA.

deze daadwerkelijk was. Waarschijnlijk geeft het kohier van 1555 geen compleet beeld. Het kohier van 1558 geeft veel meer details dan het kohier van 1555. In totaal worden 214 eigenaren van huizen genoemd, waaronder 5 huizen op de dijk (niet gespecificeerd), 3 huizen op de Bobeldijk, 1 huis op de Hoge Dijk, 1 huis op Spierdijk en 1 huis in het veld. Het aantal huizen in de verschillende buurtschappen lijkt veel te laag. Eén van de huizen wordt omschreven als 'tappers hujs met een opcamer' (herberg). Verder valt op dat nagenoeg ieder huis een hooiberg had en dus als boerderij functioneerde. Uitgaande van een aantal van 5 personen per huis (wat wellicht te laag is op basis van de informatie uit 1514), levert dit een bevolkingsomvang van 1070 personen op.

In het kohier van 1562 staan in totaal 195 eigenaren van huizen genoemd. Bij 3 huizen staat vermeld dat deze op de Bobeldijk stonden. Als het aantal huizen klopt, betekent dit dat sinds 1555 het aantal huizen is afgenomen van 214 naar 195. In het kohier van 1562 wordt sterk geklaagd over de economische situatie. Als eerste punt wordt aangevoerd dat Berkhout met zware dijklasten is belast: 'dat wij boven maten zeere met dese sware dijken beladen zijn, op dese tijt zijn daer alsulcke gaten in, dat waert sake dat ghijt selver saecht ghij sout u daer van verwonderen, want dat ganse gemeen lant staet daer te met mede in perikel'. Economisch zou het veel inwoners slecht zijn vergaan zodat inwoners verhuisden naar Vlaanderen, Zeeland, Friesland en diverse plaatsen in Holland: 'nochtans druijpter te met ende af d'eene in Vlaanderen d'a(n)der in Zeelant, Vrieslant ende ander diversche plaetzen in Hollant alst openbaer is want in corte tijden zijnter wele int dat dorp gewaren iae die noot heeftze daer int gedreven alst noch dagelixs gebuert'. De schrijver sluit af met het spreekwoord: 'nochtans soudet vogelhen gaerne blijven daert gekipt is' (het vogeltje zou graag blijven waar het gekipt is).

Een opmerkelijk huis wordt zowel in 1558 als in 1562 genoemd, namelijk een 'stenen camer' van Gerbrant Maertz. Stenen kamers komen in diverse plaatsen voor. Het bekendste voorbeeld is de stenen kamer van Schellinkhout (Dorpsweg 61). Deze is in feite niet meer dan een eenvoudig stenen huis, zoals er vele in de steden stonden. Onbekend is wanneer en door wie de stenen kamer van Berkhout is gebouwd.

2.2.8 Droogmakerijen en molenbemaling

Zoals hierboven is uiteengezet, lag waarschijnlijk vanaf kort na 1375 een sluis in de dijk aan het eind van de Slimtocht. In 1391 wordt namelijk een Berkhoutersluis genoemd. Tijdens een storm in 1514 brak de dijk door en ontstond de Berkhouterwaal, ook wel Grote Waal genoemd. Als inderdaad de Berkhoutersluis aan het eind van de Slimtocht heeft gelegen, houdt dat in dat de dijkdoorbraak bij deze sluis (een kwetsbaar punt in de dijk) heeft plaatsgevonden.

Afbeelding 7. Detail van een kaart uit 1652 met de bebouwing ten westen van de kerk (noorden onder). Op de tekening is te zien dat aan de dorpsweg een lint van stolpen stond.

Mogelijk is hierna een sluis aan het eind van de Naamsloot gemaakt, maar deze kan er ook al eerder zijn geweest. Voor het eerst vernemen we van deze sluis in een keur uit 1571.²⁸

In 1541 werden twee watermolens, een molenkolk en sluis gebouwd voor de bemaling van de Westerkogge: de Berkhouter watermolens. Op de kaart van de dijk van Van der Meersche (collectie WFA) zien we hier drie molens afgebeeld.

Een belangrijke waterstaatkundige ingreep was de drooglegging van verschillende meren: de Wogmeer in 1608, de Baarsdorpermeer in 1624 en de Grote Waal in 1627. De volledige Baarsdorpermeer en de helft van de Grote Waal werden bij het gebied van Berkhout gevoegd.

2.2.9 Bewoning in de 17de en 18de eeuw

Voor de 17de en 18de eeuw beschikken we over een reeks verpondingsboeken waardoor de ontwikkeling van de bevolking goed is te volgen. Volgens de verponding van 1632 stonden er in Berkhout 136 huizen. Verder waren er in de inmiddels drooggelegde Baarsdorpermeer 3 huizen. Aangenomen dat dit aantal juist is, dan heeft sinds de 16de eeuw een opvallende afname van het aantal huizen plaatsgevonden.

Uit oude kaarten blijkt dat Berkhout in de 17de eeuw een lint van stolpboerderijen vormde (afb. 7).

Na 1632 is voor het jaar 1683 een register (van zout-, zeep-, heren- en redemptiegelden) overgeleverd.²⁹ Hierin staat voor het eerst de bevolking uitgesplitst per plaats: Berkhout (100), De Goorn (24), Spierdijk (26), Bobeldijk (15), Zuidermeer (13), Baarsdorpermeer (4), Leek (8) en Hoge Dijk (12). Het totaal bedraagt 202 personen. Dit aantal blijkt in alle pondboeken van huiseigenaren (1689, 1696, 1703, 1710, 1731, 1738, 1745, 1752, 1759 en 1773) ongeveer hetzelfde.³⁰ Het laatste boek dateert uit 1773: Berkhout (110), De Goorn (21), Spierdijk (25), Bobeldijk (18), Zuidermeer en Baarsdorpermeer (16), Leek (6) en Hoge Dijk (13). Het totaal bedroeg toen 209 personen. Dit aantal ligt weer op het niveau van de 16de eeuw.

Het meest volledig is het kohier betreffende de inning van verponding op de huizen te Berkhout uit 1730. Het stuk bevindt zich in het Westfries Archief maar kan vanwege de slechte staat niet worden geraadpleegd.³¹ Kollis geeft in zijn boek over Berkhout de inhoud weer.³² In het register wordt binnen Berkhout een onderscheid in zeven delen gemaakt, die sevendelen worden genoemd. Van oost naar west zijn dit: Oostersevendeele (28 huizen), Mansevendeele (23 huizen), Kerksevendeele (36 huizen), Sas sevendeel (16 huizen), Jac. Gerbents sevendeel, Rijp sevendeel (35 huizen) en Overdorp sevendeel (39 huizen). De weg door Berkhout werd toen de Hofsteetwegh genoemd. In totaal worden 178 huizen genoemd. Dit aantal is lager dan in de pondboeken (pondboek 1731: 192 huiseigenaren), mogelijk doordat bijvoorbeeld de Baarsdorpermeer en de Grote Waal ontbreken, maar dat valt niet na te gaan.³³ Interessant is dat in dit kohier uit 1730 staat vermeld hoeveel huizen er zijn verlaten, vervallen of verbrand, namelijk 31 huizen. Voor 14 huizen staat gespecificeerd dat deze 'sijn verbrant of door inundatie anno 1676 sijn weghgespoelt'. Dit hangt samen met de grote dijkdoorbraak van 1675 tussen Scharwoude en Schardam waardoor veel land onder water kwam te staan. Verder waren er nog 10 huizen die nooit in de verponding zijn aangeslagen vanwege de slechte staat.

28 WFA, OAH, toeg.nr. 0348, inv.nr. 2630.

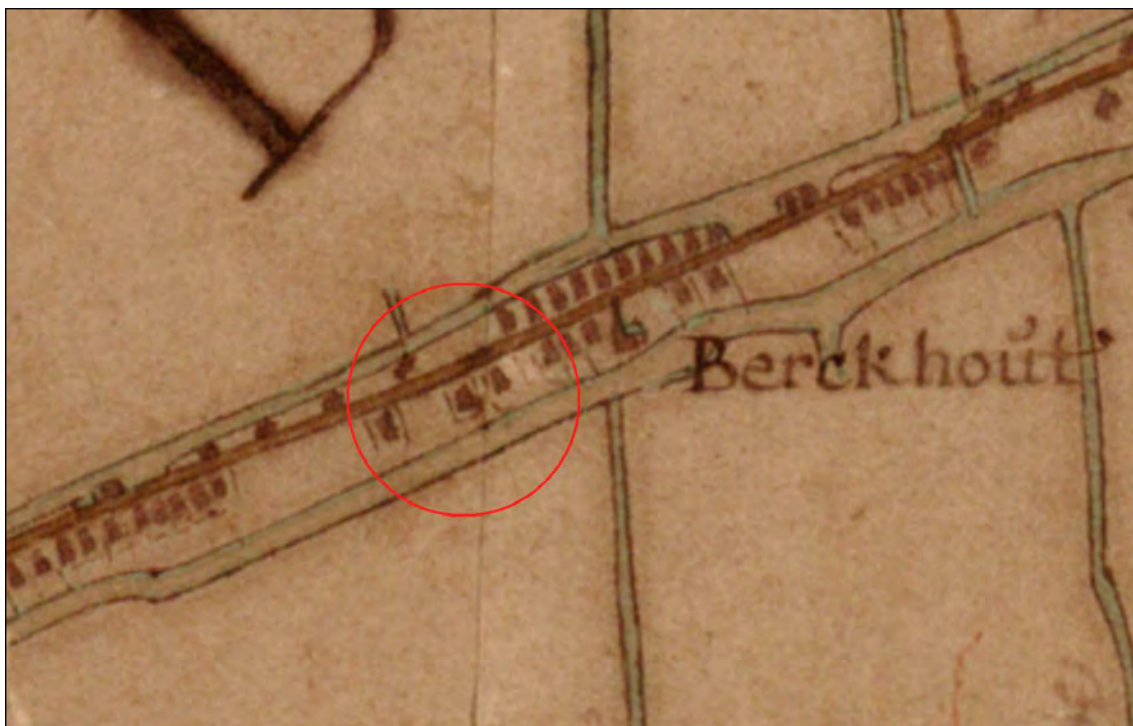
29 Bron: WFA, 1322, inv.nr. 49. Zie: http://www.vpnd.nl/nh/berkhout_div.html.

30 WFA, 1322, inv.nr. 48. Zie: http://www.vpnd.nl/nh/berkhout_pont.html.

31 WFA, 1322, inv.nr. 39.

32 Kollis 1968, 117-119.

33 In de 17de eeuw was onduidelijkheid of de Baarsdorpermeer tot Berkhout behoorde, zoals blijkt uit een aantekening in het pondboek uit 1696: 'De Baarsdorpermeer verschoont totter tijt toe dattet blijckt dat het de ban ofte jurisdictie van Berkhout is'.

Afbeelding 8. De kaart van Johannes Dou (1651-1654) met daarop het plangebied Kerkebuurt 190 (rode cirkel, bij benadering).

Afbeelding 9. De kadastrale minuutkaart uit 1832, waar op de locatie van het plangebied (rode lijn) twee gebouwen zichtbaar zijn.

In de Tegenwoordige Staat van Tirion uit 1750 staat een korte omschrijving van het dorp Berkhout: 'Het heeft een fraai dorp, wel in een doorgaande streek betimmerd, doch met verscheidene onbetimmerde tusschenruimten. De kerk is een vry groot gebouw, sedert eenige jaaren merkelyk vernieuwd.'³⁴

Na 1795 (de Bataafse Omwenteling) hebben enkele bestuurlijke vernieuwingen plaatsgevonden, die uiteindelijk resulteerden in de oprichting van de gemeente Berkhout, die tot 1979 bleef bestaan. Vanaf 1795 zijn inwonersaantallen bekend. In dat jaar telde Berkhout 920 inwoners. In 1827 was het aantal toegenomen tot 1260 inwoners, in 1869 tot 2042 inwoners en in 1940 tot 3000 inwoners. Tegenwoordig telt het dorp Berkhout ca. 2465 inwoners.

2.3 Historische situatie van het plangebied

Waarschijnlijk is de omgeving van Berkhout in de 12de-13de eeuw ontgonnen en uit deze tijd dateert vermoedelijk ook de oudste bewoning langs het huidige dorpslint. Langs en in de buurt van het lint zijn op diverse locaties fragmenten aardewerk uit de 12de en 13de eeuw aangetroffen, waaronder kogelpot-aardewerk en Andenne-aardewerk.³⁵

Voor het bepalen van de archeologische verwachting voor de Nieuwe Tijd is gebruik gemaakt van historische kaarten. De oudste relevante kaart voor het gebied is de kaart van Johannes Dou uit 1651-1654 (collectie Westfries Archief). Ter plaatse van het plangebied is bebouwing aanwezig (afb. 8). Op de oudste kadastrale kaart uit 1832 is op het westelijk deel een stolpboerderij met ten oosten daarvan een schuur aanwezig (afb. 9). De boerderij en het omliggende erf waren in 1832 in bezit van de familie Kronenburg. De boerderij en schuur bevinden zich deels op de locatie van de geplande nieuwbouw. Tussen de schuur en stolp ligt een perceelsgrens. Mogelijk was deze grens oorspronkelijk een sloot, die op zeker moment is gedempt. Meer naar het zuiden is de sloot op de kadastrale kaart nog wel aanwezig. Dit kan betekenen dat het areaal uit twee samengevoegde erven bestond die voorheen mogelijk beide werden bewoond.

2.4 Bekende archeologische waarden

Het plangebied grenst aan de historische kern van Berkhout, een terrein met sporen van bewoning.³⁶ De begrenzing van deze historische kern is bepaald op grond van de historische kaart uit 1849-1859, schaal 1:25.000. De archeologische waarde van historische kernen bestaat uit de reeds aangetroffen of te verwachten aanwezigheid, boven of onder de grond, van bouwhistorische resten en archeologische sporen en voorwerpen. Samen bevatten zij een veelheid aan historische informatie over ouderdom en ruimtelijke ontwikkeling van de kern. Archeologisch gezien is de geschiedenis van de dorpskernen echter nog nauwelijks geschreven. De te verwachten archeologische waarden die zich in de historische kernen bevinden zijn daarom van groot belang. Fundamenten van woonhuizen, boerderijen en bijzondere gebouwen kunnen meer informatie leveren over landbouw, handel, ambachtelijke werkzaamheden en materiële cultuur van de bewoners. Ten noorden van de Kerkebuurt is in 2006 een bronzen bijl uit de Bronstijd gevonden, maar deze is waarschijnlijk afkomstig uit opgebrachte grond.³⁷

³⁴ Tirion 1750, 502.

³⁵ Bron: ARCHIS en vondstmeldingen Archeologie West-Friesland.

³⁶ Monumentnummer 14.851.

³⁷ ARCHIS waarnemingsnr 418757 (AWF vondstmeldingsnummer: 1683).

2.5 Gespecificeerde archeologische verwachting

Het plangebied is gelegen langs de Kerkebuurt. Deze vormt samen met het Westeinde en Oosteinde het historische lint van Berkhout. Waarschijnlijk is de omgeving van Berkhout in de 12de-13de eeuw ontgonnen en uit deze tijd dateert vermoedelijk ook de oudste bewoning langs het huidige dorpslint. Of de vroegste bewoning direct langs het lint lag zoals tegenwoordig nog het geval is, of wat verder weg, zoals dat werd aangetoond op twee locaties aan het Westeinde in Enkhuizen³⁸, is hier (nog) niet bekend. De bewoning uit de 12de eeuw bevindt zich doorgaans op een terp.

De archeologische verwachting voor het terrein was hoog voor de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. In de 17de eeuw stond binnen het plangebied waarschijnlijk al een stolpboerderij. In de 19de eeuw was er een stolpboerderij met bijbehorend erf aanwezig.

38 Onderzoek Westeinde 107 (Gerritsen & Duijn 2014a) en AH-uitbreiding Enkhuizen (nog niet gepubliceerd, projectnummer 381).

3 Opzet en doel van het onderzoek

3.1 Vraagstelling

Het archeologisch onderzoek richtte zich op twee thema's: 1) de bewoningssporen tussen de 12de eeuw tot de bouw van de stolpboerderij en 2) de stolpboerderij. Het was onbekend wanneer de stolpboerderij is gebouwd. Zeker was dat de boerderij voor het begin van de 19de eeuw dateerde. Een bouw in de 17de of 18de eeuw was waarschijnlijk.

Achtergrondkennis van de geschiedenis en archeologie van de stolpboerderij is noodzakelijk. Hoewel stolpboerderijen een vertrouwd onderdeel van het West-Friese landschap vormen en talloze studies naar het uiterlijk, de indeling en het interieur zijn gedaan, zijn nog veel vragen over stolpboerderijen en hun bewoners onbeantwoord. Een snelle blik op enkele standaardwerken over stolpboerderijen, zoals "De landelijke bouwkunst in Hollands Noorderkwartier" van Brandts Buys, leert ons bijvoorbeeld niets over de ondergrondse constructies en materiële cultuur van de bewoners.³⁹ Bovendien is het ontstaan en de ontwikkeling van de stolpboerderij hoofdzakelijk gebaseerd op architectuurhistorisch onderzoek naar bestaande stolpen en daardoor veelal op aannames gebaseerd. De stolpboerderij zou het resultaat zijn van een geleidelijke ontwikkeling waarbij de diverse onderdelen langzamerhand werden gegroepeerd rondom een centrale hooiberg. Het is echter zeer de vraag of de verschillende varianten die als stadia in de ontwikkeling worden gezien, niet verschillende types waren die naast elkaar voorkwamen.

Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek kan een wezenlijke bijdrage aan het onderzoek naar stolpboerderijen leveren. Tot nu toe heeft dergelijk onderzoek nog nauwelijks plaatsgevonden.

Het archeologisch onderzoek diende antwoord te geven op de volgende onderzoeksvragen:

1. Zijn sporen uit de 12de-16de eeuw aanwezig?

1.1 Hoe oud zijn de oudste sporen en wat zegt dit over de vroegste geschiedenis van Berkhout?

1.2 Duiden deze sporen op bewoning binnen het onderzoeksgebied of op andere activiteiten?

1.3 Is in deze periode reeds een terpje opgeworpen? Wat is de ligging en omvang hiervan? Is dit terpje in één keer opgeworpen of geleidelijk verhoogd?

1.4 Dateren sloten/greppels uit deze periode en wat zeggen deze over de ontginning/verkaveling?

1.5 Zijn sporen van bebouwing (vloerniveau's, paalkuilen e.d.) aanwezig en is op basis hiervan die bebouwing te reconstrueren?

1.6 Zijn sporen aanwezig die tot het erf (of erven) behoren (waterputten e.d.) en is op basis hiervan de inrichting van het erf te reconstrueren? Hebben we te maken met een of twee erven?

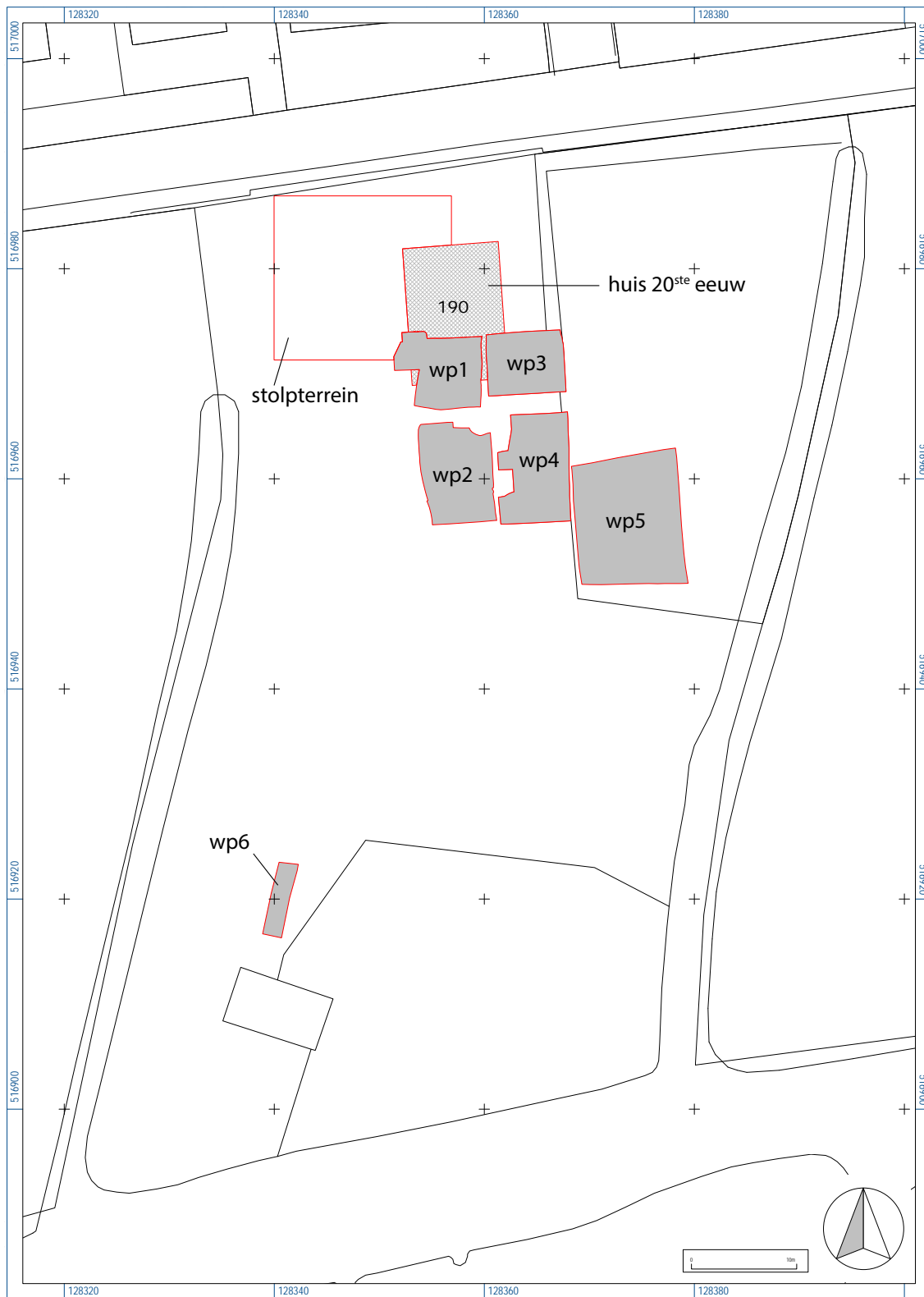
2. De stolpboerderij

2.1 Wanneer is deze boerderij gebouwd?

2.2 Hoe is deze boerderij gefundeerd en wat zegt dit over het oorspronkelijke uiterlijk van de boerderij?

2.3 Is er iets te zeggen over de oorspronkelijke indeling van de boerderij? Zijn hierin wijzigingen in de loop van de tijd opgetreden?

³⁹ Brandts Buys 1974.

Afbeelding 10. Overzicht van de zes werkputten binnen het plangebied. De werkputten 1 t/m 5 zijn aangelegd waar het nieuwe huis wordt gebouwd. Werkput 6 is gegraven waar de nieuwe schuur zal komen.

2.4 Zijn structuren in en rondom de boerderij aanwezig? Te denken valt aan waterputten, waterkelders, voorraadkelders, vloeren, aanlegplaatsen van schuiten etc.

2.5 Zijn vondsten te koppelen aan het interieur (wandtegels, nistegels, haardplaten e.d.)?

3. Kan vondstmateriaal aan de bewoners van de boerderij worden gekoppeld en wat zegt dit over die bewoners?

Op het erf en met name in gedempte sloten kan afval van de bewoners aanwezig zijn. De materiële cultuur van de stolpboerderij is een thema waarnaar nog weinig onderzoek is verricht (maar zie: Gerritsen & Schrickx 2014). Speciale aandacht gaat uit naar pronkstukken in de boerderij (schotels/borden van majolica en faience).

3.2 Strategie en methode

Voor aanvang van het onderzoek moest het 20ste-eeuwse huis met aanbouw nog gesloopt worden. Bij de sloop is een archeoloog van AWF aanwezig geweest om te monitoren of dit voorzichtig gebeurde. De poeren van het huis uit de 20ste eeuw en van de stolp die er daarvoor stond, zijn zoveel mogelijk intact gelaten. De aanbouw is geheel verwijderd, inclusief de heipalen. Bij aanvang van de graafwerkzaamheden van de opgraving, zijn 17 grondslagpunten met RD-coördinaten en een vast NAP-punt uitgezet (zie kaartbijlagen). In totaal is een oppervlakte van ca. 350 m² onderzocht in zes werkputten (afb. 10). Vijf werkputten zijn aaneengesloten gegraven aan de noordzijde van het perceel (waar het nieuwbouwhuis zou komen. Eén werkput is aan de zuidzijde van het perceel aangelegd, ter hoogte van de geplande nieuwe schuur op het achterterrein. Van alle werkputten is het eerste vlak volledig onderzocht. In werkput 1 is een aantal diepe coupes gezet om enkele sporen nader te onderzoeken. Verschillende profielen zijn gedocumenteerd: het zuid- en westprofiel van werkput 1, het zuidprofiel van werkput 2, het noordprofiel van werkput 3, het oostprofiel van werkput 4 en het noordprofiel van werkput 5.

Alle sporen zijn op tekening vastgelegd op schaal 1:20. Het vondstmateriaal is met de hand en voor zover mogelijk per spoor verzameld. De vlakken en stort zijn intensief met een metaaldetector afgezocht.

Bij de uitwerking zijn de keramiek- en glasvondsten gedetermineerd volgens het classificatiesysteem voor laat- en post-middeleeuws aardewerk en glas (het "Deventer-systeem"). Het doel van dit systeem is het eenduidig beschrijven van keramiek en glas in heel Nederland, waardoor het makkelijker is om vondsten en vondstcomplexen te vergelijken.

Het gravend onderzoek en de uitwerking zijn verricht volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.3 en het Kwaliteitshandboek Archeologie Hoorn / West-Friesland, versie 2009.

4 Resultaten

4.1 Inleiding

De bij de opgraving aangetroffen sporen kunnen worden ingedeeld in vijf fasen:

- de fase van vóór de bewoning op het terrein (fase 1: vóór ca. 1200);
- de fase van de eerste bewoning (fase 2: 1175-1350);
- de bewoningsfase van de oudste stolpboerderij (fase 3: 17de en 18de eeuw);
- de verstening van de stolp en bewoning tot aan de sloop (fase 4: 19de-begin 20ste eeuw);
- bewoning in de 20ste eeuw/de Polderbistro (fase 5: midden 20ste eeuw).

Op het terrein zijn sporen gevonden uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. De meeste sporen waren afkomstig van de stolpboerderij die van de 17de eeuw tot ca. 1910 op het erf heeft gestaan. Hierbij hoorde ook een schuur/botenhuis en een insteeckhaven.

Het vondstmateriaal komt in een aantal gevallen in dit hoofdstuk bij de beschrijving van het spoor ter sprake. Een deel van het vondstmateriaal wordt aan het einde van iedere paragraaf besproken, per bewoningsfase. De determinaties van de vondsten zijn terug te vinden in de tellijsten, die als bijlage achterin het rapport zijn opgenomen. Van de gesloten contexten is al het materiaal gedetermineerd. Van de aanlegvondsten is een selectie gemaakt, vanwege de grote hoeveelheden aardewerk die zijn aangetroffen. Van de vondstnummers 2, 3 en 40 zijn niet alle scherven geteld. De meest opvallende vondsten hieruit worden wel in de tekst van het rapport beschreven.

Afbeelding 11. Coupe van sloot S9. Bovenin zijn vullingen van de sloot te zien, onderin is de veenvulling van een middeleeuwse kuil zichtbaar. Foto richting zuiden.

Afbeelding 12. Kuil S44 in de hoek westprofiel-zuidprofiel van werkput 2. De houten paaltjes horen bij de 19de-eeuwse fase van de insteekhaven.

4.2 Bodemopbouw

De natuurlijke bodem bestond uit een lichtgrijze of grijze zeer siltige klei met ijzeroxidevlekken. De top hiervan lag op ongeveer 3,25 m –NAP (125 cm –Mv). Hierop was een restant van natuurlijk veen (spoor 7) aanwezig op 0,8 m diepte. De dikte van het veen was nog 10 tot 30 cm. Op enkele plekken lag hierop een middeleeuwse akkerlaag van 0,2 m dikte. Op het gehele terrein was een ophogingspakket van donkerbruine humeuze klei aanwezig, met hierin aardewerk en brokjes rode baksteen. De dikte van de ophoging was op de plek van het gesloopte huis nog 0,4 m. Op het achterterrein was de ophoging 1 meter dik.

4.3 Fase 1 (vóór ca. 1200): fase van vóór de bewoning op het terrein

Tijdens het archeologisch onderzoek zijn twee soorten sporen gevonden, die door de mens zijn gevormd tijdens de fase van ontginning van het landschap: een mogelijke akkerlaag en daliegaten. Tijdens deze fase moet er ook bewoning zijn geweest in Koggenland, maar deze lag nog niet op de plek van de huidige dorpslinten. Bewijzen voor bewoning aan de Kerkebuurt 190 zijn er pas vanaf de periode 1160-1205. Dit is gebaseerd op de dateringen van het aardewerk uit fase 2. De sporen die onder de aardewerkconcentraties lagen, hebben daarom een datering van vóór ca. 1200.

Laag (S53/S55 in profielen)

In de profielen van de werkputten 3, 4 en 5 is een humeuze laag met kleibrokken gedocumenteerd. In het oostprofiel van werkput 3 lag onder deze laag (S55) nog een dun laagje veraard veen. In het oostprofiel van werkput 4 en het noordprofiel van werkput 5, was

deze veraarde veenlaag niet meer aanwezig. Spoor 55 bevatte relatief schone venige klei. In werkput 4 had de laag eenzelfde uiterlijk. In werkput 5 zag het spoor (hier S53) er echter anders uit: het laagje veraard veen is hier opgenomen in spoor 53, maar was nog als zwarte brokken herkenbaar. Ook was er een duidelijke bijmenging met lichtgrijze kleibrokjes te zien. Het spoor is mogelijk een akkerlaag. Klei, gewonnen uit daliegaten, is mogelijk door ploegen vermengd met het natuurlijke veen.

Het is opvallend dat deze laag alleen in de oostelijke helft van het plangebied was gevormd. In het midden van werkput 1 is het restant van de veenlaag (S7) vergraven. Het veen is in de westzijde van werkput 1 wel gedocumenteerd, maar hierboven is geen (akker)laag waargenomen in de profielen.

Kuilen (onder slootvulling S9, S44)

Er zijn twee middeleeuwse kuilen met een onbekende functie gevonden, binnen de westelijke helft van het onderzoeksgebied. Onder slootvulling S9 in werkput 1 is tijdens het couperen één van de kuilen gefotografeerd en getekend (afb. 11). In het veld werd het spoor geïnterpreteerd als slootvulling. Pas achteraf gezien blijkt het om een ouder spoor te gaan. De tweede kuil (S44) is in de zuidwesthoek van werkput 2 gedocumenteerd (afb. 12). De vorm van de kuilen is niet goed te reconstrueren. Beide sporen zijn alleen in de doorsnede gezien, in een coupe en in een profiel. Het lijkt erop dat de vorm in beide gevallen een grote rechthoek met afgeronde hoeken was. De lengte of breedte van de kuilen was minimaal 2 meter.

Op basis van de vondsten van vergelijkbare kuilen op andere opgravingen in West-Friesland, kunnen deze sporen mogelijk worden geïnterpreteerd als daliegaten.⁴⁰ De vulling van beide kuilen is verschillend. S44 bevatte een veenvulling met brokjes en spoellaagjes van lichtgrijze klei. De kuil in werkput 1 lijkt in eerste instantie dichtgestort te zijn met veen en een veenplag. Bovenin is echter een zeer schone kleivulling aanwezig, die nauwelijks van de natuurlijke kleibodem te onderscheiden is. Het is natuurlijke klei, die is teruggegooid in het daliegat. Dit lijkt niet logisch als het gat gegraven is om juist deze klei te winnen. Mogelijk is de kuil in een latere fase deels opnieuw uitgegraven om hier een sloot aan te leggen. De kleivulling is dan een demping van deze sloot.

Daliegat S44 lijkt niet in één keer te zijn dichtgestort, vanwege het voorkomen van spoellaagjes van klei in de veenvulling. De vulling van dit spoor is onderzocht op de aanwezigheid van archeo-botanische resten door mevr. L. de Sitter-Homans (botaniste en vrijwillig medewerker van AWF). In het veld leek de vulling, voorafgaand aan de oxidatie aan de lucht, vrij geel van kleur. Gedacht werd aan een vulling van dierlijke mest. Tijdens het archeo-botanische onderzoek bleek de vulling echter volledig uit veen en klei te bestaan. Er waren dus geen dierlijke mest of andere indicatoren van bewoning in aanwezig.

In het daliegat onder de slootvulling S9, lijkt in het profiel een gestoken veenplag aanwezig te zijn. Tijdens het archeologisch onderzoek aan het Westeinde 107 in Enkhuizen, is op de bodem van een daliegat een zeer grote veenplag (0,3 bij 1,0 m) gevonden.⁴¹ Waarschijnlijk zijn deze veenplaggen het resultaat van het afsteken van de bovengrond, in de Middeleeuwen nog veen, om bij de kleigrond onder het veen te kunnen komen. Deze kalkrijke klei werd gebruikt om te vermengen met de bovengrond van veen, om zo de zuurtegraad naar beneden te brengen en het land zo geschikter te maken voor akkerbouw. Daliegaten zijn een veel voorkomend

40 Bijvoorbeeld op de vindplaatsen: Ursem-De Tuinen (Gerritsen 2013a) en Ursem-Langereisschool (nog niet gepubliceerd, projectnummer 396).

41 Gerritsen & Duijn 2014a, 30.

Afbeelding 13. De drie spinloden van de Kerkebuurt. Het maatbalkje is 2 cm lang.

verschijnsel in (voormalige) veengebieden in West-Nederland. De datering van deze kuilen is vaak moeilijk te bepalen, vanwege het ontbreken van vondstmateriaal. Soms zijn scherven afkomstig uit de nazak van het daliegat, wat alleen een datering ante quem voor de kuil geeft. Dit is mogelijk ook in Berkhout het geval: uit het daliegat in werkput 1 komt één roodbakkende scherp aardewerk. Deze kleine scherp is niet goed dateerbaar en geeft dus ook geen goede ante quem datering.

De daliegaten in Berkhout zijn gevonden op plaatsen, in werkputten 1 en 2, waar de veenlaag is weggegraven toen een sloot/insteekhaven gegraven werd. Er is daardoor geen stratigrafische relatie aan te geven tussen het veen en de daliegaten. Het lijkt er echter op dat de omhooggehaalde klei uit de daliegaten is gebruikt in de (akker)laag S53. Bovenop laag S53 is een grote hoeveelheid dateerbaar Laat Middeleeuws aardewerk gevonden. Deze scherven van o.a. kogelpotten, geven daardoor wel een goede ante quem datering, voor zowel de daliegaten als de (akker)laag. De activiteiten op het terrein dateren waarschijnlijk vóór 1200. Hoeveel tijd er is verstreken tussen de periode van bewerking van het land en de vestiging van bewoning op deze plek, is niet duidelijk.

4.4 Fase 2 (1175-1350): fase van de eerste bewoning

De eerste bewoning aan de Kerkebuurt 190 dateert vermoedelijk in het laatste kwart van de 12de eeuw. Er zijn geen duidelijke sporen van bewoning, zoals huizen en waterputten, gevonden. Vooral op de oostelijke helft van het opgegraven terrein is wel aardewerk gevonden uit de periode 1150-1350. De scherven vormden een compacte laag bovenop het restant natuurlijk veen. Ook is er een dun ophogingspakket bovenop de concentratie scherven aangetroffen.

Compacte vondstenlaag (bovenop S53)

In de 12de en 13de eeuw heeft waarschijnlijk bewoning plaatsgevonden op het veenpakket, dat toen een stuk dikker was dan nu. Door ontwatering en daarmee gepaard gaande oxidatie, is een groot deel van het veen verdwenen. De voorwerpen die men door de tijd heen op het

Afbeelding 14. De halve groot van Edward III van Engeland, voor- en achterzijde. De maatbalk is 2 cm lang.

Afbeelding 15. De sterling van Floris V, voor- en achterzijde.

erf heeft achtergelaten of begraven zijn geraakt, kwamen door de oxidatie op één niveau te liggen. Daardoor heeft zich een compacte vondstenlaag gevormd. Hetzelfde verschijnsel is op andere plaatsen in West-Friesland ook gedocumenteerd, zoals op de vindplaatsen aan het Egboetswater, Medemblik-Schepenwijk⁴² en Ursem-De Tuinen⁴³. Ook bij waarnemingen aan de Schoolstraat in Aartswoud is een compacte veenlaag met middeleeuwse scherven gezien. De compacte laag was alleen in de profielen goed zichtbaar. In werkput 5 zaten geen sporen uit de Nieuwe Tijd, waardoor bij het verdiepen naar het vlak alleen het verzamelen van de middeleeuwse scherven uit deze laag (V47, 48, 50, 51 en 52) van belang was. Behalve scherven zijn met de metaaldetector spinloden, loodpropjes en munten gevonden. Op het oog zijn verder kleine stukjes dierlijk bot en natuursteen verzameld.

Vondstmateriaal uit de compacte laag

In werkput 4 (1x) en werkput 5 (3x) zijn een aantal spinloden gevonden. Eén spinlood (V43) heeft een diameter van 2,5 cm. De loden uit werkput 5 (V52) hebben diameters van 2,4, 2,6 en 2,7 cm (afb. 13). Ze zijn niet versierd; de spinloden vertonen wel (slijtage)krasjes. Het gat in het midden van de loden zit soms niet precies in het midden. Mogelijk zijn ze asymmetrisch afgesleten.

Spinloden worden in West-Friesland in middeleeuwse contexten vaak aangetroffen. Vaak zijn ze versierd met een opstaande rand of een soort radstempel versiering. Spinloden worden over het algemeen in verband gebracht met wolproductie. Tot de Volle Middeleeuwen werd het spinnen van wol niet met een spinnenwiel gedaan, maar met een spintol. Deze bestond uit een dunne stok van 20-25 cm lengte. Aan de stok hing een draad waaraan de wolvezels werden toegevoegd. Door de spintol te laten draaien worden de wolvezels in elkaar gedraaid en ontstaat een sterke draad, het garen. Aan de onderzijde van de stok hing een verzwaring van been, keramiek of in dit geval van lood. Deze verzwaring noemt men spinklos of in dit geval

⁴² Zie Van Leeuwen 2014, 91 en 97.

⁴³ Gerritsen 2013a.

naar het gebruikte materiaal: spinlood.⁴⁴ Waarschijnlijk hield men schapen in Berkhout in de Late Middeleeuwen, voor de wolproductie op kleine schaal.

De twee middeleeuwse zilveren munten uit de compacte veenlaag in werkput 5 zijn bijzonder. De ene munt is een halve groot, geslagen onder Edward III in Engeland in 1351 of 1352 (afb. 14). De munt heeft een diameter van ca. 23 mm. Op de voorzijde is het gekroonde hoofd van Edward III "en face" afgebeeld met het randschrift "EDWARDVS REX ANGLI Z FRANCI" (koning van Engeland en Frankrijk). Op de keerzijde staat een zogenoemd "long cross" afgebeeld. De tekst op deze zijde staat in twee cirkels. Op de binnencirkel staat: CIVITAS LON DON (muntplaats Londen). De tekst van het randschrift is: POSVI DEO ADIVTOREM (Ik heb God mijn helper gemaakt).⁴⁵ Een "long cross" is een kruis waarvan de uiteinden tot aan de rand van de munt reiken. De "long-cross penny" kwam voor vanaf 1247. Tot die tijd was de "short-cross penny" in omloop. Deze werd vervangen omdat van deze munt, met een kleiner kruis in het midden, te vaak stiekem het zilver van de randen werd afgesneden.

De tweede zilveren munt uit Berkhout is een sterling, geslagen onder Floris V (1266-1296) (afb. 15). De munt heeft een diameter van ca. 14 mm. Op de voorzijde is het hoofd van Floris V "en trois quart" afgebeeld (hij kijkt naar links). Het randschrift is hier: F.COMES OLLANDIE (Floris, graaf van Holland). Op de keerzijde staat een "long cross" en het randschrift: MON ETADORDICI (geld uit de stad Dordrecht).⁴⁶ Floris de Vijfde, graaf van Holland is algemeen bekend vanwege zijn strijd tegen en uiteindelijk de onderwerping van de Westfriezen aan het einde van de 13de eeuw.

Uit de regio zijn weliswaar vergelijkbare munten uit de 13de en 14de eeuw bekend, maar het komt zelden voor dat deze worden aangetroffen tijdens een officieel archeologisch onderzoek. Er is in Hoorn één Floris V munt gevonden tijdens het onderzoek op het terrein van de voormalige Winston bioscoop op de Rode Steen.⁴⁷ Door de archeologische context hebben de munten een grotere historische waarde dan wanneer ze los van hun context worden gevonden. De dateringen van deze munten rijmen met de datering van het aardewerk, dat tot ca. 1350 dateert. De munten moeten in gebruik zijn geweest van de bewoners van de Kerkebuurt, en door hen zijn verloren, aan het eind van de 13de en in de 14de eeuw.

Van de gevonden stukken natuursteen is één fragment opvallend: een brokje tefriet (6x4 cm). Dit is waarschijnlijk afkomstig van een maalsteen. Het overgrote deel van het tefriet dat in Nederland in middeleeuwse context gevonden wordt, komt uit het Eifel-gebied.

Afbeelding 16. Fragment van Pingsdorf aardewerk met verfersiering en bandoor (1160-1205).

⁴⁴ Gerritsen 2013a, 63.

⁴⁵ Coins of England (Spink 2010), 175 afb. 1573.

⁴⁶ Op zilver gemunt blz. 53, afb. 2.12.8 en v/d Chijs, Holland en Zeeland III afb. 10.

⁴⁷ AWF project 106 (Winston campagne 2000), objectnummer 106-265-M01.

Afbeelding 17. Fragment van een rand van een kogelpot met diepe groeven op de schouder (waarschijnlijk eind 13de eeuw).

Het middeleeuwse aardewerk uit Berkhout dateert tussen 1150 en 1350. De vroegste soorten binnen deze periode zijn het aardewerk uit de regio Paffrath en Pingsdorf, die tussen ca. 1150 en 1225 dateren.⁴⁸ De soorten aardewerk uit de 13de-14de eeuw zijn het protosteengoed, steengoed uit Siegburg en Langerwehe en roodbakkend aardewerk. Het kogelpot aardewerk is minder goed dateerbaar, maar versiering met bezemstreek wijst op een datering in de 12de tot 14de eeuw.⁴⁹ Verder zijn er kleine hoeveelheden grijsbakkend aardewerk,

Maaslands rood en -wit aardewerk gevonden. Het Maaslandse aardewerk dateert vermoedelijk allemaal tussen 1200 en 1250. De aantallen scherven per aardewerksoort zijn gering, dus een kwantificering van het materiaal is niet mogelijk. Er is geen duidelijke piek te zien voor een bepaalde periode tussen 1150 tot 1350.

Onder het kogelpotaardewerk (33 scherven, 49% van totaal) komen de vormen kogelpot, bakpan (kp-bak-2) en kan voor. De kannen zijn te herkennen aan fragmenten van standringen. Er is echter ook één type pot van kogelpotaardewerk met een standring, het type kp-pot-1. Het is dus mogelijk dat het gaat om fragmenten van potten in plaats van kannen. Enkele fragmenten kogelpot zijn zeer hard gebakken en hebben weinig magering. Eén scherf heeft een rode kern. Mogelijk zijn dit fragmenten van import-kogelpot uit Ratingen-Breitscheid (tussen Duisburg en Düsseldorf). De types van de vorm kogelpot die voorkomen zijn: kp-kog-1, -2 en -6. Tussen het aardewerk uit Pingsdorf (7 fragmenten, 10%) zijn enkele scherven van een pot (pi-pot) en een kogelpot (pi-kog) gevonden. Het potfragment heeft een bandoor en rode verfversiering (datering: 1160-1205, afb. 16). Uit Paffrath (8 scherven, 12%) waren fragmenten van kogelpotjes tussen het materiaal aanwezig (bg-kog-1 en -2). In steengoed met ijzerengobe (s2) en ongeglazuurd steengoed (s1) zijn enkele fragmenten van kannen herkend. Tussen het witbakkende aardewerk uit het Maasland zitten een deel van een lensbodem, een pootje (mogelijk van een grape) en een 13de-eeuwse sikkeland.

Het kogelpotaardewerk is soms versierd met bezemstreken. Ook komen diepe groeven op de schouder voor (afb. 17). Op het paarse steengoed uit Langerwehe komt radstempelversiering voor.

De verspreiding van het middeleeuwse aardewerk van Berkhout over de verschillende opgravingsputten kan vertekend zijn door de aanleg van de insteekhaven op de westelijke helft van het terrein. Overal binnen het plangebied is op of in een restant van de veenlaag middeleeuws aardewerk gevonden. De aard van de veenlaag was wel per opgravingsput verschillend. De meeste scherven zijn gevonden in de oostelijke opgravingsputten, daar waar een akkerlaag in het profiel te zien was onder de vondstenlaag. Mogelijk staat dit in verband met elkaar; dit deel van het terrein is mogelijk altijd intensiever in gebruik geweest in de Middeleeuwen.

⁴⁸ Determinaties van Pingsdorf aardewerk aan de hand van: Sanke 2002 en Bult 2011.

⁴⁹ Determinaties kogelpotaardewerk aan de hand van: Verhoeven 1998 en het Deventer systeem.

Het is mogelijk dat de perceelsgrens die vanaf de 17de eeuw werd gevormd door een sloot en insteekhaven, al in de Late Middeleeuwen een perceelsgrens was. Tijdens het booronderzoek van AWF aan de Kerkebuurt was merkbaar dat de 20ste-eeuwse bebouwing op een verhoging lag. Ook lag de oostzijde van het terrein iets hoger dan het omringende gebied. Het is niet zeker of dit te wijten is aan middeleeuwse bewoning aan de oostzijde, of aan huisplaatsen uit de 17de-18de eeuw. Op de kadastrale minuut is het perceel leeg. In een notariële akte uit 1812, waarin de boerderij (op nr. 190) verkocht wordt aan de fam. Kronenburg, wordt het naastgelegen perceel een “werf” genoemd.⁵⁰ Met een “werf” wordt meestal een in het verleden bebouwd erf bedoeld. Hoe lang het perceel toen al onbewoond was, is niet bekend. Op 29 mei 1762 heeft een brand vier huizen ten westen van de kerk in de as gelegd.⁵¹ De exacte ligging van deze huizen is niet bekend. Als er een huis naast Kerkebuurt 190 heeft gestaan en is afgebrand, is deze in ieder geval niet herbouwd.

Ophogingslaag (S54 in wp4 en wp5)

De bewoning in de Late Middeleeuwen heeft waarschijnlijk plaatsgevonden op een terp, maar zeker is dit niet. Er zijn geen duidelijke terplagen aangetroffen. Er is één ophogingslaag (S54) gedocumenteerd, die middeleeuws zou kunnen zijn. Laag S54 is in de werkputten 4 en 5 vastgesteld en was ca. 30 cm dik. Het lijkt er wel op dat deze laag in een latere periode is omgezet, omdat er baksteenspikkels in zaten. De laag was naar onderen toe steeds humeuzer en lag bovenop de compacte vondstenlaag met as, middeleeuws aardewerk en dierlijk bot. Het voorkomen van as in de compacte laag duidt mogelijk op de nabijheid van een huisplaats.

Vergelijking met andere West-Friese vindplaatsen

Er zijn aan de Kerkebuurt geen duidelijke terpopphogingen gevonden. Dit beeld komt niet overeen met laatmiddeleeuwse vindplaatsen in bijvoorbeeld Wognum, Spanbroek en Enkhuizen⁵². Bij Enkhuizen-Westeinde 107 is bijvoorbeeld wel de begrenzing van een kleiplateau met huttenleem en houtskool vastgesteld. Er is zelfs een terpsloot langs de terp gevonden. In Ursem zijn op een vindplaats aan de Zuidergouw (De Tuinen) een asplek en een asdump gevonden, evenals een vondstrijk spoor dat mogelijk het restant van een terpsloot of greppel is. Tussen twee vermoedelijke perceelsgrenzen kan men hier de mogelijke locatie van een opstal situeren. Er ontbreken echter te veel sporen om deze interpretatie onweerlegbaar te maken.⁵³ Wat Ursem vergelijkbaar maakt met Berkhout is het typische veraarde veenlaagje onder de restanten van mogelijke middeleeuwse bewoning. Tevens zijn de concentraties van middeleeuws aardewerk direct op deze veraarde laag overeenkomstig.

De vindplaats in Spanbroek, evenals de vindplaats in Wognum, kenmerkt zich door de afwezigheid van een natuurlijke veenlaag. De ophogingslagen zijn alle opgebouwd uit zand, afkomstig van de rug van de grote getijdengeul waar Spanbroek op ligt. De datering van de vindplaats in Spanbroek komt deels overeen met die van Berkhout (13de eeuw), al zijn er in Spanbroek sporen gevonden van een mogelijk 12de-eeuwse boerderij van vóór de terpopphoging. In Wognum zijn delen van twee 12de-eeuwse terpjes gevonden. De terplagen waren hier maximaal 0,70 m dik. Het pakket is niet in één keer opgeworpen, maar geleidelijk

50 Westfries Archief, ONA Hoorn 2754, acte 235, dd. 20-4-1812 (opgezocht door Jan Peereboom).

51 Westfries Archief, Dorpsbestuur Berkhout, Toegang 1322, inv.nr. 69 (opgezocht door Jan Peereboom).

52 Het gaat om de vindplaatsen Wognum-Kerkstraat 11 (project 358; Schrickx 2013), Spanbroek-Spanbroekerweg 120 (project 374; Gerritsen & Duijn 2014b), Enkhuizen-Westeinde 107 (Incotec) (project 369; Gerritsen & Duijn 2014a).

53 Gerritsen 2013a, 65.

Afbeelding 18. Bord van Nederlandse majolica versierd met oranje granaatappels (1600-1640). De diameter is 19,5 cm.

door ophoging tot stand gekomen. Onder de ophoging waren ook paalsporen van een 12de-eeuws huis aanwezig.

Op het terrein van Enkhuizen-Westeinde 107 lag de bewoning verder af van het lint dan de bewoning vanaf de 17de eeuw. Hier lag de bewoning uit de tweede helft van de 12de eeuw ongeveer 60 meter van het huidige lint aan de Streekweg/Westeinde af.⁵⁴ Hetzelfde is door AWF gezien aan de Westerstraat 188 in Enkhuizen.⁵⁵ Hier was de afstand 40-50 meter tussen de middeleeuwse bewoningssporen en de Westerstraat. De bewoning op het perceel Westeinde 107 is doorgegaan tot in de 13de of 14de eeuw, waarna men dichterbij de huidige weg ging wonen.

In Zwaag is aan de Dorpsstraat 66 een laatmiddeleeuws erf (1175-1225) opgegraven.⁵⁶ Van het erf zijn de omgreppeling, een aantal kuilen met veel vondstmateriaal, twee paalkuilen, een mestkuil, een waterput en een begraving van een kalf teruggevonden. Dit erf lag ca. 20 meter van de huidige Dorpsstraat af. Hoe de verschuiving van bewoning is verlopen in Berkhout is nog onduidelijk. De meeste laatmiddeleeuwse scherven zijn ca. 30 meter ten zuiden van de hoofdweg gevonden. Het is echter niet zeker of hier ook de kern van de bewoning aanwezig was. Misschien lag de kern dichterbij, misschien verder af van de huidige weg (zie ook p. 13-14).

⁵⁴ Gerritsen & Duijn 2014a.

⁵⁵ AWF project 381: uitbreiding van de Albert Heijn in Enkhuizen (februari 2014). Dit project is nog niet uitgewerkt.

⁵⁶ AWF project 140, Schrickx 2009.

Afbeelding 19. Bijna complete grape van roodbakkend aardewerk (eerste helft 17de eeuw) uit spoor 9. Hoogte: 11 cm.

Uit de periode 1350-1600 zijn aan de Kerkebuurt geen sporen en vondsten aangetroffen. Het is daarom niet bekend of hier bewoning was in deze periode. Een hiaat in de bewoningssporen in de 15de en 16de eeuw, is op veel plaatsen in West-Friesland geconstateerd. Historische bronnen uit deze tijd geven niet aan dat er toen een grote bevolkingsafname heeft plaatsgevonden. Mogelijk had men in de 15de en 16de eeuw een ander systeem van afvalverwerking dan in andere perioden, waardoor er op erven minder afval uit deze periode wordt teruggevonden. Ook waren huizen mogelijk ondiep en met hout gefundeerd, waardoor sporen van huizen slecht bewaard zijn gebleven.

4.5 Fase 3 (17de-18de eeuw): bewoningsfase van de oudste stolpboerderij

De oudste stolpboerderij aan de Kerkebuurt 190 is waarschijnlijk in de eerste helft van de 17de eeuw neergezet. De oudste afvaldump die is aangetroffen op het terrein, die met de stolp in verband gebracht kan worden, bevat materiaal uit de periode 1600-1650. Van de stolp zelf zijn uit deze periode geen sporen gevonden. Uit de 17de en 18de eeuw zijn alleen achtererfstructuren opgegraven: een waterkelder, een put, een slootdemping en verschillende kuilen. In de waterkelder zijn 20ste-eeuwse vondsten gedaan, die in verband gebracht kunnen worden met de laatste bewoners van het huis uit 1913. Deze zullen besproken worden in

Afbeelding 20. Tinnen lepel met roosmerk met druppelvormige bak (17de eeuw) uit spoor 9.

Afbeelding 21. Tinnen lepel met rondere bak en "pied de biche" steelbeëindiging (tweede helft 18de eeuw) gemaakt door Hendrik Mathijs Scheepers (Alkmaar).

paragraaf 4.7 (Fase 5). De materiële cultuur van de stolpbewoners zal worden besproken in paragraaf 4.6.

Achtererfstructuren van de stolp (S13-14, S15, S16 en S49)

In werkput 1 is waterkelder S15 gedocumenteerd: een kelder van gele bakstenen (Friese boerengeeltjes) van ca. 1 meter bij 1,75 meter. De kelder was noord-zuid georiënteerd en lag vlak achter de gevel van de 19de-eeuwse fase van de boerderij. De opening (60 bij 40 cm) van de waterkelder zat aan de noordzijde, de zuidzijde had een gewelf. De maten van de gele bakstenen waren: 18 x 9 x 3,4 cm. De datering van de waterkelder is niet exact vast te stellen, maar een 18de-eeuwse datering ligt voor de hand. Voor de bouw van de kelder is men door de grote afvalkuil S13/S14 heen gegraven. In deze kuil zijn stukken aardewerk gevonden van een steengoed pot uit Westerwald (s2-pot-7), een roodbakkend bord (r-bor-1) en een witbakkende kom (w-kom-15). De datering van de demping van deze kuil ligt na 1700, dus die van de waterkelder ook.

De bakstenen put S16 lag net buiten werkput 1. Hiervan is alleen de bovenkant vrijgelegd. Het was een put van 1 bij 1 meter, opgebouwd uit rode bakstenen met een formaat van 22 x 10 x 3,5 cm. De functie en datering van deze put zijn niet bekend. Mogelijk was het slechts de opening van een grotere waterkelder.

Iets verder naar het zuidoosten, in werkput 4, is een kuil met aardewerk uit de periode 1600-

1650 gevonden. De kuil was slechts zichtbaar als vondstconcentratie op het vlak. Het afval hoort mogelijk bij de stolpboerderij van Kerkebuurt 190, maar het lag wel ten oosten van de erfgrans. Er is hier voornamelijk rood- en witbakkend aardewerk weggegooid, waarvan de fragmenten van een aantal 17de-eeuwse kaasvormen het meest opvallend waren.

Dempingslaag sloot/kuil (S9)

In het midden van werkput 1 is een dempingslaag van humeuze klei van ca. 3 bij 4 meter gedocumenteerd (spoor 9). De vondsten uit spoor 9 dateren voornamelijk in de eerste helft van de 17de eeuw. De meeste vondsten uit dit spoor zijn verzameld tijdens het couperen; daarbij is ook slootvulling S20 gecoupeerd. De 18de en 19de-eeuwse vondsten uit S20, die onder hetzelfde nummer (V24) verzameld zijn, moeten als intrusie worden gezien. Damping S9 dateert zeer waarschijnlijk de bouw en eerste gebruiksfase van de stolpboerderij. Het is niet zeker of er in deze periode al een insteekhaven was of slechts een sloot die als erfscheiding diende. De sloot of insteekhaven heeft niet helemaal doorgelopen tot aan de weg. Op andere plekken aan de Kerkebuurt was dit wel het geval, bijvoorbeeld ten westen van Kerkebuurt 191b en tussen de stolp op nr. 186 en de huidige woning op nr. 185 (zie kadastrale minuut uit 1823). Mogelijk had iedere boerderij in Berkhout in de 19de eeuw zijn eigen sloot of insteekhaven. Of dit in de 17de-eeuw ook al zo was, is onbekend.

Spoor 9 bevatte fragmenten rood- en witbakkend aardewerk, delen van majolica borden, faience en steengoed. Eén majolica bord heeft een afbeelding met fel oranje granaatappel (afb. 18). Een grote hoeveelheid roodbakkende scherven kon bijeen geplakt worden tot een vrij complete grape (afb. 19). Verder zijn er fragmenten van tegels, glas, natuursteen, leer en voorwerpen van metaal gevonden. Een tinnen lepel met een roosmerk (V24, afb. 20) dateert in de 17de eeuw. De lepel heeft een druppelvormige bak, die aan de voorzijde met een punt overgaat in de steel. Aan de achterkant loopt de steel uit in een korte naald op de bak. Het merk is geslagen in de voorzijde van de bak bij de steel.⁵⁷ Het roosmerk bestaat uit een gekroonde roos met de letters AE erboven.

Een tweede tinnen lepel is bij het afwerken van S9 gevonden, maar is waarschijnlijk uit een latere damping afkomstig (V26, afb. 21). Deze heeft een rondere bak en een “pied de biche” steelbeëindiging (twee inkepingen). De steel is plat en loopt wijd uit naar het uiteinde toe. Naast een makersmerk op de bak, staan er ook merken op het uiteinde van de steel (onleesbaar) en zijn er eigendomstekens ingekrast op de achterzijde van de steel. De eigenaar heeft zijn/haar initialen H(?).B. in de lepel gekrast. Het merk op de bak is van Hendrik Mathijs Scheepers: een tinnegieter, geboren in Amsterdam (1758) en werkzaam geweest in Alkmaar. Hij is overleden in Alkmaar in 1838. Hij was lid van het Koninklijk Genootschap Physica (opgericht Alkmaar 1782) en was oprichter van Leeslust (Alkmaar 1793). Het West-Fries museum heeft twee tinnen voorwerpen met zijn merk in bezit: een papkom en een haardplaatje.⁵⁸

In de coupe van S9/S20 is een fragment van een leren riem gevonden (V24). Onduidelijk is of deze stamt uit de 17de-eeuwse fase of uit de 19de-eeuwse. De riem was gemaakt van runderleer en was 4 cm breed. Het fragment was nog 19 cm lang en bevatte drie gaatjes.

⁵⁷ Baart et al. 1977, 300: lepel type III.

⁵⁸ Opgezocht door C. Schrickx. Papkom in Westfries museum: identificatie: memorix::col1:dat35754. Haardplaatje: identificatie: memorix::col1:dat35252.

4.6 Fase 4 (19de eeuw-begin 20ste eeuw): de verstenen van de stolp en bewoning tot aan de sloop

Op de kadastrale minuut uit 1823 is een stolpboerderij met schuur te zien (afb. 8). Over het perceel loopt een S-vormige sloot, die smaller wordt richting het noorden en stopt ter hoogte van de schuur. Het uiteinde van de sloot lijkt op deze kaart al gedempt, maar de vondsten uit de opgraving geven aan dat de demping rond 1900 pas definitief was. Een deel van de sloot is op de zuidzijde van het perceel nog aanwezig als een vijver, die verbonden is met de kavelsloten. Uit het dendrochronologisch onderzoek blijkt dat de schuur in de 19de eeuw gebouwd is en dat een deel van de beschoeiing in werkput 1 ook uit de 19de eeuw stamt. Bij de 19de-eeuwse boerderij heeft waarschijnlijk een insteechaven gefunctioneerd. De insteechaven gaf de mogelijkheid om via de Tocht, de waterloop langs de zuidzijde van het lint van Berkhout, de stad Hoorn en andere dorpen te kunnen bereiken over water. Met schuiten konden melk, boter en kaas naar de markt gebracht worden.

Sporen van de schuur van de stolpboerderij

Het grootste gedeelte van de stolpboerderij is nog in de bodem aanwezig. Deze resten werden niet door de nieuwbouw verstoord en zijn dus niet opgegraven tijdens het archeologisch onderzoek. Op afbeelding 9 is de locatie van de stolp ten opzichte van de versterking door het huisje uit de 20ste eeuw en de locatie van de werkputten van de opgraving te zien. Van de 19de-eeuwse fase van de schuur, die naast de stolp stond, zijn twee bakstenen poeren gevonden in de werkputten 1 en 3. De twee vierkante poeren (S12 en S46) waren opgebouwd uit hergebruikte bakstenen (geel, oranje en rood) met o.a. de formaten: 17/18 x 8,5 x 4 en 18,5 x 9 x 3,5 cm. De poeren waren ongeveer 60 bij 60 cm. Nog maximaal zeven lagen bakstenen waren los gestapeld op twee lagen van houten planken. Deze planken waren gefundeerd op vier houten palen, op iedere hoek van de poer was een paal ingeslagen. Een monster uit de planken onder poer S12 (M06.1) is met behulp van dendrochronologisch onderzoek gedateerd na 1842. Omdat er geen wankant aanwezig was in het hout, kan alleen de ondergrens van het kapinterval bepaald worden.⁵⁹ Het hout dat voor de planken gebruikt is, is afkomstig uit het noorden van Zweden. Aangezien de schuur al in 1823 op de kadasterkaart stond, moet de fundering van de schuur na 1842 een keer vernieuwd zijn. Afgaande op het onderzoek van Jan Peereboom naar de eigenaars en bewoners van het perceel, is deze vernieuwing waarschijnlijk toe te schrijven aan het echtpaar Cornelis Stelling (1832-1887) en Trijntje Kronenburg (1834-1880).

Als de twee poeren de zuidelijke hoeken van de schuur vormden, heeft de schuur een lengte van ongeveer 7 meter gehad. Omdat de sloot/insteekhaven doorliep tot aan de schuur, is het mogelijk dat de schuur als botenhuis in gebruik was. Het is echter ook mogelijk dat de beschoeiingen in de sloot gebruikt werden om schuiten aan vast te maken. De palen die hierlangs in de bodem geslagen zijn, waren mogelijk de basis van een overkapping.

Spaarboogfundering van de stolpboerderij

In de noordwesthoek van werkput 1 is een deel van de spaarboogfundering van de stolpboerderij aangetroffen. De onderkant van de poer bestond uit een blok (S18), van losgestapelde bakstenen. Aan beide zijden zat een boogaanzet van gemetselde bakstenen aan de bovenzijde

⁵⁹ Het dendrochronologisch onderzoek is uitgevoerd door S. Van Daalen. De rapportage hiervan is als bijlage opgenomen.

van het blok vast. De ruimte tussen de twee bogen was opgevuld met bakstenen. Het geheel was aan de bovenzijde 1,25 bij 0,5 meter. De poer was aan de onderzijde 0,6 m bij 0,6 m. De poer bevatte minimaal 10 lagen van bakstenen met het formaat 18 x 8 x 4 cm (geel), de oranje-rode bakstenen uit de bogen waren 22 x 10 x 4,5 cm. Dit deel van een spaarboogfundering maakte onderdeel uit van de achtergevel van de 19de-eeuwse fase van de stolpboerderij. Aan de Hoofdstraat in Bovenkarspel is ook een dergelijke achtergevel met bogen opgegraven.⁶⁰ Hier maakte de spaarboogfundering ook onderdeel uit van de achtergevel van een stolp. Er werden verschillende poeren blootgelegd, die een tussenruimte van 2,9 m hadden. De hoogte van de bogen was te reconstrueren tot 1 m. De funderingen van de bogen, de poeren, waren in Bovenkarspel een stuk kleiner: slechts vier (i.p.v. 10) baksteenlagen op een vlijlaag van zand. Voor de aanleg van deze vlijlaag was een deel van de ophogingslagen op het terrein eerst weggegraven. In Berkhout zijn de poeren zo hoog gemaakt, dat ze gefundeerd waren op de natuurlijke kleibodem. Er is niet onder de poer gekeken of er palen onder zaten. De stolp in Bovenkarspel dateert rond 1750. Hoe oud de spaarboogfundering uit Berkhout is, is niet precies bekend.

Duijn heeft in 2013 een overzicht gemaakt van de funderingen van 17de-eeuwse stolpboerderijen die in Noord-Holland zijn opgegraven.⁶¹ Er waren tot dan toe zeven funderingen onderzocht in de Schermer, Middenbeemster, Obdam, Berkhout (Oosteinde 30), Schellinkhout en Bovenkarspel (Hoofdstraat). In vijf van de zeven gevallen was onder de buitengevel een spaarboogfundering met daaronder planken en palen aanwezig. Een dergelijke zware fundering was waarschijnlijk nodig als men de buitenmuren in baksteen wilde uitvoeren. De datering van de spaarbogen is moeilijk, omdat vaak hergebruikte bakstenen zijn gebruikt. De bogen kunnen uit een latere verbouwingsfase van de boerderij stammen. De 17de-eeuwse stolp aan de Bangert in Zwaag had een lichte fundering; de boerderij had daarom waarschijnlijk houten wanden.

Slietenbaan, vloertje en houten schotten

Langs de vullingen van de sloot/insteekhaven, is over de gehele lengte van de werkputten 1 en 2 een strook met slieten waargenomen (S41). Op een niveau boven deze slieten is een bakstenen vloertje (S6) gedocumenteerd. Het vloertje had afmetingen van 2 bij 2 meter en had een opstaand randje aan de zuidzijde. De aanleg van de rij slieten en het vloertje, staat waarschijnlijk in verband met de aanleg van de houten schotten (S21, S22, S24, S27, S36, S37, S38) in de sloot/insteekhaven. Het geheel kan waarschijnlijk geïnterpreteerd worden als de aanlegplaats voor een schuit. De schuit vormde een essentieel onderdeel in de agrarische bedrijfsvoering van een boerderij in een vaarpolder. Alle materialen, producten en dieren werden kloetend door de polder met de schuit vervoerd.

In Hoogkarspel, aan de Streekweg 269-275 is in 2013 een aanlegplaats voor een schuit gevonden.⁶² Deze was in ieder geval één keer herbouwd. De aanlegplaats was opgebouwd uit relatief zware palen die een meter diep de klei waren ingeslagen. Een deel van deze palen droeg waarschijnlijk een kleine overhangende dakconstructie die de boot droog moest houden. Bij een onderzoek aan de Hoofdstraat in Bovenkarspel in 2010-2012 werd een vergelijkbare constructie gevonden.⁶³ Deze werd meerdere malen herbouwd, waarbij de nieuwere steeds verder van het lint werd aangelegd. In Hoogkarspel is een tweede, jongere aanlegplaats gevonden, die verder van het lint af gebouwd was. De oude aanlegplaats werd bij de bouw van

60 Gerritsen 2014b en Gerritsen & Schrickx 2014.

61 Duijn 2013, 110.

62 Gerritsen 2013b.

63 Gerritsen & Schrickx 2014.

de nieuwe aangeplempt met klei en afval. De eerste demping van de insteechaven in Bovenkarspel dateert in 1620-1660. In Berkhout is de eerste demping mogelijk rond 1600-1650 uitgevoerd. In één fase van de insteechaven van Bovenkarspel lag langs de haven een 3,5 m lange en 0,4 m brede strook van slieten. Vermoedelijk droegen deze slieten een bakstenen fundering van een kade of trap. Mogelijk heeft de rij slieten (S41) in Berkhout ook deze functie gehad. Het bakstenen vloertje S6 maakt wellicht deel uit van een kade langs de insteechaven.

In Bovenkarspel is in de 18de eeuw de insteechaven vervangen door een nieuwe, die een bakstenen kademuur heeft gekregen. Dit is in Berkhout nooit gebeurd. Hier is de sloot/insteekhava in gebruik gebleven tot ca. 1910. Toen is een groot deel van de insteechaven dichtgestort met klei en afval. De schotten die tussen de vullingen aanwezig waren, zijn mogelijk verschillende fasen van de aanlegplaats voor een schuit en een eventuele overkapping eroverheen. Eén van de planken uit het houten schot met spoornummer 22, is dendrochronologisch gedateerd na 1859 (monster M03.1).⁶⁴ Het herkomstgebied van het gebruikte hout is te plaatsen in Västerbotten of Jämtland in midden/noord Zweden. De bouw van de schuur en de bouw van een aanlegplaats zijn mogelijk gelijktijdig, rond 1860, aangepakt.

Demping van de sloot/insteekhava (S8, S10, S20, S31, S32, S33, S34, S35, S50)

Tussen de houten schotten in de sloot/insteekhava waren verschillende dempingen aanwezig. Deze bestonden

overwegend uit bruin-grijze zandige klei met baksteenpuin, kiezels, houtskool, aardewerk en glas. Vondsten zijn per vulling verzameld om te achterhalen of er een dateringsverschil tussen de vullingen en schotten zou zitten. De dateringen van de dempingen lijken niet erg uiteen te lopen. De laatste dempingen zijn rond 1910 of een paar jaar daarna uitgevoerd. Als alle houten schotten in de sloot/insteekhava de restanten zijn van aanlegplaatsen, dan hebben deze bij elkaar ongeveer 50 jaar gefunctioneerd (1860-1910). De structuur had in het vlak een breedte

Afbeelding 22. Bodem van een kom van majolica uit Montelupo, Italië (1550-1590).

Afbeelding 23. Deel van een roodbakkend bord met slijbversiering, datering rond 1596. Grootte van de scherf: 19 cm.

⁶⁴ Zie bijlage: rapportage S. Van Daalen.

van 3 meter en een lengte van 16 meter. Alleen het noordelijke uiteinde is gedocumenteerd, wat betekent dat tot aan de huidige vijver het zuidelijke deel van de sloot/insteekhaven nog in de bodem zit.

Een deel van het vondstmateriaal uit de dempingen van de insteekhaven is hieronder beschreven onder “materiële cultuur van de stolpboerderij”. De overige vondsten bestaan uit rood- en witbakkend aardewerk, Europees en Chinees porselein, Nederlandse faience en majolica, flessen en potten van steengoed (vooral Westerwald), Rijnlands aardewerk en industrieel wit aardewerk. Het rood- en witbakkende aardewerk is gemaakt in Friesland of in Gouda en bestaat vooral uit (thee)stoofjes, komforen, vlekkengoed, kommen met slibboogjes op de rand en borden met een gemarmerde slibversiering.⁶⁵ Ook is er aardewerk uit Bergen op Zoom gevonden (zie hieronder, o.a. melktellen). De vondsten van majolica bevatten met name scherven van Friese (spreuk)borden. Het Rijnlandse aardewerk komt mogelijk uit Frechen en omvatte fragmenten van borden en kommen met lichtgeel of donkerbruin glazuur met versieringen en soms spreuken op de rand. Het industrieel gevormde aardewerk zat in grote hoeveelheden in de dempingslagen. Het gaat men name om (Engels) theeservies met drukdecors en witte kommen en borden, vaak met een noppenversiering op de rand. Een aantal borden waren aan de achterkant gestempeld met merken van Petrus Regout & Co Maastricht (1850-1870, 1884, 1885 en 1891) of Société céramique Maestricht (beeldmerk 550: 1900-1957). Ook zijn veel zalfpotten, van faience en industrieel wit aardewerk, en medicijnflesjes verzameld.

Afbeelding 24. Steengoed kan hergebruikt als spreeuwenpot, gezien vanaf de zijkant en vanonder. Hoogte: 23 cm.

⁶⁵ Van der Meulen & Smelee 2012 (Gouda) en 2005 (Friesland).

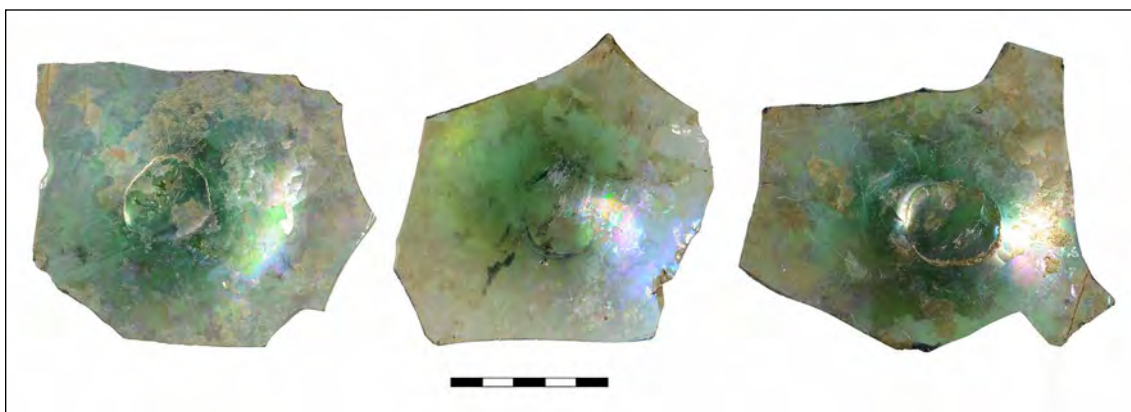
Afbeelding 25. Uitsnede uit het schilderij "De grote boerderij" (1649) van Paulus Potter (Hermitage, St. Petersburg). Linksboven zijn de spreeuwenpotten te zien die aan de gevel van de boerderij (rechts) hangen.

Dierbegraving (S52)

In werkput 4 is een dierbegraving van een rund gevonden. De datering hiervan is niet bekend; er zaten geen vondsten in de kuil. Vermoedelijk stamt de begraving uit de 18de of 19de eeuw. In die periode heerste de runderpest nog volop.

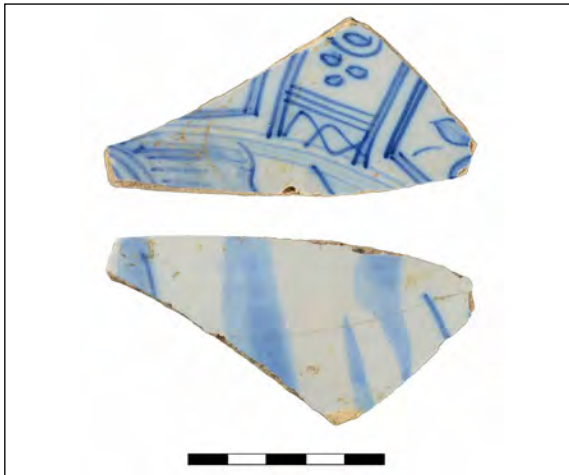
Vergelijking met de stolp aan Oosteinde 30 te Berkhout

Het erf dat aan het Oosteinde 30 in Berkhout is opgegraven door de firma Jacobs & Burnier in 2010⁶⁶, lijkt erg op het erf van Kerkebuurt 190. Naast de resten van een spaarboogfundering van een stolpboerderij, een gedempte insteekhaven en een schuur, zijn ook een tonput en een waterkelder gevonden. De stolpboerderij uit de 17de eeuw was een keer herbouwd in de 18de of

Afbeelding 26. De "koeienogen" uit de 17de eeuw.

⁶⁶ Burnier 2013.

Afbeelding 27. Een dubbelzijdig beschilderde faience scherf, mogelijk afkomstig uit Italië.

Afbeelding 28. De bovenste helft van een Rijnlandse baardmankruik uit de 17de eeuw. Hoogte: 14 cm.

Afbeelding 29. Een fragment van een bord van Noord-Hollands slibaardewerk uit 1608. Grootte van de scherf: 22 cm.

19de eeuw. De waterkelder lag direct achter de achtergevel. Op een kaart van 1882 was te zien dat de insteekhaven, noord-zuid georiënteerd, liep tot aan de schuur. Deze is, net als aan de Kerkebuurt 190, rond 1900 geheel gedempt. Tijdens dit onderzoek is ook een voorloper van de Tocht gevonden. Middeleeuwse vondsten en sporen zijn niet gevonden. Het is niet duidelijk of op dit perceel vóór de 17de eeuw al gewoond werd. Aan de Kerkebuurt is dat wel het geval, al is er een hiaat in de bewoningsporen in de 15de-16de eeuw. Het vondstmateriaal is aan het Oosteinde 30 niet systematisch per spoor verzameld. De materiële cultuur van de stolp door de eeuwen heen is dus niet goed te vergelijken met die van de stolp aan de Kerkebuurt.

Materiële cultuur van de stolpboerderij Kerkebuurt 190 (17de eeuw tot ca. 1910)

Het vondstmateriaal van de stolpboerderij laat een grote verscheidenheid aan objecten zien, die in en om de boerderij zijn gebruikt. Ook de bekleding van de boerderij, binnen en buiten, heeft vondsten achtergelaten. Hieronder volgt een overzicht van de meest opvallende vondsten uit de 17de, 18de, 19de en vroeg 20ste eeuw.

Materiaal uit 17de-eeuwse context

Alhoewel een grote hoeveelheid keramiek is verzameld, is de hoeveelheid per tijdvak te gering voor het doen van een statistische analyse, op functiegroep of anderszins. Daarom is dit achterwege gelaten en worden alleen de interessante stukken besproken. In een vulling van de insteekhaven (S32, V36, afb. 22) is de bodem van een kom uit Montelupo (Italië) gevonden (1550-1590). Deze majolica kom heeft een vlakke bodem. Op de spiegel staan concentrische cirkels in geel en oranje. Eromheen is een wentelend motief aangebracht in oranje en blauw.⁶⁷ Waarschijnlijk is deze vondst opspit uit een

⁶⁷ Jaspers, 2007, 242 (cat. nr. 205).

Afbeelding 30. Twee mesheften uit de 17de eeuw. De bovenste is uit been gesneden, de onderste is van ivoor.

17de-eeuws spoor. Andere laat-16de-eeuwse vondsten op het erf zijn: een fragment van een slibbord (V2) en een spreeuwenpot.

Het slibbordfragment (afb. 23) dateert waarschijnlijk rond 1596. In Graft is een exemplaar gevonden met dezelfde versieringsmotieven en met het jaartal 1596 erop. Het fragment uit Berkhout is roodbakkend met gele slib (niet geheel bedekkend). In de slib zijn op de spiegel bloemen uitgekrast en eromheen is een wentelend motief aangebracht.

Een kan (s2-kan-63) uit de tweede helft van de 16de eeuw, is hergebruikt als spreeuwenpot door de bodem eraf te zagen (S9, V26, afb. 24). Mogelijk is hij in het begin van de 17de eeuw als spreeuwenpot gebruikt. Een spreeuwenpot is een pot die aan de muur van een gebouw werd gehangen om spreeuwen in te laten nestelen (afb. 25). Het gat aan de zijkant of in de bodem was een roofigat: de jonge spreeuwtjes kon men zo uit het nest halen om daarna als voedsel te bereiden. Behalve speciaal voor dit doel gemaakte spreeuwenpotten, werden ook bloempotten en jeneverkruiken gebruikt.⁶⁸

Onder de 17de-eeuwse vondsten bevonden zich voorwerpen van glas, keramiek, been, ivoor en metaal. Van glas zijn niet alleen fragmenten van drinkglazen gevonden, maar ook resten van de beglazing van de boerderij zelf. In de sporen 8 en 9 en in de aanlegvondsten zijn zogenoemde "koeienogen" aangetroffen. Dit zijn de onbruikbare restanten van geblazen glasplaten waar men ruitjes uit heeft gesneden. De kleine glasruitjes gebruikte men voor glas-in-lood ramen in de boerderij. Men sneed de ruitjes op de plek waar de ruiten moesten komen, dus het afval, de "koeienogen", werd ook ter

Afbeelding 31. Lakenlood, zonder leesbaar merk.

68 Groeneweg 1992, 199.

Afbeelding 32. Drie steengoed flesjes (rond 1900), mogelijk gebruikt voor de opslag van stremsel voor de kaasproductie. Hoogte van de flesjes: 13, 17 en 18 cm.

kraakporselein (V33) en een kopje met eenvoudige beschildering (V29) verzameld. Uit de aanlegvondsten (V2) komen o.a. een fragment van een Italiaanse lekschaal (1600-1650?), een randscherf van een Franse faience plooischotel (Rouen of Nevers, rond 1650) en een scherf van een onbekend soort faience. Laatstgenoemde scherf komt uit een faience bord met

plekke weggegooid. De "koeienogen" uit Berkhout zijn groen van kleur (afb. 26). Op ieder glasfragment is het pontilmerk, de afdruk van de staaf die de glasblazers gebruikten, goed te zien. De fragmenten van drinkglazen uit de 17de eeuw die gevonden zijn, zijn fragmenten van een vetro-a-fili beker met rood-wit-blauwe strepen (V45), een ribbelbeker (V8) en de bodem van een glas met opgelegde draden (wit en blauw) (V10).

Uit het begin van de 17de eeuw zijn diverse soorten importkeramiek gevonden. Er zijn geen grote hoeveelheden aangetroffen, maar de scherven komen wel uit veel verschillende windstreken. Van vroeg Chinees porselein zijn kleine scherven

Afbeelding 33. Uitsnede uit de lithografie "Eene kaasmakerij in Noordholland" (ontwerper Bing & Braat von Uberfeldt; lithografeur Vries Jr, R. de; uitgever Buffa & Zonen, Frans). Rechts zijn kaaskoppen (kaaskoppen) in een kaaspers te zien, daarnaast de ronde kazen op planken.

Afbeelding 34. De meest complete kaasvorm (eerste helft 17de eeuw) die tijdens het onderzoek werd aangetroffen. In de onderkant zit een gat om de wei van de kaas te laten ontsnappen. Hoogte: 15,5 cm.

Afbeelding 35. Poorttegel met soldaat met musket (eerste helft 17de eeuw) uit de aanlegvondsten.

aan beide zijden blauwe beschildering. De voorzijde heeft een soort kraakdecor (afb. 27). Het gaat mogelijk om een bord van Italiaanse makelij. Verder is er een groot stuk van een Rijnlandse baardmankruik (afb. 28, V2) gevonden.

Van Nederlandse makelij zijn een scherv van een bord uit het atelier van Verstraeten (rond 1650, V2) en een stuk van een bord van Noord-Hollands slibaardewerk met "(16)08" erop (V26, afb. 29). Verstraeten produceerde faïence in Haarlem. Het gevonden fragment is afkomstig van een bord met een "putto" in een medaillon.⁶⁹

Naast de twee tinnen lepels, beschreven bij Fase 3 (spoor 9), is er meer bestek uit de 17de eeuw gevonden: twee mesheften. Eén mesheft is uit been gesneden, de ander is van ivoor gemaakt (afb. 30). Verder is er van metaal een lakenloodje (afb. 31) aangetroffen.

Gezien de importen van aardewerk uit Italië, Frankrijk en China en een aantal

Afbeelding 36. Helft van een tegel (1800-1830) met daarop Jezus in de kribbe met ezel en os.

Afbeelding 37. Ansichtkaart met de boerderij Kerkebuurt 190 erop. De "spiegel" van het dak met donker geglazuurde dakpannen is hier goed te zien.

⁶⁹ Zoals: Baart 2008, 134, N75.

fragmenten van luxe drinkglazen, zijn de bewoners van de 17de-eeuwse boerderij niet arm geweest. Het aandeel van importen is vrij klein. Dit is vergelijkbaar met de 17de-eeuwse vondstcomplexen van andere stolpboerderijen in West-Friesland, zoals aan de Bangert in Zwaag en aan de Hoofdstraat in Bovenkarspel. Ook hier had men niet de grote hoeveelheden luxe importkeramiek die men in de binnensteden van Hoorn en Enkhuizen bezat.

Aardewerk voor de boter- en kaasproductie

Uit de 17de eeuw zijn aanwijzingen gevonden voor de productie van kaas op het erf. In de 19de eeuw produceerde men waarschijnlijk zowel boter als kaas.

Een aantal flesjes van steengoed (s2-fle-1) van ongeveer dezelfde grootte (één wat kleiner dan de andere twee) is mogelijk gebruikt om stremsel in te bewaren (afb. 32). De flesjes zijn gevonden bij de aanleg van het vlak (wp 2, V11 en V15) en in de vulling van de insteeikhaven (S33, V35). Mogelijk zijn ze alle drie afkomstig uit de insteeikhaven. De datering van de flesjes ligt daarom rond 1900. Stremsel is een complex van spijsverteringsenzymen dat aanwezig is in de maag van ieder zoogdier. Het wordt vooral gewonnen uit de lebmaag van kalveren als nevenproduct van de kalverslachterij. Stremsel wordt gebruikt in de productie van kaas. Het zorgt voor de samenklontering van bepaalde melkeiwitten, waardoor de vaste stoffen in de melk (wrongel) worden gescheiden van het vocht (wei). Behalve stremsel, wordt ook zuursel toegevoegd aan melk om kaas te maken. De wrongel werd in een kaasvorm gedaan, in een doek, om het de vorm van een kaas te laten krijgen. Door het in de vorm te persen, ontsnapte het vocht door het gat in de bodem van de kaasvorm. Kaasvormen bestonden in hout, maar ook in aardewerk. Op de vorm moest een deksel of een plank worden gelegd om daarna door middel van een pers of met stenen druk uit

Afbeelding 38. Deel van polychroom beschilderd falence bord (1725-1750) dat in de boerderij heeft gehangen.

Afbeelding 39. Miniatuur porseleinen bordje.

Afbeelding 40. Tinnen miniatuur (brandewijn)kom.

Afbeelding 41. Deksel van een inktpotje.

Afbeelding 42. Deksel van een waterfilter (rond 1900).

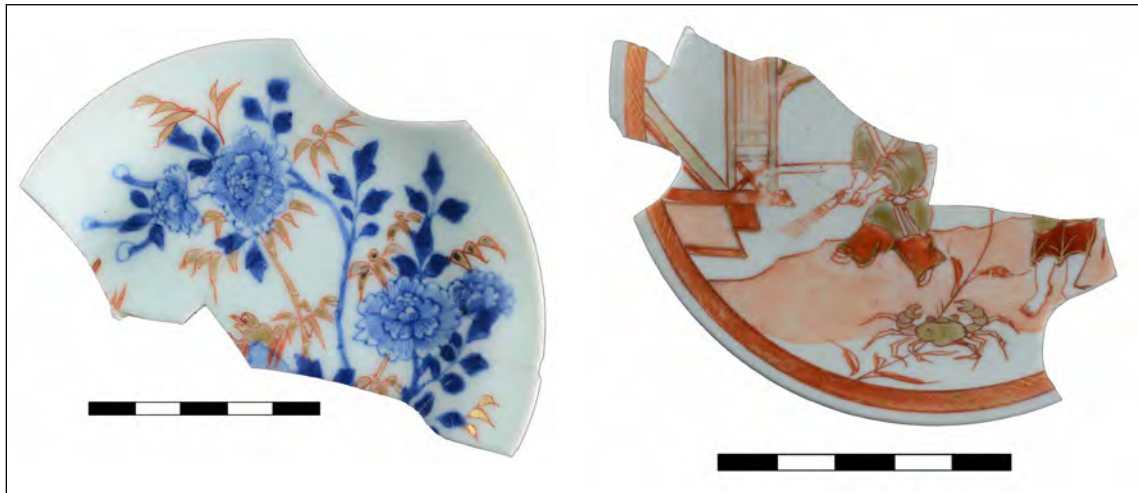
Afbeelding 43. Deel van een wit vaasje met duifjes en vergulsel (rond 1900). Hoogte: 10 cm.

te kunnen oefenen op de wrongel (afb. 33). Kaasvormen zijn aan de Kerkebuurt ook gevonden, maar deze dateren veel vroeger: in de 17de eeuw. Fragmenten van kaasvormen zijn verzameld uit de 17de-eeuwse slootdemping S9 (V24 en 26) en uit de kuil S49 (V37). Twee fragmenten zijn gevonden bij de aanleg van het vlak in werkputten 3 en 4 (V33 en V40). Kaasvormen van aardewerk (r-vor-4) zijn gemaakt in roodbakkend aardewerk. Het zijn diepe kommen met een omgeslagen rand en lobvoeten. De binnenzijde is voorzien van loodglazuur en in de bodem zit een gat. De meest complete vorm uit Berkhout is 14 cm hoog en heeft een diameter van 33 cm (afb. 34). De andere kaasvormen hadden diameters van 26, 28, 31 en 32 cm. De enige vorm zonder witte sliblaag aan de binnenzijde had een diameter van 31 cm en is gevonden in S9. Het minimum aantal individuen (MAI) van kaasvormen op de opgraving is zes.

In West-Friesland worden vaker kaasvormen gevonden in opgravingen bij stolpboerderijen. Aan de Bangert in Zwaag⁷⁰ werden drie kaasvormen uit de periode 1640-1660 verzameld. Eén daarvan was redelijk compleet. Van de andere twee kon een randdiameter vastgesteld worden van 31/32 cm. Deze hadden een sliblaag en loodglazuur aan de binnenzijde en een gat in de bodem, zoals de meeste vormen van de Kerkebuurt.

Naast stremselflesjes en kaasvormen is er nog een derde aardewerktype gevonden dat typisch is voor een melkveebedrijf dat ook kaas produceert. In de aanlegvondsten en in de vulling van de insteekehaven zijn fragmenten van zeer grote roodbakkende potten aangetroffen (V2, V18 en V33). Eén pot heeft een randdiameter van 42 cm. Waarschijnlijk gaat het hier om de resten

70 Bijvoorbeeld bij Bangert 61 in Zwaag: AWF project 348, publicatie: Duijn 2013.

Afbeelding 44. Twee delen van kleine bordjes van Chinees Imari porselein (rond 1900).

van melkteilen. Een melkteil is een diepe schaal op een standring met een brede, zware, ondersneden rand. Ze kwamen in verschillende maten voor, met en zonder oren.⁷¹ De melkteil werd gebruikt voor het afromen van melk. Door de room te kloppen verkreeg men boter. Men vulde de kom met verse melk en plaatste deze daarna op een koele plaats, bijvoorbeeld de kelder. Na een tijdje kwam de room dan bovendrijven. Van oorsprong hadden boerderijen in West-Friesland, en in de rest van Noord-Holland, vaak geen melkkelder. De boeren produceerden melk om deze vers te verkopen in de steden. Verder maakten ze volvette “zoetemelkse” kaas van melk die nog warm was van de koe. Men had geen kelder nodig om de melk te koelen in de tijd tussen het melken en het kaasmaken. In de 19de eeuw gingen veel boeren over tot het maken van kaas uit magere melk. Toen kreeg men wel de behoefte aan een melkkelder om de

Afbeelding 45. Pijpaarde pijpenkop met afbeelding van de jonge Wilhelmina met knotje (1896-1900).

⁷¹ Groeneweg 1992, 180.

Afbeelding 46. Loden gewicht.

Afbeelding 47. Dun, versierd schijffe.

melk te kunnen afromen. Voor de kaasbereiding moest de melk opnieuw worden verwarmd. Hiervoor legde men in de boerderij een extra stookplaats aan.

Tegels en dakpan uit de boerderij

Tussen de aanlegvondsten zat een bijzondere tegel uit de eerste helft van de 17de eeuw, een zogenoemde poorttegel (afb. 35). Onder de geschilderde poort is een Spaanse soldaat met musket afgebeeld. Deze tegel is waarschijnlijk afkomstig uit het interieur van de vroegste fase van de stolp. In de 19de-eeuwse boerderij hebben tegeltableaus gezeten. Deze tableaus bevonden zich in de schouw van een stookplaats in de boerderij. Eén tegelfragment met paarse decoratie is afkomstig uit een tegelpilaar, vermoedelijk met een pauwendecor (datering 1850-1900). Op de achterzijde is het fragment genummerd met een 6 of een 9. Eén tegelfragment komt uit een veelkleurige behanglijst uit 1850-1930. Verder zijn er 19de-eeuwse wandtegels, niet uit een tableau, gevonden bij de aanleg van werkput 1. Twee fragmenten behoren tot één of meerdere ornamenttegels met een diagonaal decor met slingers. Door Pluis worden deze "beugelbladen" genoemd.⁷² Op één losse wandtegels (1800-1830) wordt, in paarse verf, een bijbelse scène afgebeeld: de drie koningen bij het Christuskind in de kribbe (afb. 36).

Uit een demping van de insteechaven (S8, 1900-1925) komt een deel van een zwart geglazuurde dakpan. Bij stolpboerderijen liet men boven het woongedeelte vaak een gedeelte van het rieten dak weg. Dit stukje werd de "spiegel" genoemd. Hier was het brandgevaar groter en hier was geen riet nodig voor de uitwaseming van het vee. De spiegel en de nok werden met zwarte dakpannen bedekt. De 19de-eeuwse stolp aan de Kerkebuurt heeft dus ook een dergelijke spiegel gehad. Op de ansichtkaart van Berkhout met de stolp van Kerkebuurt 190, is de spiegel op het dak ook goed te zien (afb. 37).

Een deel van de vondsten uit de insteechaven moet uit de sloopfase van de stolp afkomstig zijn. De sloop moet rond 1913 hebben plaatsgevonden, vlak voordat het 20ste-eeuwse huisje gebouwd werd. De demping van de insteechaven is waarschijnlijk ook rond die tijd voltooid. Dit verklaart het voorkomen van Regout-aardewerk met stempels uit de periode 1900-1910. De tegeltableau's en de geglazuurde dakpan komen dus uit de laatste fase van de boerderij.

⁷² Pluis, 2013.

Afbeelding 48. Waterkelder en poeren van de stolpboerderij. In de waterkelder zijn spulletjes van Moeder Marie terechtgekomen.

Overige vondsten 18de-20ste eeuw

Uit de 18de eeuw zijn vondsten uit de ophogingslagen verzameld tijdens de aanleg van de vlakken in de verschillende werkputten. Uit deze periode zijn o.a. fragmenten "salt-glazed stoneware" (1725-1775), Chinees porselein (theekopje met "zotje") en Nederlandse faience gevonden. In de boerderij moet in de 18de eeuw een bordje van Delftse faience aan de muur gehangen hebben. In de aanlegvondsten van werkput 1 zijn fragmenten gevonden van een bordje met groene en blauwe bloemenversiering, waar een gaatje in gemaakt is (afb. 38).

Het onderzoek heeft een aantal stukken speelgoed opgeleverd, waarvan de datering onzeker is: een klein speelgoedbordje van Chinees porselein (V11, afb. 39) en een tinnen miniatuur (brandewijn) kom ("pimpelken") (V21, afb. 40). Een deksel van een klein potje (V21, afb. 41) is waarschijnlijk geen speelgoed, maar onderdeel van een inktstel geweest.

Afbeelding 49. Vaasje of olieflesje van Marie. Hoogte: 14,5 cm.

Uit de periode rond 1900 zijn vondsten van o.a. keramiek, metaal, pijpaaarde en glas gedaan. De meest opvallende vondsten zijn: een deel van de deksel van een in Engeland geproduceerde waterfilter (afb. 42), een wit vaasje met vergulde duifjes (afb. 43) en fragmenten van borden van Chinees Imari porselein. Waterfilters waren vanaf het midden van de 19de eeuw in huishoudens in gebruik om regenwater, bijvoorbeeld uit de waterkelder of -put, te filteren. Het water kwam door een laag poreus materiaal, bijvoorbeeld zandsteen, puimsteen of houtskool, zodat bacteriën eruit gefilterd werden en het als drinkwater geschikt werd. Het Imari-porselein uit China (afb. 44) is van zeer goede kwaliteit. Twee bordjes hebben een versiering in voornamelijk goud en blauw (bloemmotieven). Op het derde bordje zijn in rood en goud twee figuren en een krab afgebeeld. Andere keramiekvondsten uit deze periode zijn fragmenten van gemberpotten van Chinees porselein en zogenoemd "Boerendelfts": Nederlandse faience met een blauwe bloemenversiering en een geel randje. Een opvallende vondst was verder een fragment van een faience bordje met paarse beschildering: "dit isToontje haar....". Het is goed mogelijk dat het bordje het persoonlijk bezit is geweest van een meisje dat Toontje (Anthonia) heette.

Van pijpaaarde is een koningsgezinde vondst gedaan: een pijpenkop met de afbeelding van Wilhelmina, met knotje op haar achterhoofd en het Nederlandse wapen (afb. 45, 1896-1900, V15). Tussen het 19de-eeuwse metaal zaten een groot loden gewicht (afb. 46) en een dun, versierd schijfje (afb. 47). Behalve flessenhalzen van donkergroen glas, zijn er ook twee lampenglazen van olielampen gevonden. Deze zijn van wit, melkachtig glas gemaakt (V18). De spullen waarmee men de insteekhaven heeft gedempt, waren waarschijnlijk eigendom van het echtpaar Gerbrand Wijdenes (1880-1963) en Anna Pijl (1878-1968).⁷³ Zij kwamen in 1903 in de boerderij wonen. Dit echtpaar heeft ook rond 1920 de boerderij laten slopen en een nieuw huis laten bouwen.

4.7 Fase 5 (midden 20ste eeuw): bewoning in de 20ste eeuw/de Polderbistro

Uit het midden van de 20ste eeuw zijn sporen van het huisje, dat recentelijk is gesloopt, gevonden, evenals de spullen die de bewoners hebben achtergelaten. Het huisje van "Moeder Marie" en haar man John Volmer (de laatste bewoners), is omstreeks 1920 gebouwd. De Volmers woonden er vanaf 1968. Marie was een markante figuur in Berkhout. Ze werd bekend door haar restaurant met Franse keuken in de aanbouw achter het huis: de Polderbistro "bij Moeder Marie". Haar strijd met de gemeente om het behoud van de koperbeuken uit 1917 voor het huis, haalde regelmatig de krant. In juli 1990 dreigden een aantal BN'ers, zoals Imca Marina, Piet Veerman en Dries Roelvink, zich aan één van de bomen vast te ketenen als de gemeente haar onteigeningsprocedure zou doorzetten. Uiteindelijk kwam er een "zwevend trottoir" over de wortels van de koperbeuken; zo hoefden de bomen niet te wijken voor de aanleg van een stoep.⁷⁴

De poeren van het huisje (S1, S2, S3, S17, S19, S29, S47, S48) stonden in en naast de opgravingsputten nog overeind. Ze waren gemaakt uit gestapelde hergebruikte bakstenen (afb. 48). De aanbouw, door Moeder Marie gebruikt als restaurantje is geheel gesloopt. Hiervan waren alleen nog de sporen van uitgetrokken heipalen te zien, vooral in werkput 4.

⁷³ Zie overzicht van bewoners en eigenaren door J. Peereboom.

⁷⁴ Corveleijn 2012.

Vondsten die aan Marie en haar man gekoppeld kunnen worden komen uit de waterkelder (S15, V49): o.a. een rood terracotta vaasje of olieflesje (misschien gebruikt in het restaurant) (afb. 49), fragmenten van een bord van industrieel wit aardewerk, een water- of wijnglas, houten knijpers, een plastic kam, een borstel, een emmertje met koord (misschien gebruikt in de waterkelder), een zaagje, het blad van een schepje en een geëmailleerde gietijzeren kom. Marie en John Volmer hielden er van zelf op hun eigen erf te graven. In een artikel in het Dagblad voor West-Friesland uit 1975 gaf John een interview over hun vondsten. Hij vertelde over een kelder uit de 17de eeuw en een kelder van rond 1850 die ze hadden opgegraven. Ook de waterkelder hebben ze opnieuw opengegraven en ze hebben er spulletjes in gegoooid. Gele ijsselsteentjes gebruikten ze om muurtjes en waterputten in hun tuin te bouwen. Tegeltjes bewaarden ze om hun restaurantje mee op te sieren. Op het terrein zijn tijdens het archeologisch onderzoek verschillende waterputjes gevonden van gestapelde bakstenen, waar nauwelijks vondsten in zaten (S40 en S45). Putje S40 is door de demping van de insteekhaven heen gegraven. Dit is al een teken dat het geen grote ouderdom heeft. Deze putjes behoren dus ook tot het doe-het-zelfwerk van het echtpaar.

Afbeelding 50. Actie in het veld: de coupe van spoor 9 klaarmaken voor de foto.

5 Synthese

In 2014 is een archeologisch onderzoek uitgevoerd op het perceel Kerkebuurt 190 te Berkhout. Hierbij zijn vondsten en sporen gevonden vermoedelijk vanaf het einde van de 12de eeuw. Op basis van deze sporen en historische en cartografische gegevens kan de bewoningsgeschiedenis van het terrein worden geschetst.

Uit de periode van de ontginningen in Berkhout zijn daliegaten en een mogelijke akkerlaag gevonden. De datering hiervan is niet bekend. De oudste scherven aardewerk uit de laag boven deze sporen dateren in de periode 1160-1205. De oudste sporen dateren daarom vermoedelijk vóór 1200. De scherven, en een aantal andere vondsten, zijn de neerslag van een periode van bewoning tussen ca. 1175 en 1350. De meest opvallende vondsten uit deze periode waren twee zilveren munten. Er zijn geen restanten van huizen of duidelijke ophogingslagen gevonden, zoals op andere West-Friese vindplaatsen in Wognum en Spanbroek.

Uit de periode 1350-1600 zijn geen sporen en vondsten aangetroffen. Resten uit de 14de, 15de en 16de eeuw zijn in geheel West-Friesland schaars. Dit komt mogelijk doordat men huizen ondiep en met hout funderde en afval niet op het erf achterliet.

De bouw van de stolpboerderij heeft waarschijnlijk rond 1600 plaatsgevonden. De oudste vondsten op het terrein die aan de stolp te koppelen zijn, dateren van net vóór 1600. Binnen de eerste 50 jaar van het bestaan van de stolp is een deel van een perceelssloot gedempt met afval van de boerderij. Op het achterterrein is nog een afvalkuil uit 1600-1650 aangetroffen. Van de boerderij en naastgelegen schuur is een aantal bakstenen poeren teruggevonden. Direct achter de achtergevel van de stolp stond in de 18de of 19de eeuw een waterkelder. Deze is in de 20ste eeuw volgegooid met afval.

Midden over het terrein lag een sloot, die in ieder geval in de periode 1860-1910 heeft gefunctioneerd als insteekhaven. De dendrochronologische dateringen van het funderingshout van de schuur en van een beschoeiing in de insteekhaven, liggen rond het midden van de 19de eeuw. Aan het Oosteinde 30 in Berkhout, in Bovenkarspel en Hoogkarspel zijn vergelijkbare schuren en insteekhavens gevonden. De demping van de insteekhaven rond 1910 heeft zeer veel vondstmateriaal uit eind 19de-begin 20ste eeuw opgeleverd.

Het vondstmateriaal heeft informatie opgeleverd over het interieur en exterieur van de boerderij en over de spullen die het huishouden gebruikte. Kenmerkend voor een melkveebedrijf waren de vondsten van aardewerk die met de kaasproductie te maken hebben, zoals kaasvormen en melkteilen. Verder is een beeld verkregen van het bestek waarmee men at en de pronkborden die aan de muur hingen. De stolp had een dakspiegel met zwart geglazuurde dakpannen en glas-in-loodramen. In het interieur zat in de 19de eeuw een tegeltableau om de haard en waren veelkleurige behanglijsten aanwezig.

Van de laatste bewoners van het terrein zijn ook sporen en gebruiksvoorwerpen teruggevonden. "Moeder Marie" en haar man John Volmer woonden vanaf 1968 in het huisje dat na de sloop van de stolp gebouwd werd. Twee waterputjes die ze in de tuin hadden gebouwd zijn in de opgraving teruggevonden. In de waterkelder zaten spullen die ze in de tuin en in het restaurant gebruikt hebben.

6 Beantwoording onderzoeksvragen

1. Zijn sporen uit de 12de-16de eeuw aanwezig?

Er zijn vrijwel geen sporen aangetroffen die in verband kunnen worden gebracht met bewoning van vóór de stolp. Het is waarschijnlijk – al valt dat niet met zekerheid te zeggen – dat de oudste vondsten uit de sloot kunnen worden gekoppeld aan de eerste bouwfase van de stolp. De oudste sporen bestaan uit een mogelijke akkerlaag direct op de kleilaag (bijvoorbeeld in werkput 5). In deze laag zijn kleine brokjes opgedolven klei teruggevonden. Mogelijk kwam deze klei uit daliegaten in de omgeving. In de zuidwesthoek van werkput 2 werd net een daliegat aangesneden. Onder de sloot werd in de coupe een kuil aangesneden. Mogelijk is dit ook een daliegat.

1.1 Hoe oud zijn de oudste sporen en wat zegt dit over de vroegste geschiedenis van Berkhout?

Dit is onduidelijk. Zoals vaak ontbreekt dateerbaar vondsmateriaal uit deze sporen. Vermoedelijk stammen ze uit de periode van de ontginning. De vroegste bewoning dateert waarschijnlijk uit het laatste kwart van de 12de eeuw. De datering van het aardewerk geeft een datering antequem voor de akkerlaag en de daliegaten. Vermoedelijk zit er niet veel tijd tussen ontginning en bewoning.

1.2 Duiden deze sporen op bewoning binnen het onderzoeksgebied of op andere activiteiten?

De akkerlaag houdt waarschijnlijk verband met agrarische activiteiten in een periode dat bewoning elders aanwezig is. Het vondstmateriaal dat daarboven werd gevonden zou wel eens met bewoning ter plaatse te maken kunnen hebben. De toename van materiaal naar het zuiden en oosten zou een aanwijzing kunnen zijn voor bewoning daar. Het is niet zeker of de bewoning dicht aan het lint lag of juist ver er vanaf. De grootste concentratie middeleeuwse vondsten bevond zich 30 m vanaf de weg.

1.3 Is in deze periode reeds een terpje opgeworpen? Wat is de ligging en omvang hiervan? Is dit terpje in één keer opgeworpen of geleidelijk verhoogd?

Er zijn geen duidelijke terphogingen aangetroffen (zoals bijvoorbeeld in Wognum, Enkhuizen-Westeinde 107 en Spanbroek). Als er ooit iets in de Middeleeuwen werd opgeworpen zal dat gebeurd zijn met veenplaggen. Deze zijn dan verdwenen in de loop der tijd. Waarschijnlijker is dat de mogelijke bewoning direct op het veen plaatsvond.

1.4 Dateren sloten/greppels uit deze periode en wat zeggen deze over de ontginning/verkaveling?

Deze zijn niet aangetroffen, maar kunnen verdwenen zijn doordat veen dat toen nog aanwezig was oxideerde.

1.5 Zijn sporen van bebouwing (vloerniveau's, paalkuilen e.d.) aanwezig en is op basis hiervan die bebouwing te reconstrueren?

Nee.

1.6 Zijn sporen aanwezig die tot het erf (of erven) behoren (waterputten e.d.) en is op basis hiervan de inrichting van het erf te reconstrueren? Hebben we te maken met een of twee erven?

Mogelijk heeft de sloot/insteekhaven al in de Middeleeuwen als erfscheiding gefunctioneerd. Er zijn echter geen middeleeuwse slootvullingen aangetroffen. Over het gehele terrein verspreid is middeleeuws aardewerk gevonden, maar de grootste concentratie was te vinden op het oostelijke gedeelte. Vermoedelijk is er op het oostelijke gedeelte een erf geweest. Of hiernaast een tweede erf was, is niet bekend. Er zijn geen achtererfstructuren, zoals waterputten, aangetroffen.

2. De stolpboerderij

2.1 Wanneer is deze boerderij gebouwd?

Vermoedelijk in de 17de eeuw. De oudste vondsten uit de sloot, waarvan wordt vermoed dat ze bij de eerste fase van de stolp horen, dateren in de eerste helft van de 17de eeuw. Een paar vondsten dateren aan het einde van de 16de eeuw. Een datum rond 1600 ligt dus voor de hand.

2.2 Hoe is deze boerderij gefundeerd en wat zegt dit over het oorspronkelijke uiterlijk van de boerderij?

De stolp had een ondergrondse fundering met een spaarboogconstructie op pilaren. In ieder geval de achtergevel was op deze manier gefundeerd. Hoe de rest van de fundering eruit zag is niet bekend, omdat deze niet is opgegraven. Bovenop de spaarboogfundering heeft in de 19de eeuw een bakstenen buitenmuur gestaan. Hoe de 17de-eeuwse situatie eruit zag is niet bekend.

2.3 Is er iets te zeggen over de oorspronkelijke indeling van de boerderij? Zijn hierin wijzigingen in de loop van de tijd opgetreden?

Hier valt niets over te zeggen, omdat de stolpboerderij zich buiten de opgravingsputten bevond.

2.4 Zijn structuren in en rondom de boerderij aanwezig? Te denken valt aan waterputten, waterkelders, voorraadkelders, vloeren, aanlegplaatsen van schuiten etc.

Ja. Bij de stolp stond een schuur. Mogelijk waren de beschoeiingen onderdeel van een of meerdere aanlegplaatsen in een insteekhaven. Verder zijn er waterkelders en kuilen gevonden.

2.5 Zijn vondsten te koppelen aan het interieur (wandtegels, nistegels, haardplaten e.d.)?

Enkele tegels geven een beeld van het interieur van de stolp. Uit de 17de eeuw is een wandtegel gevonden. In de 19de eeuw heeft er een tegeltableau in de boerderij gezeten. Er is een fragment van een pilaar gevonden. Ook zijn er fragmenten van veelkleurige behanglijsten aangetroffen.

3. Kan vondstmateriaal aan de bewoners van de boerderij worden gekoppeld en wat zegt dit over die bewoners?

Op het erf en met name in de gedempte sloot was afval van de bewoners aanwezig. Het materiaal is niet goed te vergelijken met bijvoorbeeld afval van de stolp in Bovenkarspel, omdat daar voornamelijk 16de-eeuws aardewerk en vondsten uit de periode 1675-1725 zijn verzameld. Aardewerk uit de periode rond 1900 is hier niet gevonden. In het algemeen kan wel gezegd worden dat in de 17de eeuw de bewoners tot de rijkere boerenklasse behoorden, zoals ook de stolpbewoners aan de Bangert in Zwaag en de Hoofdstraat in Bovenkarspel. Omdat er weinig vondstcomplexen van rond 1900 bekend zijn in de regio, is hiervoor geen goede vergelijking te maken met andere huishoudens. De goede kwaliteit van het Chinese Imari porselein, de versierde pijpen en de tegeltableau's rond de haard geven aan dat men redelijk welgesteld was.

7 Besluit

Het onderzoek van het terrein Kerkebuurt 190 staat niet op zich. Het moet worden gezien in een aaneenschakeling van diverse projecten, nu en in de toekomst, in het kleigebied van West-Friesland. Dit onderzoek bracht voor het eerst nu ook in Berkhout het fenomeen van een compacte vondstenlaag in een restant natuurlijk veen naar voren. Dit is een archeologisch lastig te definiëren fenomeen, waarbij van de vroegste fase van bewoning alle sporen van menselijke activiteit, met uitzondering van de neerslag in scherven, verdwenen zijn. Wellicht is slechts dit het niveau waarop woonplaatsen uit de 12de-13de eeuw in dit gebied zijn terug te vinden. De vondst van twee zilveren munten aan de Kerkebuurt, in goede context, duidt op aansluiting van het veroverde West-Friesland bij de geldeconomie van de nieuwe heersers. Het opnieuw aangetoonde hiaat tussen 1350 en 1600, waarbij zowel bewoningsresten als

Afbeelding 50. Vrijwilliger Theo van Meurs van Archeologie West-Friesland zoekt naar metaalvondsten.

materiële cultuur ontbreken, stelt dergelijk onderzoek opnieuw voor raadsels. Het lijkt op basis van tot nu toe uitgevoerd systematisch onderzoek uiterst complex om de “voorfase” van de stolpboerderij te vinden. Ook op dit terrein komt de bouw van een stolp plotseling. Al deze zaken opgeteld, was het door middel van dit onderzoek mogelijk om onbekende delen van de geschiedenis en archeologie van West-Friesland te ontdekken, voor andere delen zal op vervolgonderzoek moeten worden vertrouwd.

Afbeelding 51. Zicht op de opgraving en de kerk van Berkhout vanuit het westen.

8 Literatuur

Baart, J. et al., 1977: *Opgravingen in Amsterdam. 20 jaar stadskernonderzoek, Dienst der publieke werken/Amsterdams Historisch Museum: afdeling Archeologie*, Amsterdam.

Baart, J.M., 2008: *Italiaanse grotesken en crabben in Haarlem. Het atelier van Willem Jansz. Verstraeten*, Heemstede.

Besteman, J.C., 1990: 'North Holland AD 400-1200: turning tide or tide turning?' in J.C. Besteman/J.M. Bos/H.A. Heidinga (eds.), *Medieval Archaeology in the Netherlands. Studies presented to H.H. van Regteren Altena*, Assen/Maastricht.

Borger, G.J., 1975: *De veenhoop. Een historisch-geografisch onderzoek naar het verdwijnen van het veendek in een deel van West-Friesland*.

Brandts Buys, L., 1974: *De landelijke bouwkunst in Hollands Noorderkwartier. Een omvangrijk documentatiewerk over de Westfriese boerderij met typische pyramidale dak*, Arnhem.

Bult, E.J., 2011: Dateringsmogelijkheden van Pingsdorfaardewerk met behulp van de publicatie van Sanke, in Clevis, H. (ed.), 2011: *Assembled Articles 4. Symposium on medieval and post-medieval ceramics, Zwolle 16 and 17 september 2010*, Zwolle, 169-190.

Burnier, C.Y., 2013: *Oosteinde 30, Berkhout, gemeente Koggenland. Een inventariserend veldonderzoek en een definitief onderzoek*, STAR 293, Amsterdam.

Clevis, H. (ed.), 2011: *Assembled Articles 4. Symposium on medieval and post-medieval ceramics, Zwolle 16 and 17 september 2010*, Zwolle.

Corveleijn, R. 2012. Polderbistro en koperbeuken, portret van een eigenzinnige vrouw: Moeder Marie, in *Jaarboek 2011, historische kring Berckhout–Bobel Dyck*, 42-46.

Duijn, D. & C. Soonius, 2012: *Kerkebuurt 190, Berkhout, gemeente Koggenland. Adviesnummer: 12211*, Hoorn (Archeologische Quicksan Archeologie West-Friesland).

Duijn, D.M., 2013: *Een 17de-eeuwse stolpboerderij uit de grond. Archeologisch onderzoek langs de Bangert in Zwaag, gemeente Hoorn*, Hoorn (West-Friese Archeologische Rapporten 57).

Fruin, R., 1866: *Informacie up den staet faculteyt ende gelegenheyt van de steden ende dorpen van Hollant ende Vrieslant om daernae te reguleren de nyeuwe schiltaele. Gedaen in den jaere MDXIV*.

Fruin, R., 1876: *Enqueste ende informatie upt stuck van der reductie ende reformatie van den schiltaelen, voertijts getaxeert ende gestelt geweest over de landen van Hollant ende Vrieslant. Gedaen in den jaere MCCCCXCIIII*.

Gerritsen, S., 2013a: *De schaduw van Hooge Werffe. Archeologisch onderzoek langs een*

vergeten middeleeuwse bewoningsas aan de Zuidergouw in Ursem, gemeente Koggenland, Hoorn (West-Friese Archeologische Rapporten 51).

Gerritsen, S., 2013b: *Advies en voorlopige resultaten naar aanleiding van het inventariserend archeologisch onderzoek aan de Streekweg 269-275, te Hoogkarspel (plangebied nieuw gemeentehuis Drechterland)*, Hoorn (intern rapport Archeologie West-Friesland).

Gerritsen, S., 2014a: *Programma van Eisen, definitief archeologisch onderzoek. Gemeente Koggenland, Berkhout, Kerkebuurt 190 (projectnummer 382)*, Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Gerritsen, S., 2014b: Archeologisch onderzoek in Bovenkarspel, in *Nieuwsbrief van Vrienden van de stolp*, nr. 77, juni 2014, Boerderijstichting Noord-Holland, 6-9.

Gerritsen S. & D.M. Duijn, 2014a: Bronstijdgreppels en een middeleeuwse terp. Inventariserend en aanvullend archeologisch onderzoek aan Westeinde 107, gemeente Enkhuizen, Hoorn (West-Friese Archeologische Rapporten 66).

Gerritsen, S. & D.M. Duijn, 2014b: *Ontgonnen, opgehoogd en bewoond. Archeologisch onderzoek naar een middeleeuwse terp en een stolpboerderij aan de Spanbroekerweg 120 in Spanbroek, gemeente Opmeer*, Hoorn (West-Friese Archeologische Rapporten 67).

Gerritsen, S. & C.P. Schrickx (met een bijdrage van Y. Meijer) 2014: *Kringgreppels rond de Leeuwenhalm. Archeologisch onderzoek naar resten uit de Bronstijd, Middeleeuwen en Nieuwe Tijd op het terrein van het oude Postkantoor (Hoofdstraat 17-19 en 23-29) in Bovenkarspel, gemeente Stede Broec*, Hoorn (West-Friese Archeologische Rapporten 60).

Groeneweg, G., 1992: *Bergen op Zooms aardewerk. Vormgeving en decoratie van gebruiks aardewerk gedurende 600 jaar pottenbakkersnijverheid in Bergen op Zoom*, Waalre (Bijdragen tot de studie van het Brabantse Heem deel 35).

Jaspers, N.L., 2007: *Schoon en werkelijk aangenaam. Italiaanse importkeramiek uit de 16de en 17de eeuw in Nederlandse bodem*, Amsterdam (doctoraalscriptie Universiteit van Amsterdam).

Jong, S. de, 1985: *Vijf Noord-Hollandse boerderijbestekken uit de eerste helft van de 17de eeuw. Een studie over het ontstaan en de bouw van stolpboerderijen*, Arnhem (SHBO-monografieën 6).

Kollis, H., 1968: *Uit de historie van Berkhout, Dorpsfonds Berkhout 1965*, Hoorn.

Kort, J.C., 1979-1980: 'Repertorium op de lenen van de hofstede Egmond, 1270-1650', *Ons Voorgeslacht* 34 en 43.

Kort, J.C., 1998: 'Repertorium op de lenen van de abdij van Egmond, 1174-1650', *Ons Voorgeslacht* 53.

Kossen, M. & S. Gerritsen, 2013: *Plangebied Kerkebuurt 190, Berkhout, gemeente Koggenland*.

Een archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek (verkennde fase), Hoorn (West-Friese Archeologische Rapporten 56).

Leegwater, K. (red.), 1973: *Zo was het in Berkhout, Dorpsfonds Berkhout*, Hoorn.

Leeuwen, J. van, 2014: *Middeleeuws Medemblik: een centrum in de periferie. Archeologisch onderzoek naar de (vroeg)middeleeuwse handelsnederzetting en het oudste regionale centrum van West-Friesland in de periode 675-1289*, Hoorn (West-Friese Archeologische rapporten 61).

Lesger, C.M., 1990: *Hoorn als stedelijk knooppunt. Stedensystemen tijdens de late middeleeuwen en vroegmoderne tijd.*

Meulen, A., van der & P. Smeele, 2005: *Fries aardewerk. De pottenbakkers van Friesland 1750-1950, Fries aardewerk VII*, Leiden.

Meulen, A., van der & P. Smeele, 2011: Gouda gaat voor goud. Hoe vanaf het eind van de 17de eeuw de pottenbakkers verdwenen uit de Hollandse steden, maar Gouda stand hield, in Clevis, H. (ed.), 2011: *Assembled Articles 4. Symposium on medieval and post-medieval ceramics, Zwolle 16 and 17 september 2010*, Zwolle, 5-22.

Meulen, A., van der & P. Smeele, 2012: *De pottenbakkers van Gouda (1570-1940) en hun betekenis voor de geschiedenis van de Nederlandse keramiek*, Leiden.

Mieris, F. van, 1753: *Groot charterboek der Graaven van Holland, van Zeeland en Heeren van Vriesland beginnende met de eerste en oudste brieven van die landstreeken, en eindigende met den dood onse Gravinne, Vrouwe Jacoba van Beijere.*

Numan, A.M., 2005: *Noord-Hollandse kerken en kapellen in de Middeleeuwen, ca. 720-1200. Een archeologische, bouwhistorische en historische inventarisatie.*

Pluis, J., 2013: *De Nederlandse Tegel: decors en benamingen, 1570-1930*, Leiden.

Pols, M.S., 1885: *Westfriesche stadrechten.*

Sanke, M., 2002: *Die mittelalterliche Keramikproduktion in Brühl-Pingsdorf: Technologie-Typologie-Chronologie, Rheinische Ausgrabungen 50*, Darmstadt.

Schickx, C.P., 2009: Bewoningssporen vanaf de 12de eeuw aan de Dorpsstraat van Zwaag (gemeente Hoorn). De opgraving op het perceel Dorpsstraat 66, *West-Friese Archeologische rapporten 5*, Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Schrickx, C.P., 2010: 'Een schamel dorpken' in: J. Buchner, R. Lodde-Tolenaar en C. Schrickx, *De Hervormde Kerk van Zwaag. De kerk, het dorp, de geschiedenis. Bouwhistorische Reeks Hoorn* deel 14, 23-51.

Schrickx, C.P., 2013: Middeleeuwse woonterpjes in Wognum. Archeologisch onderzoek op het perceel Kerkstraat 11 in Wognum, gemeente Medemblik, *West-Friese Archeologische*

Rapporten 55, Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Schuurman, P., 'De binnendijken der Vier Noorder Koggen', *West-Friesland's Oud en Nieuw* 4, 81-89.

Smit, H.J., 1929: *De rekeningen der graven en gravinnen uit het Henegouwsche huis*.

Tirion, I., 1750: *Tegenwoordige staat der vereenigde Nederlanden*.

Velius, T., 1740 (4e druk met commentaar S. Centen): *Chronijk van Hoorn*.

Venhuis, S., H. van Gangelen & P. Kersloot, 1997: *Hoorn des overvloeds: de bloeiperiode van het Noord-Hollands slibaardewerk (ca. 1580-ca. 1650)*, Oosthuizen.

Verhoeven, A.A.A., 1998: *Middeleeuws gebruiksaardewerk in Nederland (8ste - 13de eeuw)*, Amsterdam Archaeological Studies 3, Amsterdam.

Verhoeven, A.A.A., 2011: De verspreiding van aardewerk uit Paffrath, in Clevis, H. (ed.), 2011: *Assembled Articles 4. Symposium on medieval and post-medieval ceramics, Zwolle 16 and 17 september 2010*, Zwolle, 115-168.

Piket 9
128.339,92 / 516.974,05

- S 08 spoornummer
V 14 vondstnummer
M 02 monsternummer
contour werkput
1 profielnummer
locatie profiel
grondslagpunt
muren
kelders
vloer
spoor
ophogingslaag
hout
gedempte sloot

Bijlage 1

Fasen 1 en 2

Berkhout, Kerkebuurt 190

Project 382

Tekenaars: M. Kossen & J. Verduin

© Archeologie West-Friesland 2015

OM-nummer 60635

A3-formaat

Piket 9
128.339,92 / 516.974,05

- S 08 spoornummer
V 14 vondstnummer
M 02 monsternummer
contour werkput
1 profielnummer
locatie profiel
grondslagpunt
muren
kelders
vloer
spoor
ophogingslaag
hout
gedempte sloot

Bijlage 2

Fase 3 (17de-18de)

Berkhout, Kerkebuurt 190

Project 382

Tekenaars: M. Kossen & J. Verduin

© Archeologie West-Friesland 2015

OM-nummer 60635

A3-formaat

Piket 9
128.339,92 / 516.974,05

- S 08 spoornummer
V 14 vondstnummer
M 02 monsternummer
contour werkput
1 profielnummer
locatie profiel
grondslagpunt
muren
kelders
vloer
spoor
ophogingslaag
hout
gedempte sloot

Bijlage 3

Fase 4 (19de eeuw)

Berkhout, Kerkebuurt 190

Project 382

Tekenaars: M. Kossen & J. Verduin

© Archeologie West-Friesland 2015

OM-nummer 60635

A3-formaat

Piket 9
128.339,92 / 516.974,05

- S 08 spoornummer
V 14 vondstnummer
M 02 monsternummer
contour werkput
1 profielnummer
locatie profiel
grondslagpunt
muren
kelders
vloer
spoor
ophogingslaag
hout
gedempte sloot

Bijlage 4

Fase 5 (20ste eeuw)

Berkhout, Kerkebuurt 190

Project 382

Tekenaars: M. Kossen & J. Verduin

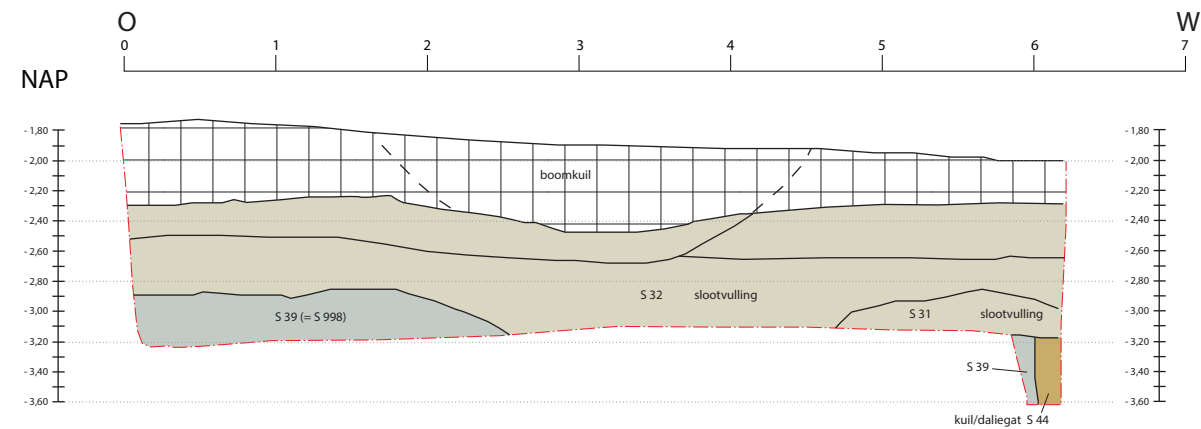
© Archeologie West-Friesland 2015

OM-nummer 60635

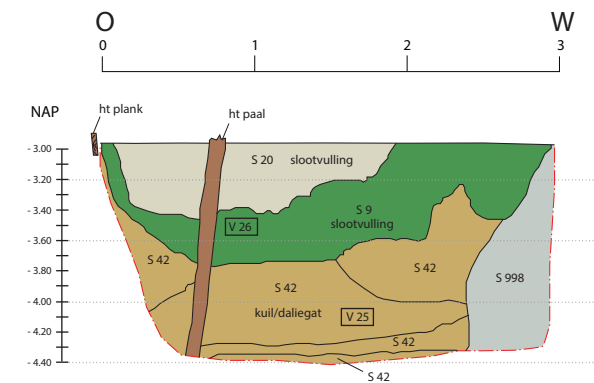
A3-formaat

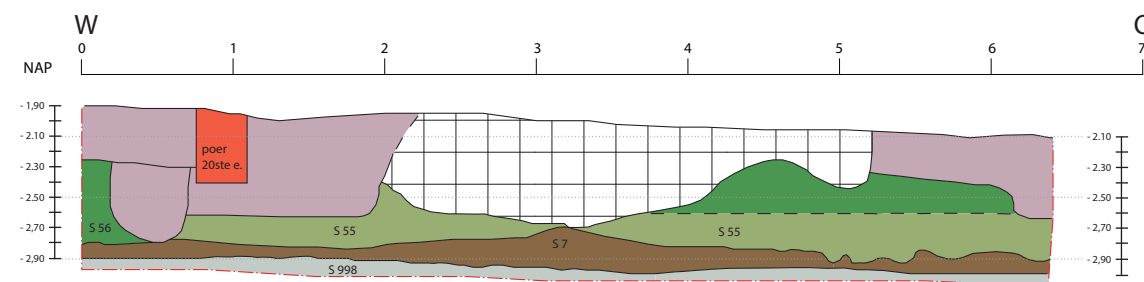
1 Profiel Zuid, werkput 2
Foto 15

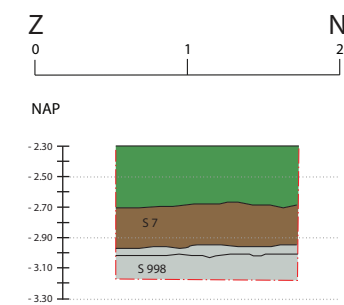
5 Coupe S9 en S20, werkput 1
Foto 10

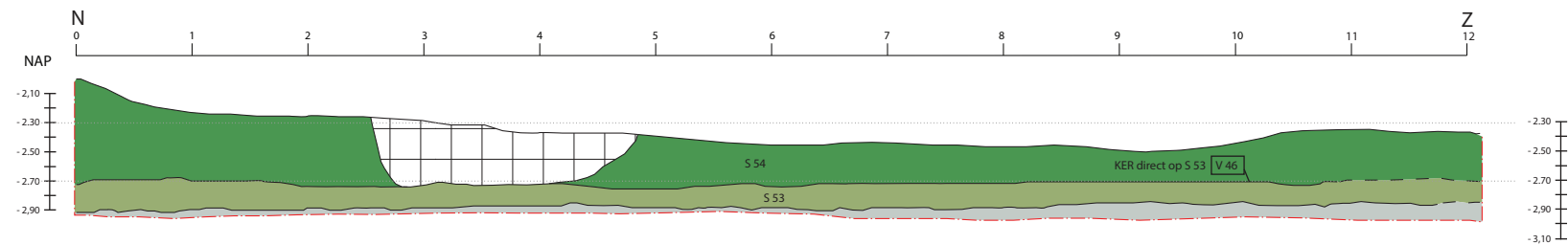
2 Profiel Noord, werkput 3
Foto 18

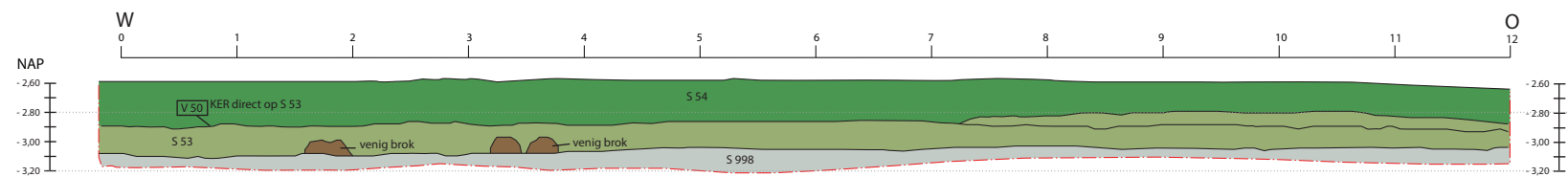
6 Westprofiel deel 2, werkput 1
Foto 19

3 Profiel Oost, werkput 4
Foto 22

4 Profiel Noord, werkput 5
Foto 26

S 08	spoornummer		muren		fase 1: vóór 1150		fase 5: midden 20ste eeuw
V 14	vondstnummer		hout		fase 2: 1150-1350		verstoorde bovenlaag
	contour profiel		natuurlijke klei		fase 3: 17de-18de eeuw		
1	profielnummer		Hollandveen		fase 4: 19de-begin 20ste eeuw		

Bijlage 5

Berkhout, Kerkebuurt 190
Project 382
Tekenaar: J. Verduin

© Archeologie West-Friesland 2015

Profielen

OM-nummer 60635
Schaal 1:50 (A3)

Bijlage 6: Determinatielijsten vondstmateriaal

Keramiek

Vnr	Complex	Compl.dat.	Materiaal	C	Vorm	Typenr	Rand	Overig	Tot.	MAE	Object-dat.	Opmerkingen	Dia rand
4	onder straatje S6		steengoed					1	1	1		pantervel, stempel: ..emser kraen.."	
5	S7		Pingsdorf aardewerk					1	1	1	1100-1200		
5	S7		roodbakkend aardewerk		grape	r-gra-8	1		1	1	1400-1650	spaarzaam glazuur, verbrand	
5	S7		roodbakkend aardewerk					1	1	1		geel glazuur, deel van oor	
5	S7		kogelpot aardewerk					1	1	1	1100-1350	wand	
5	S7		Paffrath aardewerk					1	1	1	1100-1200	wand	
5	S7		Paffrath aardewerk		kogelpot	bg-kog-2	1		1	1	1100-1200	randscherf	
6	S8	1900-1925	witbakkend aardewerk					1	1	1	1700-1900	vlekkengoed, geel met bruine vlekken	
6	S8	1900-1925	faience Nederlands		bord	f-bor		5	5	3	1700-1800	blauwe versiering, 1x paars	
6	S8	1900-1925	faience Nederlands		zalfpot	f-zal		1	1	1	1650-1900		
6	S8	1900-1925	steengoed		fles	s2-fle		1	1	1	1675-1900		
6	S8	1900-1925	roodbakkend aardewerk		bord			1	1	1	1550-1675	lobvoeten, slibversiering	
6	S8	1900-1925	roodbakkend aardewerk		komfoor	r-kmf	1	0	1	1			
6	S8	1900-1925	roodbakkend aardewerk					3	3	2			
6	S8	1900-1925	industrieel wit aardewerk		kop	iw-kop-1	1		1	1	1891	compleet, stempel Regout Maas-tricht met sfinx	
6	S8	1900-1925	industrieel wit aardewerk		bord	iw-bor		4	4	1	1900-1957	stempel société ceramique Mae-stricht met leeuw	
6	S8	1900-1925	industrieel wit aardewerk		bord	iw-bor		1	1	1	1800-1900	versiering met sprietjes + rode en oranje verf	
6	S8	1900-1925	industrieel wit aardewerk					1	1	1	1851	kom of kop, blauw drukdecor, stempel met "1851"? En Girls	
7	S9	1600-1650	Aziatisch porselein		kop	p-kop		1	1	1	1600-1700	kapucijner waar, binnenz palmboomen en bloem	
7	S9	1600-1650	witbakkend aardewerk		pispot	w-pls	1		1	1			
7	S9	1600-1650	witbakkend aardewerk		bakpan	w-bak	1		1	1			
7	S9	1600-1650	witbakkend aardewerk		bakpan	w-bak-3	1		1	1	1525-1650	groen glazuur, niet op steel (daar beetje geel glazuur)	

10			faience Nederlands		bord	f-bor		1	1	1	1700-1800	blauwe versiering	
10			roodbakkend aardewerk		bord	r-bor		1	1	1	1700-1900	gemarmeerde versiering	
11			roodbakkend aardewerk		bakpan	r-bak-6	1		1	1	1675-1800		
11			roodbakkend aardewerk		kom	r-kom		1	1	1	1700-1900	slibversiering, gemarmerd	
11			roodbakkend aardewerk		kom	r-kom		5	5	3			
11			roodbakkend aardewerk		kop	r-kop		2	2	2			
11			roodbakkend aardewerk		vuurtest	r-tes-2	1		1	1	1600-1800		
11			roodbakkend aardewerk		kachelpan	r-kap	1		1	1	1800-1900		
11			roodbakkend aardewerk					4	4	4			
11			roodbakkend aardewerk		grape	r-gra-116	1		1	1	1625-1675		
11			roodbakkend aardewerk		bakpan	r-bak-21	1		1	1			
11			witbakkend aardewerk		kom	w-kom		2	2	2			
11			faience Nederlands		bord	f-bor		5	5	4	1600-1800		
11			steengoed		fles	s2-fle		1	1	1	1675-1825		
11			steengoed		kan	s2-kan		1	1	1		stempeltjes in verticale lijn	
11			steengoed		fles	s2-fle-		1	1	1	1700-1900	paars	
11			steengoed	C02	fles	s2-fle-1	1		1	1	1875-1925		
11			steengoed					1	1	1			
11			steengoed		pot	s2-pot		5	5	1	1700-1900	Westerwald pot	
11			industrieel wit aardewerk		bord	iw-bor	3	1	4	3	1800-1950	geheel wit	
11			industrieel wit aardewerk		kan	iw-kan	1	1	2	1	1800-1950	ribbels	
11			industrieel wit aardewerk		kom	iw-kom	4		4	4	1800-1950	geheel wit	
11			steengoed	C03	deksel	s2-dek	1		1	1	1800-1950	beige (past aan fragment uit V36), deksel waterfilter	
11			industrieel wit aardewerk		kop	iw-kop		1	1	1	1800-1950	wit, standing	
11			industrieel wit aardewerk		zalfpot	iw-zal-1	1		1	1			
11			industrieel wit aardewerk		kop	iw-kop		2	2	2	1800-1900	blauw drukdecor	
11			Europees porselein	C01	miniatuur		1		1	1	1650-1900	compleet, miniatuurbordje, blauwe versiering	
11			Aziatisch porselein		pot	p-pot		1	1	1		binnen en buitenzijde blauwe versiering, buitenzijde vogels	

11			Aziatisch porselein		bord	p-bor	1		1	1		1800-1950	blauw decor, bloemen	
11			Europees porselein		kop	ep-kop		1	1	1		1800-1950	wit	
12	S8	1900-1925	industrieel wit aardewerk		bord	iw-bor	6	18	24	3		1800-1900	1 bord met parelversiering	
12	S8	1900-1925	industrieel wit aardewerk		schaal	lw-sch	1		1	1		1800-1900		
12	S8	1900-1925	industrieel wit aardewerk					1	1	1		1850-1900	blauw drukdecor bloemen, bolle vorm	
12	S8	1900-1925	industrieel wit aardewerk		kop	iw-kop	2		2	2		1850-1900	blauw drukdecor	
12	S8	1900-1925	faience Nederlands		kop	f-kop	1		1	1			blauwe versiering	
12	S8	1900-1925	roodbakkend aardewerk				1		1	1		1700-1900	Fries, rand met silbversiering	
12	S8	1900-1925	roodbakkend aardewerk		test	r-tes		1	1	1			deel van oortje	
12	S8	1900-1925	Europees porselein		bord	ep-bor	2	4	6	3		1800-1950	1 fragment met paarse glimmende versiering	
12	S8	1900-1925	Europees porselein		kop	ep-kop	1	2	3	3		1800-1950	voet met gouden randje, gegolfd randje	
13	S9	1600-1650	steengoed		schepbeker	s2-spb			1	1		1325-1450	paars, Langerwehe, vlekken zout-glazuur	
13	S9	1600-1650	majolica Nederlands		bord	m-bor		3	3	1		1600-1700	blauwe concentr cirkels	
13	S9	1600-1650	witbakkend Frechen					1	1	1		1800-1900	gelig glazuur, één zijde verbrand	
13	S9	1600-1650	witbakkend		kop	w-kop-9	1		1	1		1600-1650	binnenz geel, buitenz groen	
13	S9	1600-1650	witbakkend		bakpan	w-bak		2	2	2				
13	S9	1600-1650	witbakkend					3	3	1			wandscherven	
13	S9	1600-1650	witbakkend		grape	w-gra		1	1	1			buitenz groen, binnenz bruin met vlekken	
13	S9	1600-1650	witbakkend		kop	w-kop		1	1	1			buitenz groen, binnenz donkerbruin, standring	
13	S9	1600-1650	witbakkend					1	1	1		1700-1900	vlekkengoed, geel met bruine vlekken	
13	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk		bord	r-bor	3		3	3		1600-1700	slibversiering	
13	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk		pispot	r-pis-5	1		1	1		1575-1700		
13	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk		kop	r-kop-2	1		1	1		1525-1650		
13	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk		bakpan	r-bak		1	1	1				
13	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk		kom	r-kom	1		1	1		1700-1900	kraagrand met silbversiering, Fries	

15			faience Nederlands		zalfpot		f-zal-1	1		1	1	1650-1900		
15			industrieel wit aardewerk		bord		f-bor	5	22	27	2	1800-1950		
15			industrieel wit aardewerk		beker			1		1	1	1900-1950	groen decor	
15			industrieel wit aardewerk		zalfpot		iw-zal-1	1		1	1	?		
15			industrieel wit aardewerk		kop		iw-kop	1	2	3	3	1820-1900	drukdecors	
15			industrieel wit aardewerk		bord		iw-bor	1		1	1	1820-1900	drukdecor	
15			industrieel wit aardewerk		strooier?		iw-sol?		1	1	1			
15			industrieel zwart aardewerk		theepot?		iz-the?	1		1	1	1800-1900	Engels?	
16	S35	1800-1900	witbakkend aardewerk					1		1	1	1800-1900	geknepen oortje, gele spiegel, lichtgroen glaz, Fries	
16	S35	1800-1900	steengoed		fles		s2-fle		1	1	1	1800-1900		
16	S35	1800-1900	steengoed		fles		s2-fle		1	1	1	1800-1900	mineraalwaterfles	
16	S35	1800-1900	steengoed						1	1	1	1800-1900	Westerwald	
16	S35	1800-1900	faience Nederlands		bord		f-bor	2	1	3	3	1800-1900	blauwe versiering	
16	S35	1800-1900	Europees porselein		eierdopje			1		1	1	1800-1900	gouden en gekleurde versiering	
16	S35	1800-1900	Europees porselein		bord		ep-bor	1	2	3	1	1800-1900	wit	
16	S35	1800-1900	Europees porselein		kop		ep-kop	2	1	3	2	1800-1900	1x versiering roze en groen	
16	S35	1800-1900	roodbakkend aardewerk		grape		r-gra	1		1	1	1800-1900		
16	S35	1800-1900	roodbakkend aardewerk		lekschaal		r-lek	1		1	1	1800-1900	oor	
16	S35	1800-1900	industrieel wit aardewerk		kop		iw-kop	1	1		2	1800-1900	1x geel glaz, 1x blauw drukdecor	
16	S35	1800-1900	industrieel wit aardewerk		bord		iw-bor	2	3	5	2	1800-1900		
16	S35	1800-1900	industrieel wit aardewerk		deksel		iw-dek	1		1	1	1800-1900	zeshoekige deksel	
16	S35	1800-1900	industrieel wit aardewerk		kom		iw-kom	1	1		2	1800-1900		
17	S34	1820-1900	steengoed						1	1	1	1700-1900	oor van beker of schepbeker	
17	S34	1820-1900	steengoed		fles		s2-fle		1	1	1	?	merk: 98 M, erboven een rond merk	
17	S34	1820-1900	steengoed						2	2	2	1700-1900		
17	S34	1820-1900	steengoed		knikker				1	1	1	1700-1900		
17	S34	1820-1900	witbakkend Frechen		bord		w-bor		2	2	1	1800-1900	gelig glazuur, 1 fragment met bruine concentr cirkel	
17	S34	1820-1900	witbakkend		kom		w-kom		1	1	1	1700-1900	bodem van kom, Fries	

17	S34	1820-1900	witbakkend Frechen?		kom	w-kom-9	1		1	1	1800-1900	geel glas, bruine concentr cirkels, groene golflijn	
17	S34	1820-1900	Aziatisch porselein	C01	bord	p-bor	1		1	1	1800-1900	Imari, versiering met bloemen, blauw, rood, groen, goud	
17	S34	1820-1900	Aziatisch porselein		bord	p-bor		2	2	1	1800-1900	Imari, versiering met blauw en goud	
17	S34	1820-1900	Europees porselein		bord	ep-bor	1		1	1			
17	S34	1820-1900	faience Nederlands		bord	f-bor-3	4	4	8	3	1675-1825	blauwe versiering	
17	S34	1820-1900	faience Nederlands		zalfpot	f-zal-1	1		1	1	1650-1900		
17	S34	1820-1900	Industrieel wit aardewerk		zalfpot	iw-zal-1	1		1	1	1800-1900	compleet	
17	S34	1820-1900	faience Nederlands				1		1	1		onbekend randfragment, blauwe concentr cirkels buitenz	
17	S34	1820-1900	Industrieel wit aardewerk		bord	iw-bor	3	7	10	4	1800-1900		
17	S34	1820-1900	Industrieel wit aardewerk		kop	iw-kop	1	1	2	1	1820-1840	Engels "boerenbont" kopje, bloem donkerrood met groen	
17	S34	1820-1900	Industrieel wit aardewerk				1		1	1	1800-1900	rand van pispot, pot of kom	
17	S34	1820-1900	Industrieel wit aardewerk		kop	iw-kop	1		1	1	1800-1900	blauw drukdecor, Engels	
17	S34	1820-1900	Industrieel wit aardewerk		zalfpot	iw-zal-5	2		2	1			
17	S34	1820-1900	roodbakkend aardewerk		kachelpan	r-kap-13?	4	2	6	1		Bergen op Zoom (vervaard merk)	
17	S34	1820-1900	roodbakkend aardewerk				2	10	12		1700-1900		
17	S34	1820-1900	roodbakkend aardewerk		bakpan	r-bak	2	2	4	2			
17	S34	1820-1900	roodbakkend aardewerk		kom	r-kom	1		1	1	1700-1900	slbversiering, Fries?	
17	S34	1820-1900	roodbakkend aardewerk		pot	r-pot	1		1	1	1700-1900		
17	S34	1820-1900	roodbakkend aardewerk		test	r-tes	1		1	1	1700-1900		
18	S33	1875-1925	Europees porselein	C01	vaas	ep-vaa	1		1	1	1800-1900	hoort bij andere stukken vaas met duifjes	
18	S33	1875-1925	Europees porselein		bord	ep-bor	1		1	1	1800-1900	hoort bij bordje uit S32?, Oosters decor in geel en rood	
18	S33	1875-1925	Europees porselein		bord	ep-bor	1		1	1	1800-1900	wit decor met bloemen op wit	
18	S33	1875-1925	Industrieel wit aardewerk		theepot	iw-the	1		1	1	1800-1900	rood decor, Chinese motieven	
18	S33	1875-1925	witbakkend aardewerk				1	1	2	1	1800-1900	Fries, binnenz geel, buitenz lich-tgroen	
18	S33	1875-1925	Industrieel wit aardewerk		bord	iw-bor	7	5	12	4	1800-1900	één bord met reliëfversiering	

18	S33	1875-1925	industrieel wit aardewerk															1800-1900	geschilderd blauw decor	
18	S33	1875-1925	industrieel wit aardewerk															1800-1900	zwart drukdecor	
18	S33	1875-1925	faience Nederlands																blauwe decoraties	
18	S33	1875-1925	roodbakkend aardewerk																	
18	S33	1875-1925	roodbakkend aardewerk															1800-1900	hele grote kom: melkteil?	
18	S33	1875-1925	roodbakkend aardewerk																	
19	S32	1900-1910	witbakkend Frechen															1800-1900	gelig glazuur	
19	S32	1900-1910	roodbakkend aardewerk																	
19	S32	1900-1910	roodbakkend aardewerk															1800-1900		
19	S32	1900-1910	roodbakkend aardewerk															1800-1850		
19	S32	1900-1910	roodbakkend aardewerk																onderzijde verbrand	
19	S32	1900-1910	Europees porselein																wit	
19	S32	1900-1910	steengoed																Westerwald	
19	S32	1900-1910	Europees porselein																indet (ringetje)	
19	S32	1900-1910	industrieel wit aardewerk															1800-1900		
19	S32	1900-1910	industrieel wit aardewerk															1800-1900	decoratie: goudkleurige plant met rode knoppen	
19	S32	1900-1910	industrieel wit aardewerk															1800-1900		
19	S32	1900-1910	industrieel wit aardewerk															1900-1910	stempel Petrus Regout & Co Maas-tricht, made in Holland, sfinx	
20	onder S12		roodbakkend aardewerk																buitenz alleen rand geglaazuurd	
20	onder S12		roodbakkend aardewerk																standing	
23	S14		steengoed															1700-1900	Westerwald pot	
23	S14		roodbakkend aardewerk															1350-1600		
23	S14		witbakkend aardewerk															1650-1700	groen glazuur binnenzijde en rand	
24	coupe S9/S20	1600-1650/1800-1900	majolica Nederlands	C01														1600-1640	zwart uitgeslagen, fel oranje granaatappels	

24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	majolica Nederlands		bord	m-bor-5	1		1	1	1600-1640	zwart uitgeslagen, streepjes op de rand	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	majolica Nederlands		bord	m-bor		1	1	1	1600-1700	zwart uitgeslagen	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	majolica Nederlands		bord	m-bor	1		1	1	1600-1700	zwart uitgeslagen, streepjes op de rand	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	witbakkend aardewerk		kop	w-kop		1	1	1	1500-1700	buitenzijde spatjes glazuur	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	witbakkend aardewerk		steelkom	w-stk	1		1	1	1500-1750	tuitje	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	witbakkend aardewerk		kop	w- kop-35?	1		1	1		binnenz bruin, buitenz groen	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	witbakkend aardewerk		grape	w-gra	1		1	1	1500-1700	binnenz geel, buitenz groen	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	witbakkend aardewerk					1	1	1	1700-1900	vlekkengoed, geel met bruine vlek- ken	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	witbakkend aardewerk		bakpan	w-bak		1	1	1	1600-1700	geknepen uiteinde van steel	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	witbakkend aardewerk		grape	w-gra		1	1	1		binnenz geel, buitenz groen	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	witbakkend aardewerk		bakpan	w-bak-5	2		2	2	1575-1625	de ene groen, de ander geel aan binnenzijde	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	witbakkend aardewerk		grape	w-gra	1		1	1		beide zijden groen	

24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	faience Nederlands		bord	f-bor	2		2	2	1700-1800	2x blauwe versiering, 1x polych- room	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	industrieel wit aardewerk		kop	iw-kop	1		1	1	1800-1900	versiering roze en bruin	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	industrieel wit aardewerk		kom	iw-kom	1		1	1	1800-1900	verbrand	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	kogelpot aardewerk		kogelpot	kp-kog-4	1		1	1	1100-1350	rand	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	protosteengoed		kan	s5-kan	1	1	2	1	1200-1300	deel van oor	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	Aziatisch porselein		kop	p-kop	1		1	1	1675-1725	chinees decor met "zotje"	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	steengoed		kan	s2- kan-55?		1	1	1	1575- 1650?	versieringen tussen verticale rib- bels, horizontale ribbels	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	steengoed		fles	s2-fle	1		1	1		tuit	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	steengoed		kan	s2-kan		1	1	1		bol kannetje met medallion, stand- vlak	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	steengoed		kan	s2-kan		1	1	1		bol kannetje met standvlak	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	steengoed					1	1	1		deel van oortje	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	steengoed					1	1	1	1650-1900	Westerwald	

24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	steengoed		kan	s2-kan	1		1	1	1650-1900	Westerwald?	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	roodbakkend aardewerk				3	24	27				
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	roodbakkend aardewerk		kaasvorm	r-vor-4	2	1	3	2		rand bruin, binnenzijde geel, diam.: 28 en 32 cm	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	roodbakkend aardewerk		grape	r-gra-18	2		2	2	1600-1650	buitenz spaarzaam glazuur	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	roodbakkend aardewerk		grape	r-gra	1		1	1		buitenz spatten glazuur	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	roodbakkend aardewerk		bakpan	r-bak-4	1		1	1	1550-1675		
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	roodbakkend aardewerk		bakpan	r-bak	1		1	1		deel van steel	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	roodbakkend aardewerk		bakpan	r-bak-6	1		1	1	1675-1800		
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	roodbakkend aardewerk		grape	r-gra	2	1	3	1		verbrand	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	roodbakkend aardewerk		bord	r-bor-3	1		1	1	1700-1825	gemarmeerde versiering	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	roodbakkend aardewerk		bord	r-bor	1		1	1	1700-1900	Nederrijns	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	roodbakkend aardewerk		bord	r-bor		1	1	1	1550-1675	lobvoet, silboogjes	

24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	roodbakkend aardewerk		bord	r-bor-6	1		1	1	1525-1675	groene spiegel	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	roodbakkend aardewerk		pot	r-pot		1	1	1		oor	
24	coupe S9/S20	1600- 1650/1800- 1900	roodbakkend aardewerk		pot	r-pot-1?	1		1	1	1600-1700	aspot of voorraadpot met hoge rand	
25	S14		roodbakkend aardewerk					1	1	1		buitenzijde deels geglazuurd, rest verbrand	
26	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk		pot	r-pot		1	1	1		geknepen standing, binnenz glaz, buitenz spatten mangaan	
26	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk		pot	r-pot	1		1	1			
26	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk	C05	grape	r-gra-33	1		1	1	1550-1575	buitenz deels geglaz, deels beroet	
26	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk		kaasvorm	r-vor-4	1		1	1		geen silb aan binnenzijdel, diam. Rand 31 cm	
26	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk		bord	r-bor-6	3		3	3	1525-1675	groene spiegel	
26	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk		kop	r-kop		1	1	1		standing, horizontaal oor	
26	S9	1600-1650	witbakkend Frechen		bord	w-bor-4	1		1	1	1840-1860	geel, versiering in bruin, groen en oranje	
26	S9	1600-1650	witbakkend Frechen?		bord	w-bor-4	1		1	1	1800-1900	bruin, versiering in geel en bruin	
26	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk		grape	r-gra-54?	1		1	1	1500-1650?	buitenz deels geglaz, beroet	
26	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk		bakpan	r-bak-4	3		3	3	1550-1675		
26	S9	1600-1650	witbakkend aardewerk		komfoor	w-kmf-11?	1		1	1	1840-1865?	groen geglazuurd	
26	S9	1600-1650	witbakkend aardewerk					5	5	2	?		
26	S9	1600-1650	witbakkend aardewerk		bakpan	w-bak-1	1		1	1	1750-1825	buitenz beroet	
26	S9	1600-1650	witbakkend aardewerk		bakpan	w-bak-5	1		1	1	1575-1625	buitenz deels geglaz, beroet	
26	S9	1600-1650	witbakkend aardewerk		grape	w-gra	2		2	2		groen geglazuurd	
26	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk					30	30	5			
26	S9	1600-1650	steengoed	C01	kan	s2-kan-63	1		1	1	1540-1580	bodem eraf gezaagd, als spreek- wenpot gebruikt?	

26	S9	1600-1650	faience Nederlands		bord	f-bor-10	1		1	1	1625-1800	afbeelding van een tent/tempel, groen, blauw en paars	
26	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk	C02	bord	r-bor-6	2	1	3	2	1580-1650	Noord-Hollands silbaardewerk	
26	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk					12	12			wandscherven	
26	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk	C03	bor	r-bor-6	1	1	2	1	1608	Noord-Hollands silb, "(16)08" erop	
26	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk					1	1	1		fragment van lekschaal of vergiet	
26	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk		bakpan	r-bak-4	1		1	1	1550-1675		
26	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk		pispot	r-pis-5	1		1	1	1575-1700	buitenzijde streep donker glazuur	
26	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk		kaasvorm	r-vor-4		1	1	1		lobvoet, binnenzijde geel	
26	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk		kop	r-kop	1		1	1		Fries, golf silbversiering buitenrand	
26	S9	1600-1650	roodbakkend aardewerk		pot	r-pot	1		1	1		buitenzijde spaarzaam geglaazuurd	
26	S9	1600-1650	majolica Nederlands?		bord	m-bor?	1		1	1		buitenzijde spaarzaam geglaazuurd	
26	S9	1600-1650	majolica Nederlands		bord	m-bor	1		1	1	1600-1650	zwart uitgeslagen, noppenrand	
26	S9	1600-1650	faience Nederlands	C04	bord	f-bor		1	1	1		klein bordje, tekst: "dit is ... Toontje haar ..."	
26	S9	1600-1650	faience Nederlands		bord	f-bor	4	1	5	4	1600-1700	Delfts, één bordje met doorboring om op te hangen	
26	S9	1600-1650	steengoed					1	1	1		wandfragment	
26	S9	1600-1650	steengoed		knikker			1	1	1		deel van steengoed knikker	
26	S9	1600-1650	witbakkend aardewerk		grape	w-gra	2	2	4	3			
26	S9	1600-1650	witbakkend aardewerk		deksel	w-dek		1	1	1		oor, buitenzijde groen glazuur	
26	S9	1600-1650	witbakkend aardewerk		zalfpot	w-zal?		1	1	1		Maaslands??	
27	S10	1884-1900	roodbakkend aardewerk		bakpan	r-bak	1		1	1			
27	S10	1884-1900	majolica Nederlands		bord	m-bor		2	2	1		zwart uitgeslagen	
27	S10	1884-1900	steengoed					2	2	2			
27	S10	1884-1900	industrieel wit aardewerk		kop	iw-kop		2	2	1	1800-1900		
27	S10	1884-1900	industrieel wit aardewerk					2	2	2	1800-1900		
27	S10	1884-1900	industrieel wit aardewerk					1	1	1	1800-1900	standing	
27	S10	1884-1900	steengoed		fles	s2-fle-4	1		1	1	1800-1900	hals met oor	
27	S10	1884-1900	roodbakkend aardewerk					6	6	3			

27	S10	1884-1900	roodbakkend aardewerk		grape		r-gra	1	2	3	1			
27	S10	1884-1900	witbakkend aardewerk		bakpan		w-bak-5	5	2	7	2	1575-1625		
27	S10	1884-1900	witbakkend aardewerk		grape		w-gra	2		2	2			
28	S8	1900-1925	Europees porselein		theepot		ep-the	1	5	6	1			
28	S8	1900-1925	Europees porselein		kop		ep-kop		3	3	2			
28	S8	1900-1925	industrieel wit aardewerk		bord		iw-bor-16	1		1	1	1900-1957	stempel soci��t�� ceramique Maastricht met leeuw	
28	S8	1900-1925	industrieel wit aardewerk		kom		iw-kom-1	1		1	1			
28	S8	1900-1925	industrieel wit aardewerk		bord		iw-bor		8	8	2	1800-1900		
28	S8	1900-1925	industrieel wit aardewerk		kom		iw-kom	1		1	1	1800-1900	versiering op rand in reliëf	
28	S8	1900-1925	industrieel wit aardewerk		kom		iw-kom		1	1	1	1885	stempel Regout Maastricht met sfinx	
28	S8	1900-1925	industrieel wit aardewerk		kom		iw-kom		1	1	1	1885	stempel Regout Maastricht met sfinx	
28	S8	1900-1925	industrieel wit aardewerk		bord		iw-bor		1	1	1	1800-1900	decor met groene blaadjes	
28	S8	1900-1925	industrieel wit aardewerk		kom		iw-kom		1	1	1	1800-1900		
29	S31	1800-1900	steengoed						1	1	1	1700-1900?	lichtgrijs, binnenz roze	
29	S31	1800-1900	industrieel wit aardewerk		kom		iw-kom	1		1	1	1800-1900		
29	S31	1800-1900	industrieel wit aardewerk		bord		iw-bor	1		1	1	1800-1900	versiering in groen en bruin	
29	S31	1800-1900	Aziatisch porselein	C01	kop		p-kop-4	1		1	1	1600-1650	vroeg Chinees, kraak? Eenvoudige beschildering	
29	S31	1800-1900	roodbakkend aardewerk						1	1	1			
29	S31	1800-1900	witbakkend aardewerk		bakpan?		w-bak?		1	1	1	1700-1900	grote steel, groen glazuur	
30	onder S12		faience Nederlands		kop		f-kop	1	1	2	1	1600-1800	blauwe versiering op blauw	
33			steengoed		pot		s2-pot		1	1	1		s2-pot-1, -2 of -6, standing	
33			steengoed						1	1	1		bodem met standvlak, s2-kan?	
33			steengoed						1	1	1		Westerwald	
33			steengoed						1	1	1	1700-1900	pantervel, Keulen/Frechen	
33			witbakkend aardewerk		grape		w-gra-43	1		1	1			
33			witbakkend aardewerk						2	2	1		wandscherven	

33				witbakkend aardewerk		bakpan	w-bak-5?	1			1	1	1575-1625?		
33				faience Nederlands		bord	f-bor		1		1	1	1700-1800	fel decor, geel, oranje en blauw	
33				majolica Nederlands		bord	m-bor	1			1	1	1600-1700?	m-bor-4 of -5, vers. In blauw, groen en geel	
33				majolica Nederlands		bord	m-bor		1		1	1		vers. In paars, geel en blauw	
33				majolica Nederlands		bord	m-bor-4	1			1	1	1640-1700	blauwe versiering	
33				faience Nederlands		bord	m-bor	4	6		10	3	1700-1800	blauwe versiering, 1x paars	
33				faience Nederlands		kop	f-kop-1	1			1	1	1675-1825	blauwe versiering met planten	
33				faience Nederlands		kom	f-kom-1	1			1	1	1700-1800?		
33				grijsbakkend aardewerk					1		1	1	1250-1450		
33				Aziatisch porselein		kop	p-kop-9	1			1	1	1600-1700	kraakporseleinen theekop	
33				Aziatisch porselein		kom	p-kom		1		1	1	1700-1800	standvoet, blauwe versiering buitenzijde	
33				roodbakkend aardewerk		bord	r-bor		3		3	2	1580-1650	Noord-Hollands silbaardewerk, 1 fragment met vogel	
33				roodbakkend aardewerk		bord	r-bor-6	1			1	1	1580-1650	Noord-Hollands silbaardewerk	
33				roodbakkend aardewerk		kom	r-kop		2		2	1	1580-1650	Noord-Hollands silbaardewerk, standlob	
33				roodbakkend aardewerk		bord	r-bor	1			1	1	1700-1900	Nederrijns	
33				roodbakkend aardewerk		bord	r-bor-3	3			3	2	1700-1825	gemarmerde versiering	
33				roodbakkend aardewerk		kop	r-kop		3		3	1		silbversiering	
33				roodbakkend aardewerk		bord	r-bor-32?	3	2		5	1	1550-1650	silbversiering	
33				roodbakkend aardewerk		grape	r-gra	1	1		2	1	1800-1900	silbversiering, Fries	
33				roodbakkend aardewerk		kom	r-kom-21	1			1	1	1800-1850	silbversiering, Fries	
33				roodbakkend aardewerk		bord	r-bor-6	1			1	1	1525-1675	silb- en kerfversiering	
33				roodbakkend aardewerk					18		18	16			
33				roodbakkend aardewerk		kaasvorm	r-vor-4	1			1	1			
33				roodbakkend aardewerk		kom	r-kom-21	1			1	1	1800-1850		
33				roodbakkend aardewerk		pot	r-pot		6		6	5		één zeer grote pot (diam. 42 cm): melkproductie?	

36	S32	1900-1910	Italiaans tinglazuur	C02	kom	m-kom		1	1	1	1550-1590	Montelupo, standvoet, decoratie in geel, oranje en blauw	
36	S32	1900-1910	roodbakkend aardewerk				1	4	5	4			
36	S32	1900-1910	roodbakkend aardewerk		bord	r-bor-27	1		1	1	1750-1850	slibversiering binnenzijde	
36	S32	1900-1910	roodbakkend aardewerk		kom	r-kom	1		1	1	1700-1900	rand en buitenzijde donkerbruin, binnenzijde geel	
36	S32	1900-1910	roodbakkend aardewerk		kom	r-kom-1	1		1	1	1675-1800	twee banden met silbboogjes op buitenz rand	
36	S32	1900-1910	steengoed	C01	deksel	s2-dek	1		1	1	1800-1900	van waterfilter, grote ronde knop, cirkel versiering	
36	S32	1900-1910	steengoed		fles	s2-fle		1	1	1	1800-1900	bodem van kleine fles	
36	S32	1900-1910	steengoed		fles	s2-fle		1	1	1	1800-1900	rond merk: Apollinaris-Brunnen-M-W	
36	S32	1900-1910	Europees porselein		bord	ep-bor		1	1	1		Oosters decor in rood, geel en groen	
36	S32	1900-1910	Europees porselein		bord	ep-bor	1		1	1	1900-2000	wit modern bordje	
36	S32	1900-1910	Aziatisch porselein		bord	p-bor		1	1	1	1800-1900	Imari, versiering met bloemen, blauw, rood, goud	
36	S32	1900-1910	steengoed		pot	s2-pot-20	1	2	3	1		Westerwald	
36	S32	1900-1910	steengoed		pot	s2-pot-7	1		1	1	1750-1900	Westerwald	
36	S32	1900-1910	steengoed		pot	s2-pot		1	1	1	1750-1900	Westerwald	
36	S32	1900-1910	industrieel wit aardewerk		lepel	iw-lep	1		1	1	1800-1900		
36	S32	1900-1910	industrieel wit aardewerk		kom	iw-kom	3	5	8	3	1800-1900	één rand met parelversiering	
36	S32	1900-1910	industrieel wit aardewerk		bord	iw-bor	2	1	3	1	1800-1900		
37	S49	1600-1650	majolica Nederlands		bord	m-bor-5	1		1	1	1600-1640	decoratie in blauw en oranje	
37	S49	1600-1650	faience Nederlands		ploois-chotel	f-plo	1		1	1	1625-1700?	blauwe kraak-achtige versiering	
37	S49	1600-1650	roodbakkend aardewerk	C06	kaasvorm	r-vor-4	3	11	14	2		binnenzijde, buitenz do.gr. streep glaz, diam. 28 en 33	
37	S49	1600-1650	roodbakkend aardewerk		grape	r-gra-18	1	1	2	1	1600-1650	buitenzijde spaarzaam geglazuurd	
37	S49	1600-1650	roodbakkend aardewerk		grape	r-gra-34	1		1	1	1525-1625		
37	S49	1600-1650	roodbakkend aardewerk		grape		4	1	5	3			

37	S49	1600-1650	roodbakkend aardewerk					8	30	38				
37	S49	1600-1650	roodbakkend aardewerk		pispot	r-plis-5	1	1		1	1	1575-1700	beide zijden geel glazuur	
37	S49	1600-1650	roodbakkend aardewerk		bakpan	r-bak-4	2	4		6	2	1550-1675		
37	S49	1600-1650	roodbakkend aardewerk		lekschaal	r-lek	1			1	1		fragment met oor	
37	S49	1600-1650	roodbakkend aardewerk		kop	r-kop		1		1	1		vroeg roodbakkend? Geen glazuur, magering zichtbaar	
37	S49	1600-1650	witbakkend aardewerk		steelkom	w-stk		2		2	1		steel en pootjes, beide zijden groen glazuur	
37	S49	1600-1650	witbakkend aardewerk				1			1	1		buitenz verbrand, binnenzijde en rand groen glaz	
37	S49	1600-1650	witbakkend aardewerk		pispot	w-plis	1			1	1		beide zijden groen glazuur	
37	S49	1600-1650	witbakkend aardewerk		grape	w-gra	5	9		14	4			
37	S49	1600-1650	witbakkend aardewerk					24		24			wandfragmenten	
37	S49	1600-1650	witbakkend aardewerk		kop	w-kop	1			1	1		deel van oortje	
37	S49	1600-1650	witbakkend aardewerk		kom	w-kom		1		1	1		standing	
37	S49	1600-1650	witbakkend aardewerk		bakpan	w-bak-5	1	1		2	1	1575-1625		
41	wp4 veenlaag	1600-1650	kogelpot aardewerk		bakpan	kp-bak-2	1			1	1	1200-1350	holle steel van bakpan	
41	wp4 veenlaag		kogelpot aardewerk					35		35		1100-1350	wandscherven	
41	wp4 veenlaag		kogelpot aardewerk		kogelpot	kp-kog-6	1			1	1	1200-1350		
41	wp4 veenlaag		kogelpot aardewerk		kan	kp-kan		1		1	1	1200-1350	deel van standing	
41	wp4 veenlaag		kogelpot aardewerk				1			1	1	1100-1350	kleine randscherf	
41	wp4 veenlaag		kogelpot aardewerk		kogelpot	kp-kog-6	1			1	1	1200-1350	grote randscherf	
41	wp4 veenlaag		kogelpot aardewerk	C01	kogelpot	kp-kog-6	1	1		2	1	1275-1350	diepe groeven op de schouder	
41	wp4 veenlaag		kogelpot aardewerk		kogelpot	kp-kog		3		3	1	1200-1350	wandscherven met bezemstreek-versiering	

41	wp4 veenlaag		Paffrath aardewerk						1	1	1	1100-1200	standing? Of rand met dekselgeul en groeven op schouder	
41	wp4 veenlaag		Paffrath aardewerk				1	3	4	1	1	1100-1200	1 kleine randscherf	
41	wp4 veenlaag		Paffrath aardewerk				1		1	1	1	1100-1200	kleine randscherf	
41	wp4 veenlaag		Maaslands wit					3	3	3	3	1100-1300		
41	wp4 veenlaag		Maaslands wit					1	1	1	1	1100-1300	pootje	
41	wp4 veenlaag		Pingsdorf aardewerk					3	3	1	1	1100-1200	1 wandfragment met rode verfstrepen	
41	wp4 veenlaag		roodbakkend aardewerk			bord	1		1	1	1	1350-1550		
41	wp4 veenlaag		roodbakkend aardewerk			grape		1	1	1	1	1250-1600	buitenz spaarzaam geglaz, binnenz geglaz	
41	wp4 veenlaag		protosteengoed					1	1	1	1	1200-1300	met ijzerengobe	
41	wp4 veenlaag		protosteengoed					1	1	1	1	1225-1325	met ijzerengobe, paars, Langerwehe	
41	wp4 veenlaag		steengoed			kan	s2-kan	1	1	1	1	1325-1450	met radstempelperversiering, paars, Langerwehe	
41	wp4 veenlaag		steengoed					1	1	1	1	1700-1900		
45			Paffrath aardewerk					1	1	1	1	1100-1200	wandscherf	
46	S54		kogelpot aardewerk					1	1	1	1	1200-1350		
46	S54		kogelpot aardewerk					4	4	2	2	1275-1350	één fragment met ribbels	
46	S54		kogelpot aardewerk			kogelpot	kp-kog-6	1	1	1	1	1100-1300	randfragment, grove magering steengruis	
46	S54		kogelpot aardewerk			kogelpot		1	1	1	1	1200-1350	wandfragmentje met bezemstreekversiering	
46	S54		kogelpot aardewerk			kogelpot	kp-kog-2	1	1	1	1	1100-1300	randfragment, grove magering steengruis	
46	S54		kogelpot aardewerk			kogelpot		12	12			1100-1350	diverse wandfragmenten onversierd	

48				industrieel wit aardewerk		bord		iw-bor	1	3	4	3	1800-1900		
48				industrieel wit aardewerk		kop		iw-kop	1		1	1	1800-1900	blauw drukdecor	
48				majolica Nederlands		bord		m-bor		1	1	1	1700-1800	blauwe decoratie	
48				Europees porselein					1		1	1	1800-1950		
48				faience Nederlands		bord		f-bor	1	5	6	4	1700-1800		
48				faience Nederlands						1			1700-1800	blauw decor	
48				witbakkend Frechen		bord		w-bor	1		1	1	1800-1900	gelig bord met bruine cirkel	
48				witbakkend Frechen		zalfpot		w-zal-1		1	1	1	1800-1850	binnenzijde geel glaz, buitenz 1 spatje	
48				witbakkend aardewerk						1	1	1	1800-1900		
48				steengoed		knikker				1	1	1	1800-1900	donkerbruin glazuur, diam. 4 cm	
48				steengoed		fles		s2-fle		7	7	7	1800-1900		
48				Europees porselein		pop			1		1	1	1800-1900	porseleinen speelgoed poppetje, 5,5 cm hoog, met bloes	
48				protosteengoed						2	2	1	1225-1325	ijzerengobe, Langerwehe	
48				steengoed ongeglazuurd						4	4	4	1325-1450	Siegburg	
48				grijsbakkend aardewerk						1	1	1	1250-1450		
48				roodbakkend aardewerk						29	29	15	1700-1900		
48				roodbakkend aardewerk		bord		r-bor	1	2	3	3	1800-1900	slbversierd, 1x Fries	
48				roodbakkend aardewerk		kom		r-kom		1	1	1	1800-1900		
48				roodbakkend aardewerk		bakpan		r-bak		1	1	1	1800-1900		
48				roodbakkend aardewerk						5	5	2	1250-1450	vroeg roodbakkend, spatjes glazuur	
48				Pingsdorf aardewerk						5	5	3	1100-1200	wandscherven	
48				Pingsdorf aardewerk						1	1	1	1100-1200	rode verf	
48				Pingsdorf aardewerk						1	1	1	1100-1200	verbrande plekken	
48				Pingsdorf aardewerk		kogelpot		pi-kog	1				1100-1200	driehoekig randje van kogelpotje	
48				Pingsdorf aardewerk	C01	pot		pi-pot	1		1	1	1160-1205	paarse verf, rand met oor (foto)	
48				Paffrath aardewerk		kogelpot		bg-kog	1	8	9	8	1100-1200	1 sikkelandje (foto)	
48				kogelpot aardewerk						7	7	2	1275-1350	late kogelpot, weinig magering, hard	
48				Maaslands wit						10	10	4	1100-1300	aantal deels met glazuur	

48			Maaslands wit					1		1	1	1200-1300	rand (foto), sikkelerand zonder dekselg. Aan buitenz diep onder-smeden	
48			Maaslands wit						1	1	1	1175-1250	kan?, lensbodem	
48			kogelpot aardewerk		bakpan		kp-bak-2	1		1	1	1100-1300	deel van steel met rand, buitenkant oxiderend gebakken	
48			Maaslands rood					1		1	1	1100-1250	stukje van rand, verweerd	
48			kogelpot aardewerk		kan		kp-kan		1	1	1	1200-1350	fragment van standing	
48			kogelpot aardewerk		bakpan		kp-bak-2	1		1	1	1200-1350	randfragment	
48			kogelpot aardewerk		kogelpot		kp-kog-6	1		1	1	1200-1350	randfragment, lichtgrijs baksel	
48			kogelpot aardewerk		kogelpot		kp-kog-6	4		4	4	1200-1350	randfragmenten	
48			kogelpot aardewerk		kogelpot		kp-kog-2	1		1	1	1200-1350	randfragment	
48			kogelpot aardewerk		kogelpot		kp-kog-6	1		1	1	1200-1350	randfragment, slib? Op de rand	
48			kogelpot aardewerk		kogelpot		kp-kog-1	1		1	1	1200-1350	randfragment	
48			kogelpot aardewerk						65	65		1100-1350	diverse wandfragmenten onversierd	
48			kogelpot aardewerk		kogelpot		kp-kog-2	1		1	1	1100-1350	randfragment	
48			kogelpot aardewerk		kogelpot				2	2	1	1200-1350	wandfragmenten met bezemstreek-versiering	
48			Pafraath aardewerk						2	2	1	1100-1200	wandfragmenten	
48			kogelpot aardewerk		kogelpot		kp-kog-6	1		1	1	1200-1350	rode kern, rand met dekselgeul	
48			kogelpot aardewerk		kogelpot		kp-kog-2	2		2	2	1200-1350	twee randfragmenten	
49	water-kelder S15		roodbakkend aardewerk	C01	siervaas/flesje				1	1	1	1900-2000	compleet, geplakt, moderne ter-racotta	
49	water-kelder S15		industrieel wit aardewerk		bord		iw-bor		2	2	1	1900-2000		
50	S54		Pingsdorf aardewerk						1	1	1	1100-1200	geribbeld	
50	S54		roodbakkend aardewerk						1	1	1	1250-1500	buitenz. Spaarzaam geglaz. En verbrand	
50	S54		kogelpot aardewerk						10	11	1	1200-1350	zand- en kiezelimagering	
50	S54		kogelpot aardewerk		kogelpot		kp-kog-6?	1			1	1200-1350		

53			kogelpot aardewerk		kogelpot	kp-kog-6	1		1	1	1275-1350	randfragment, late kogelpot, nauwelijks magering	
53			roodbakkend aardewerk		bord	r-bor-6	1		1	1	1580-1650	Noord-Hollands slibaardewerk	
53			steengoed		pot	s2-pot		1	1	1	1800-1900	Westerwald	

Bouwkeramiek

Vnr	Complex	Complexdat.	BK	Vorm	Datering	n	afmetingen	opmerkingen
2			BK01	tegel	1850-1900	1		paarse decoratie, tegel uit pilaar, verm. Met pauwendecor, achterzijde genummerd (6 of 9)
2			BK02	tegel	1850-1930	1		frag. Van behanglijst, veelkleurig
2			BK03	tegel	1800-1870	1		frag. Van ornamenttegels met diagonaal decor, beugelbladen, in paars, geel en groen
2			BK04	tegel	1800-1930	1		frag. Van tegel met donkerblauwe bloem
11			BK01	tegel	1800-1830	1	13x13	paarse decoratie bijbelscene, drie koningen bij Christuskind, kwartrozet
11				tegel		1		polychrome versiering met bladeren
12S8		1900-1925		dakpan		1		deel van geglazuurde dakpan, zwart loodglazuur
13S9		1600-1650		baksteen		1		brok, rozig, zeer bleek baksel
15			BK01	tegel	1630-1650	1	12,5x12,5	poorttegels, poort met basement, eronder soldaat met musket
26S9		1600-1650		tegels		1		decoratie met bloemen, bruin uitgeslagen
26S9		1600-1650		tegels		1		blauwe decoratie met bloemen
29S31		1800-1900		tegels		1		paarse en blauwe decoratie
33				tegels		1	13x13	polychrome versiering met bloemen
48				dakpan		1		brokje, rood
48				tegels		1		wit, geen glazuur

Glas

Vnr	Complex	Compl.dat.	G	Vorm	Typenr	Rand	Overig	Tot.	MAE	Objectdat.	Opmerkingen
6	S8	1900-1925		vensterglas			1	1	1	1600-1800	"koeieoog", middenstuk van vensterglas-schijf
7	S9	1600-1650		vensterglas			1	1	1	1600-1800	"koeieoog", middenstuk van vensterglas-schijf
7	S9	1600-1650		vensterglas			1	1	1		groenig
7	S9	1600-1650		fles	gl-fle		1	1	1	1600-1700	donkergroen, bolle fles
8	S10	1884-1900		vensterglas			1	1	1		doorzichtig
8	S10	1884-1900		glas	gl-bek-?		1	1	1	1600-1700	17e-eeuwse ribbelbeker
10				glas	gl-bek-?		1	1	1	1600-1700	bodem van glas met opgelegde draden, wit en blauw
12	S8	1900-1925		fles	gl-fle		1	1	1	1800-1900	medicijnflesje met letters: ... (D)ijon ... Dep...
13	S9	1600-1650		vensterglas			2	2	1		groenig
14	S10	1884-1900		vensterglas			2	2	1		groenig
15				knikker			2	2	2	1960-1990	
15				fles	gl-fle		2	2	2	1800-1900?	flessenbodems
15			G01	vensterglas			3	3	3	1600-1800	"koeieoog", middenstuk van vensterglas-schijf
16	S35	1800-1900		flesje	gl-fle	1		1	1	1800-1900	lichtgroen
17	S34	1820-1900		glas	gl-bek-?		1	1	1		groenig
17	S34	1820-1900		glas	gl-bek-?		1	1	1		donkerblauw, met versiering in reliëf
17	S34	1820-1900		vensterglas			2	2	1		groenig
18	S33	1875-1925		fles	gl-fle	2		2	2	1800-1900	twee kleine flessenhalsjes
18	S33	1875-1925		glas	gl-bek		1	1	1	1800-1900	groen "stekel"glas
18	S33	1875-1925		glas	gl-bek		1	1	1	1800-1900	bodem van doorzichtig glas
18	S33	1875-1925		fles	gl-fle	1		1	1	1850-1900	lampenglas
18	S33	1875-1925		fles	gl-fle	1		1	1	1850-1900	lampenglas
19	S32	1900-1910		fles	gl-fle		1	1	1	1800-1900	flessenhals, groen

24	coupe S9/ S20	1600- 1650/1800- 1900		flesje	gl-fle		1	1	1	1800-1900	medicijnflesje
26	S9	1600-1650		?			1	1	1		groenig, met gele en zwarte vlekken
26	S9	1600-1650		vensterglas			1	1	1		groenig
28	S8	1900-1925		fles	gl-fle		1	1	1	1800-1900	klein, groenig flesje
29	S31	1800-1900		vensterglas			3	3	1		groenig
35	S33	1875-1925		fles	gl-fle		1	1	1	1800-1900	medicijnflesje met zeer lange dunne hals
36	S32	1900-1910		fles	gl-fle		1	1	1	1800-1900	klein, doorzichtig flesje
45				glas	gl-bek		1	1	1	1600-1625	vetro a fili-beker, rood-wit-blauwe stre- pen
49	water- kelder S15			glas	gl-bek		1	1	1	1900-2000	water- of wijnglas

Metaal

Vnr	Complex	Complexdat.	M	Materiaal	Vorm	n	Datering	afmetingen	opmerkingen	conserveren/ deselecteren
0				koper?	kogelhuls	1	20	5,5 cm hoog		cons
2				ijzer	ring	1	19-20	6,5 cm	zeer gecorrodeerd	deselect
2				koper	ring	1	19-20	3,4 cm	platgeslagen	deselect
2				lood	afval	4	19-20	1,5 tot 4 cm		deselect
2				messaging?	kokertje	1	19-20	4 cm, diam. 2 cm		deselect
2				lood	ovale plak	1	19-20	7,5 x 6 cm		deselect
2				koper	stripje	1	19-20	7 cm		deselect
2				lood	staaf	1	19-20	5,5 cm		deselect
2				messaging	heft	1	19-20	6,5 cm		cons
2				lood	baartje/rolletje	1	19-20	2,8 cm		cons
2				lood	gewichtje	1	19-20	1,6 cm		cons
2				lood	wigje?	1	19-20	2,1 cm		cons
2				lood	spinlood/net- verzwaring	1		diam. 1,7 cm	met gat	cons
2				koper	vingerhoed	1	19	2,2 cm	platgeslagen	cons
2				koper	munt	1	19-20			cons
19	S32	1900-1910		gietijzer	bekertje	1	1900-1950	diam. Boven- zijde 6 cm	buitenzijde donkerblauw geë- mailleerd, binnenz wit, oortje	deselect
21			M01	tin	speelgoed	1	17-19	3,5 cm hoog	miniatuur brandewijnkom/ vaas	cons
21			M02	tin	deksel	1	17-19	diam. 4,7 cm	deksel van miniatuur deksel- potje	cons
21				messaging?	(gordijn)ring	1		diam. 4,4 cm		deselect
22				tin	steel van lepel	1		l: 7 cm		cons
22				tin	katrolletje	1	19?	2 cm		cons
22				koper	raampen	1	19?	2,5 cm		cons
22				koper	munt	1		diam. 1,9 cm	1 cent, uit stort	deselect

22					koper		munt	1		diam. 1,9 cm	uit stort	deselect
24	S9	1600-1650	M01	tin	lepel	1	17	1	l: 17, bak: diam. 6 cm	merk: gekroonde roos met AE erboven	cons	
24	S9	1600-1650		ijzer	bakje	1		1	4,5 x 4,5 cm		deselect	
24	S9	1600-1650		lood	onbekend	1		1	6 x 4 cm		deselect	
26	S9	1600-1650	M01	tin	lepel	1	1775-1838	1	l: 17, bak: diam. 5,8 cm	merk: HM Scheepers	cons	
26	S9	1600-1650		koper	munt	1		1	diam. 2,4 cm		cons	
26	S9	1600-1650		koper	riemtong?	1		1	l: 6 cm		cons	
26	S9	1600-1650		lood	loodje	1		1	diam. 1,3 cm	met tekst	cons	
26	S9	1600-1650		koper	knoop	1		1	diam. 1,7 cm	versierd	cons	
26	S9	1600-1650		koper	gesp	1	19?	1	2,7 cm	geknepen D-vorm, met angel	cons	
26	S9	1600-1650		koper	gesp	1	19?	1	3,5 cm	rechthoekig, versierde lange zijden, oogje	cons	
27	S10	1884-1900	M01	lood	gewicht	1		1	diam. 9,5 cm		cons	
27	S10	1884-1900		zilver	steel van lepel	1	17-20	1	l: 6 cm		cons	
28	S8	1900-1925		blik	dop	1	19-20	1	diam. 3 cm		deselect	
28	S8	1900-1925	M01	messaging?	versierde schijf	1	19-20	1	diam. 5 cm	zeer dun	cons	
28	S8	1900-1925		messaging	ring	1	19-20	1	diam. 8,2 cm		cons	
31				koper	scharnietje	1	17-19	1	1,6 cm		cons	
31				tin	staafje/lepel- steel?	1	17-19	1	7,3 cm		cons	
32			M01	lood	(laken)lood	1	13-18	1	2,7 cm		cons	
32				koper	voetje/munt met groot gat?	1	18	1	diam. 2,5 cm	slechte 18e-eeuwse munt	deselect	
32				koper	knoop	1	17-19	1	diam. 2,4 cm		cons	
32				lood	dop/stop	1		1	2,4 cm		cons	
32				koper	gesp	1	18?	1	2,5 cm	ovaal met dubbele pijl als middenstijl, geen angel	cons	
32				messaging?	nagel	1	17-19	1	2,1 cm		cons	

32					koper	munt	1	1741	diam. 2,2 cm	Hollandia 1741, leeuw in de Hollandse tuin	cons
32					koper	munt	4	18	diam. 2,3 en 2,1 cm	slechte 18e-eeuwse munten	deselect
35	S33	1875-1925			blik	versierde schijf	1	19-20	diam. 5 cm	zeer dun	deselect
38					koper	munt	1		diam. 2,2 cm	na conservering te slecht gebleken	deselect
39	S45				koper	plaatje	1		2,7 cm		cons
42					messing	sleutel	1	20	10 cm		deselect
42					lood	prop	1	20	3 cm		deselect
42					koper	staafje	1	20	3 cm	gebogen	deselect
42					koper	strip	1	20	5 cm	verbogen	deselect
42					koper	haakje	1	20	4,5 cm		deselect
42					lood	strip	1	20	6,5 cm	verbogen	deselect
42					tin	bak van lepel	1	20	7 cm		deselect
42					koper/ messing	handvat	1	20	diam. 6,3 cm		deselect
42					koper	munt	4	19-20		1 cent 1876, 1 cent 1948 (andere twee te slecht)	cons
43			M01		lood	spinlood	1	me	diam. 2,5 cm		cons
44					koper	blad van schepje	1	19-20	5 cm		deselect
44					messing	ring	1	19-20	diam. 3 cm		deselect
44					koper	munt	2	17-19		1x munt 1819 met gat (te slecht), 1x 17e-eeuwse duit (te slecht)	deselect
47			M02		zilver	munt	1	1266-1296		Sterling van Floris V	cons
47			M01		zilver	munt	1	1351-1352		Edward II, Engeland	cons
48					ijzer	kogel	1	17-19	diam. Ca. 5,5 cm		cons

49	water- kelder s15			ijzer	koker	1	1950-2013	l: 29, diam. Boven: 6, diam. Onder: 4,5		deselect
49	water- kelder s15			gieti- ijzer met emaille	kom	1	1950-2013	h: 6,5, diam. boven: 11,5, diam. onder: 18,5		deselect
49	water- kelder s15			ijzer	blad van schepje	1	1950-2013	12,5x10,5, dikte: 1 mm		deselect
49	water- kelder s15			ijzer	plaatje met nummer	1	1950-2013	10x6, dikte: 1 mm	tekst: A 175	deselect
49	water- kelder s15			ijzer + nylon	emmertje met koord	1	1970-2013	h: 19, diam. boven: 18, diam. onder: 12		deselect
49	water- kelder s15			hout + ijzer	zaagje	1	1970-2013	23x6,5, dikte hout: 1 cm, dikte blad: 1 mm		deselect
51				messing	strip	1	20	7 cm		deselect
51				lood	afval	1	19-20	2 cm		deselect
51				koper	strip	1	20	3,5 cm	gebogen, met openingen	deselect
51				lood	dopje	1	19-20	1,9 cm		deselect
51				koper	dopje	1	19-20	diam. 2,5 cm		deselect
51				koper	munt	1	19-20	diam. 2,2 cm		cons
52			M01	lood	spinlood	3	me	diam. 2,7 , 2,6 , 2,4		cons
52				koper	munt	5	17-20		na conservering te slecht gebleken	deselect
52				ijzer	dop?	1		2,7 cm		cons

52					lood	propjes	5	me?			cons
52					koper	deel van munt	1	17-20			deselect
52					messaging?	gesp	1		2,3 cm	dubbele D-vorm, zonder angel	cons
52					lood	hol staafje	1		3 cm		cons

Natuursteen

Vnr	Complex	Complexdat.	N	Materiaal	Vorm	Datering	n	afmetingen	opmerkingen
24	S9	1600-1650		?	baksteen?		1	6,5x3	geglazuurd?
34	S7			?	onderdeel van voorwerp		1	7,5x3,5x0,5	middeleeuwse context
41	S7			graniet?	brokje		1	3x3	middeleeuwse context
46	S54			tefriet	brok		1	6x4	deel van een maaltsteen, middeleeuws
48				graniet	brok		1	4,5x3	

Berkhout, Kerkebuurt 190

Dendrochronologisch onderzoek

Van Daalen Dendrochronologie

Projectnummer: 14.081

Uitgevoerd: Augustus 2014

Auteur: ir. S. van Daalen

Opdrachtgever: Archeologie West-Friesland

Contact:

H.G. Gooszenstraat 1, kamer 15, 7415 CL Deventer

vandaalen@dendro.nl

www.dendro.nl

tel: +31 (0)630114237

Copyright: Archeologie West-Friesland/Van Daalen Dendrochronologie

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Archeologie West-Friesland en/of Van Daalen Dendrochronologie.

INLEIDING

Bij archeologisch onderzoek door Archeologie West-Friesland op het perceel Kerkebuurt 190 te Berkhout zijn houten resten van beschoeiingen en een fundering aangetroffen.

Hiervan is een selectie gemaakt en aangeleverd voor dendrochronologisch onderzoek.

Dit onderzoek vond plaats in augustus 2014 op het laboratorium van Van Daalen

Dendrochronologie te Deventer.

METHODE

Selectie en vooronderzoek

Voor ieder monster is nagegaan of het een dateerbare houtsoort betrof, of het voldoende jaarringen leek te hebben (minimaal 70) en of het jaarringpatroon vrij was van verstoringen.

Waar mogelijk wordt voorkeur gegeven aan monsters met spinhout of wankant (zie hieronder).

Voor monsters waarvan de houtsoort niet met het blote oog bepaald kon worden is aan de hand van microscopische coupes en een determinatiesleutel¹ de houtsoort bepaald.

Meting(en)

Geschikt bevonden monsters hebben elk een unieke metingcode toegekend gekregen en zijn volgens standaard methodes langs één of meerdere radiale trajecten geprepareerd.² Langs ieder radiaal traject zijn de jaarringbreedtes ingemeten met een daartoe ingerichte meetopstelling.³

Waar meerdere metingen aan hetzelfde monster verricht zijn, zijn deze gemiddeld tot één meting zodat ieder individueel element altijd door één meting vertegenwoordigd wordt (zie tabel 2).

Bij het inmeten is gelet op aanwezigheid van spinhout of wankant.⁴ Deze informatie wordt gebruikt voor het schatten van een kapjaar of kapinterval. Hierbij worden de volgende situaties onderscheiden (zie tabel 1). De codering is gebaseerd op Baillie (1982, p.61) en wordt toegelicht in bijlage 1.

¹ Schweingruber, 1990.

² Pilcher 1990.

³ Een Velmex meetopstelling met Acu-Rite QV10-V lineaire codeerder met een nauwkeurigheid van 10 µm gekoppeld aan een Euromex binoculair microscoop met een vergroting van 10 en 30 maal.

⁴ De termen spinhout en wankant worden toegelicht in bijlage 1.

Tabel 1. Verschillende schattingsmethoden voor kapintervallen voor een datering in het jaar x.

code	omschrijving	notatie
A	wankant aanwezig, kapinterval vastgesteld buiten groeiseizoen van laatste jaar.	herfst/winter x/x+1
A1	wankant aanwezig, kapinterval vastgesteld tijdens groeiseizoen van laatste jaar.	zomer x
A2	wankant aanwezig; kapinterval vastgesteld in aanvang van volgend groeiseizoen.	lente x+1
B	geen wankant, spinthout deels aanwezig; Bayesiaanse schatting van een kapinterval (alleen voor eik)	mediaan, ($2 \cdot \delta$ interval)
C	alleen spinthoutgrens aanwezig; schatting van een kapinterval (alleen voor eik)	mediaan, ($2 \cdot \delta$ interval)
D	geen spinthout aanwezig (alleen voor eik)	na x+min. aantal spinthout
E	geen spinthout aanwezig	na x

Dateringsonderzoek

De metingen zijn met behulp van dendrochronologische software⁵ met elkaar vergeleken. Voor iedere positie tussen de metingen zijn twee parameters berekend:

1. Student t-waarde. De t-waarde beschrijft de overeenkomst tussen twee getallenreeksen voor een gegeven positie. Hoe hoger deze waarde, hoe sterker de gelijkheid is; een t-waarde hoger dan 5 komt grofweg neer op een kans van 1 op 10.000 dat de gevonden uitslag op toeval berust en kan als een indicatie voor een datering beschouwd worden. Voorafgaand aan het berekenen van de t-waarde worden de jaarringbreedtes logaritmisch getransformeerd⁶ zodat deze een normale verdeling benaderen.
2. *Gleichläufigkeit* (GLK); het percentage van de intervallen tussen twee jaren waarin de meting en referentiecurve gelijktijdig een stijging of daling in het jaarringpatroon laten zien. In de praktijk wordt een GLK van minder dan 62 als zwak beschouwd.

Synchronisaties die aan de statistische vereisten voldoen zijn door de dendrochronoloog visueel beoordeeld. De synchronisatie is vervolgens geaccepteerd of verworpen. Onderlinge dateringen zijn uitgevoerd om metingen uit dezelfde boom te identificeren en/of één of meerdere middelcurven samen te stellen die het dateren faciliteren.

De individuele metingen en middelcurven zijn vervolgens op dezelfde wijze vergeleken met lokale en regionale referentiecurven.

⁵ PAST4. Uitgegeven door SCIAM, Wenen (Oostenrijk). www.sciem.com

⁶ De zogeheten transformatie van Hollstein (Hollstein 1980).

RESULTATEN

Selectie en vooronderzoek

De aangeleverde selectie is zonder wijzigingen overgenomen. Van de 3 monsters ging het in 2 gevallen om naalddhout. Uit houtsoortenonderzoek bleek dat dit in beide gevallen fijnspar (*Picea abies* Karst.) was. Van het resterende monster is vastgesteld dat het om eik (*Quercus* sp.) ging.

Metingen

Tabel 2. Overzicht van de meetgegevens. n: aantal jaarringen, n_(s): aantal spintringen, type: schattingswijze voor het kapinterval conform tabel 1.

spoonnr.	monster	omschrijving	houtsoort	meting	n	n _(s)	type
22	Mo3.1	plank uit beschoeiing	fijnspar	14.081.001	192	n.v.t.	E
43	Mo4	paal uit beschoeiing	eik	14.081.002	55	16	A
12	Mo6.1	plank uit fundering	fijnspar	14.081.003	90	n.v.t.	E

Dateringsonderzoek

Onderlinge synchronisaties tussen de metingen konden niet worden vastgesteld.

Op individuele basis levert Mo3.1 zeer goede resultaten met referentiecurven op en kon Mo6.1 met individuele metingen gedateerd worden in dezelfde periode (zie tabel 3).

De vermelde referentiecurven staan in tabel 4 toegelicht.

Tabel 3. Overzicht van de dateringen met statistische onderbouwing. De grafische weergave van de metingen met de onderstreepte referentiecurve staat in bijlage 2.

meting	eind	referentie	eind	overlap	GLK	t-waarde
14.081.001	1859	<u>SWEDo11</u>	1978	181	71,3	13,10
		SEo10	1995	137	73,4	11,80
		SWEDo23	1827	160	71,3	10,30
		SWED312	2005	192	68,2	8,10
14.081.003	1842	<u>1AD0071</u>	1852	90	65,6	5,26
		1AD0073	1845	90	65,0	4,95

Tabel 4. Overzicht van vermelde referentiecurven.

referentie	omschrijving
1AD0071, 1AD0073	Losse metingen uit: Oostzaan, Kerkbuurt. BAAC project D-11.0169. Van Daalen, 2011.
SE010	Zweden, Västernorrlands Län. Referentiecurve voor fijnspar (1723 - 1995). Anon., via EU Project EXTRATERRESTRIAL.
SWED011	Zweden, Gallejour Glommerstark. Referentiecurve voor fijnspar (1679 - 1978). Schweingruber, via ITRDB.
SWED023	Zweden, Jämtland, historisch. Referentiecurve voor grove den (1107 - 1827). Schweingruber, via ITRDB.
SWED312	Zweden, Bjorbo. Referentiecurve voor fijnspar (1574 - 2005). Axelson, via ITRDB.

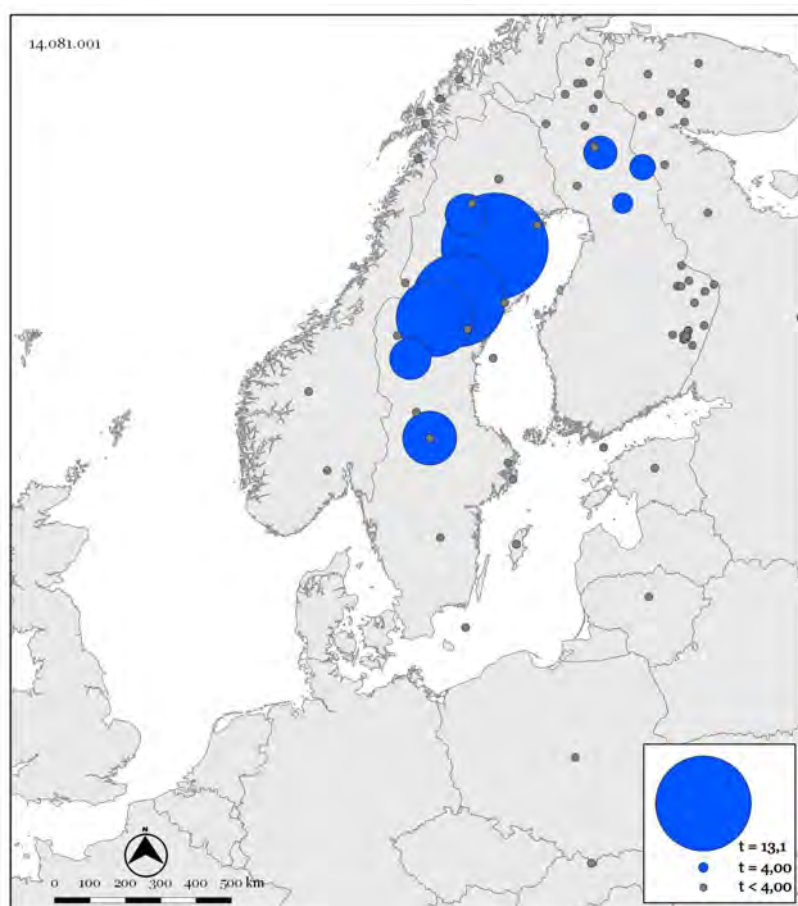
INTERPRETATIE

Op Mo3.1 en Mo6.1 is geen wankant aanwezig waardoor alleen de ondergrens van het kapinterval bepaald kan worden (zie tabel 5).

Tabel 5. Schatting van de kapintervallen. Het type is de schatting volgens tabel 1.

spoonr.	monster	meting	eind	kapinterval	type
22	Mo3.1	14.081.001	1859	na 1859	E
43	Mo4	14.081.002	-	-	A
12	Mo6.1	14.081.003	1842	na 1842	E

Gezien de zeer sterke resultaten voor Mo3.1 kan het herkomstgebied voor dit monster in Västerbotten of Jämtland in (midden/noord) Zweden geplaatst worden (zie afb 6). Monster Mo6.1 lijkt uit hetzelfde gebied afkomstig aangezien de metingen waarmee deze gedateerd is eveneens uit het noorden van Zweden afkomstig zijn.⁷

Afbeelding 6. Geografische weergave van de synchronisatiepunten voor Mo3.1.

⁷ Van Daalen 2011.

LITERATUUR

Anon.,: EXTRATERRESTRIAL. *External factors forcing conifer growth variability at different frequencies during the Holocene in Northern Europe and application to ensure sustainable forest management*. EU Contract No: ERBIC15CT980123. Ontleend aan <http://www.geol.lu.se/personal/hsl/netsc/Database/database.htm> op 2-4-2014.

Axelsson, T.: SWED312. Data set id: noaa-tree-2666. Ontleend aan http://hurricane.ncdc.noaa.gov/pls/paleox/f?p=519:1:::P1_STUDY_ID:2666 op 4-2-2014.

Baillie, M.G.L., 1982: *Tree-ring dating and Archaeology*. ISBN 0-7099-0613-7. Croom Helm Ltd. London.

Bronk Ramsey, C., 2009: Bayesian analysis of radiocarbon dates. In: Radiocarbon, 51(1), pp. 337-360.

Van Daalen, S., 2011: Oostzaan, Kerkbuurt. Dendrochronologisch onderzoek. BAAC rapport D-11.0169. ISSN 1873-9350.

Hollstein, E., 1980: Trierer Grabungen und Forschungen. Band XI, Rheinisches Landesmuseum Trier. ISBN 3-8053-0096-4. Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.

Pilcher, J.R., Sample preparation, Cross-dating, and Measurement. In: Cook, E.R., Kairiukstis, L.A., (eds) 1990: *Methods of Dendrochronology, Applications in the Enviromental Sciences*. Kluwer Academic Publishers. ISBN 0-7923-0586-8.

Schweingruber, F.H., 1990: Mikroskopische Holzanatomie. Formenspektren mitteleuropäischer Stamm- Und Zweigölzer zur Bestimmung von recentem und subfossilem Material. 226 pp. Zürcher AG. ZugOxf.: 811.1 __ 016 : 810 : 814.7 (4). 3^e druk.

Schweingruber, F.H.: SWED011. Data set id: noaa-tree-4419. Ontleend aan http://hurricane.ncdc.noaa.gov/pls/paleox/f?p=519:1:::P1_STUDY_ID:4419 op 4-2-2014.

Schweingruber, F.H.: SWED023. Data set id: noaa-tree-4447. Ontleend aan http://hurricane.ncdc.noaa.gov/pls/paleox/f?p=519:1:::P1_STUDY_ID:4447 op 4-2-2014.

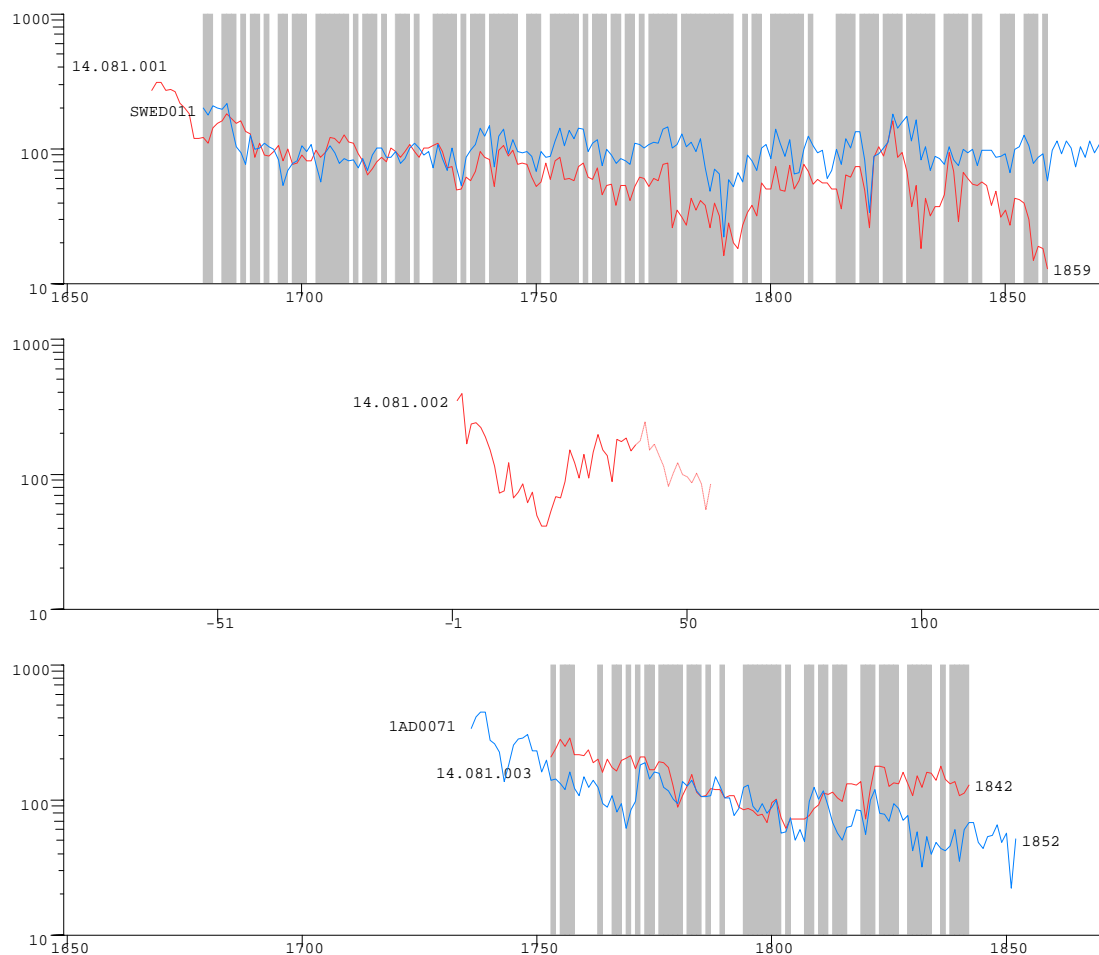
BIJLAGE 1

- A. Wankant aanwezig: De jaarringgrens van de buitenste jaarring direct onder de bast maakt het mogelijk het seizoen te bepalen waarin de boom gekapt is. Aanwezigheid van de wankant betekent per definitie dat het spinthout volledig aanwezig is. Het seizoen waarin de boom gekapt is volgt uit de mate waarin de buitenste ring gevormd is:
1. A: De buitenste jaarring is volledig gevormd. Het kapinterval valt buiten het groeiseizoen van de laatste (gedateerde) jaarring.
 2. A1: De buitenste jaarring is niet volledig gevormd. Het kapinterval valt in het groeiseizoen van de laatste (gedateerde) jaarring.
 3. A2: Alleen de aanzet tot de buitenste jaarring is aanwezig. Deze jaarring wordt niet ingemeten. Het kapinterval valt aan het begin van het groeiseizoen volgend op de laatste (ingemeten) jaarring.
- B. Spinthout aanwezig: Het spinthout is de buitenste zone van de stam waar het hout nog niet is omgezet in kernhout. Niet alle houtsoorten vormen kernhout en alleen bij eik is het aantal jaarringen in het spinthout statistisch te omschrijven zodat een schatting gemaakt kan worden van het aantal ontbrekende jaarringen tot de wankant. Voor het bereken van het kapinterval wordt OxCal⁸ gebruikt met door de auteur samengestelde spinthoutstatistieken. Hieruit volgt een jaartal dat het meest waarschijnlijk is (de mediaan), met daarom heen een $2 \cdot 8$ (95,4%) betrouwbaarheidsinterval. Spinthoutstatistieken verschillen zijn niet voor alle herkomstgebieden hetzelfde, waardoor naar gelang de herkomst van het hout andere spinthoutstatistieken toegepast kunnen worden.
- C. Spinthoutgrens aanwezig: Als (een deel van) de contouren van een monster één en dezelfde jaarring volgen dan kan dit geïnterpreteerd worden als de overgang tussen het kernhout en het (niet meer aanwezige) spinthout. Hierbij wordt op dezelfde wijze als hierboven een kapinterval berekend. Hierbij moet de kanttekening geplaatst worden dat dit alleen met redelijke zekerheid vastgesteld kan worden als dit langs een voldoende groot deel van de contouren van het monster zichtbaar is.
- D. Geen spinthout aanwezig: Hierbij is het niet mogelijk een kapinterval te schatten en kan alleen gesteld worden dat in ieder geval een klein aantal spinthoutringen (6 stuks) volgt op het kernhout. De vroegst mogelijke datering wordt dan met een corresponderend aantal jaarringen gecorrigeerd. Dit geldt alleen voor eik.
- E. Geen spinthoutstatistieken beschikbaar of geen kernhoutvorming: Hierbij is het niet mogelijk een kapinterval te schatten en kan alleen gesteld worden dat het kapjaar ná de datering van de buitenste ring valt. Dit wordt zowel toegepast voor houtsoorten die geen kernhout vormen, of waarvoor het aantal spinthoutringen niet rekenkundig te omschrijven is.

⁸ Bronk Ramsey 2009.

BIJLAGE 2

Hier onder staan de metingen afgebeeld met de in tabel 3 aangegeven referentie. Op de x-as staan de jaartallen, op de y-as de ringbreedtes op een logaritmische schaal, uitgedrukt in 1/100 mm. Het spinhout is gestippeld aangegeven. De grijze banen geven intervallen met een positieve GLK aan.

Bijlage 8: Historische achtergrond Kerkebuurt 190 J.R. Peereboom

Uitwerking gegevens t/m maart 2015 door:

Jan Peereboom
Dirk Laanstraat 28
1647 AR Berkhout
j.r.peereboom@quicknet.nl

Eigenaren en bewoners

Als de huisnummering bekend is kan over het algemeen vanaf de invoer van de Bevolkingsregisters in 1850 met zekerheid gezegd worden of de eigenaar ook bewoner is. Een eigenaar kan zijn bezit immers ook verhuurd hebben. In de periode voor 1850 worden er soms huisnummers genoemd in akten van de Burgerlijke Stand. Als de huisnummering bekend is en de eigenaar van het pand dan kan ook in die gevallen vaak iets over de bewoning worden gezegd.

Waar zekerheid is dat de bewoner géén eigenaar is dan is deze cursief gedrukt.

Bronvermelding:

Voor zover de bronnen niet op eenvoudige wijze zijn te achterhalen zijn deze vermeld.

December 1730¹

Pieter Dirksz Wit te Berkhout.

Hij heeft dan van de Diakonie Armen van Berkhout F1300,= geleend tegen 3 % rente, met de verplichting dit bedrag binnen een jaar terug te betalen.

Als onderpand geeft hij:

-Huis, erf, groot 200 Roe in het Kerksevendeel.

Belend t.o. de weduwe van Pieter Goed en t.w. Dankwert Gerbrandsz²

-Ca. 9 percelen land totaal ca. 13 Morgen, het meeste gelegen in het Sassevendeel, dus dicht bij huis. Enkele perceelsnamen: de Gouwkamp 1350 R, de Koijing 1100 R, de Leijenakker 1500 R.

Het zijn o.a. deze percelen die hij op 9-6-1749³ verkoopt aan de Diakonie van Berkhout. Waarschijnlijk werd hij vervolgens voor een groot deel op kosten van diezelfde diakonie in zijn levensonderhoud gesteund.

Pieter komt ook voor in de zgn. "Pont-boeken" van Berkhout in 1731, 1738, 1745 en 1752⁴. In 1731 en 1738 behoort Pieter niet tot de rijksten van het dorp maar mag toch wel redelijk vermogend worden genoemd. In 1745 is zijn vermogen behoorlijk afgenomen en in 1752 heeft hij nog maar een zeer bescheiden vermogen over.

Of Pieter een vrouw en kinderen had is (nog) niet bekend.

Pieter Wit overleed in februari 1756 en werd op kosten van de Diakonie in de kerk van Berkhout begraven⁵. Zijn vermogen was toen zo laag dat er geen Impost werd betaald en hij "ProDeo" werd begraven.

Hij verkocht zijn huis

21-1-1750⁶ aan

Neeltje Droog, weduwe van Jan Dirksz Nierop (ca1690-1724), in leven schoolmeester te Berkhout, voor 2/3 en aan

Jan Jansz Nierop⁷ als voogd over **Dirk Jacobsz Nierop⁸** voor 1/3

Belending is dan t.o. Jan Pietersz Goed en t.w. Dankwert Gerbrandsz

Neeltje Droog overlijdt in januari 1753⁹. Haar kinderen en erfgenamen, t.w. Dirk Nierop te

1 ORA Hoorn 4534.

2 Hij bewoonde de in 2013 gesloopte boerderij van de fam.Reus, Kerkebuurt 196, blijkens diverse transportakten uit ORA Hoorn.

3 ORA Hoorn 4552.

4 WFA, Toegang 1322, inv.nr.38.

5 DTB Berkhout, begraven 25-2-1756 in de kerk.

6 ORA Hoorn 4552.

7 Waarschijnlijk dezelfde als de schoolmeester in Avenhorn en geen directe familie. Voor een schematisch overzicht van de familie Nierop zie H.Kollis Tz, Uit de historie van Berkhout, achterin.

8 Dirk (1731-??) is waarschijnlijk een zoon van Jacob Nierop (ca.1702-1732) en Aafje Jans. Neeltje Droog is dan zijn aangehuwde tante.

9 Begraven Berkhout 17-1-1753 (kerk); 16-1-1753 aangifte impost F6,= te Hoorn door (zoon) Dirk Nierop aldaar.

Hoorn en Jan Groot te Berkhout verkopen haar 2/3 deel. Ook Dirk Jongemaats te Berkhout en Jan Nierop te Avenhorn als voogden over Dirk Nierop¹⁰ verkopen zijn 1/3 deel op **3-3-1753**¹¹ aan

Lijsbet Joris Kaij, weduwe van Pieter Fokker, te Berkhout. Zij waren in 1727 gehuwd¹². Pieter Fokker was schoolmeester, kosten en voorzanger te Berkhout. Pieter overleed te Berkhout in 1752¹³. Zij lieten te Berkhout tussen 1727 en 1741 7 kinderen dopen. Belending van het huis is t.o. Jan (Pietersz) Goed en t.w. de erven¹⁴ Dankwert Gerbrandsz. Mogelijk bepaalde Pieter Wit bij de verkoop dat hij tot zijn dood een deel van het huis kon blijven bewonen en gebruikte de weduwe Lijsbet Fokker-Kaij het overige deel van het huis. Lijsbet was overigens in juni 1754¹⁵ hertrouwd met de weduwnaar Pieter de Boer uit Wognum. Toen Pieter Wit in februari 1756 overleed zou er ruimte kunnen zijn vrijgekomen voor

Jan Pietersz Dekker uit Schellinkhout die op 29-2-1756 te Berkhout huwt met Jannetje Fokker, dochter van Pieter Fokker en Lijsbet Kaij. Zij laten vanaf 1757 t/m 1768 8 kinderen te Berkhout dopen.

Jan Dekker wordt genoemd in een Pontboek van Berkhout in 1759¹⁶ en is niet heel vermogend. Op 29-5-1762, de zaterdag voor Pinkster, 's middags tussen 3 en 4 uur, woedde er een grote brand iets ten westen van de kerk te Berkhout¹⁷. Vier huizen, waarin acht huishoudens, gingen verloren. Een grote ramp en zoals te doen gebruikelijk in die dagen werd het dorpsbestuur om toestemming gevraagd om in Berkhout en vele andere dorpen in Noord-Holland te mogen gaan collecteren voor de getroffen. Niet ieder dorp gaf toestemming voor een collecte. Uiteindelijk werd er door Jan Pietersz Dekker en Pieter Kan (schoolmeester en secretaris van Berkhout) F1869-1-6 opgehaald. Na aftrek van kosten ad F69-1-6 bleef er F1800-0-0 over hetgeen als volgt werd verdeeld:

Jan Pietersz Dekker	F1300
Armenvoogden	F150
Diakonie	F150
Wed. C. Broertjes	F100
Jan Goed	F100

Gezien het grote bedrag dat Jan Dekker ontving zal hij grote schade hebben gehad en een nieuwe woning hebben moeten laten bouwen. Ik veronderstel dat de Armenvoogden en Diakonie ook wel grote schade hadden, maar mogelijk konden zij die voor een groot deel uit eigen vermogen betalen.

Hij zal het huis ongetwijfeld geërfd hebben van zijn schoonmoeder, die in september 1768 overleed¹⁸. Waarschijnlijk zijn er meer erfgenamen geweest en moest Jan die uitkopen. Om die reden zou hij dan op 15-12-1768 F1900,= hebben geleend van dorpsgenoot Klaas Droog met als onderpand een huis met 7M 516R land¹⁹. Waren de lasten te hoog? We weten het (nog) niet, maar kort daarna moet het echtpaar zijn verhuisd naar de Schermer.

Jan Dekker, dan wonende in de Schermer verkoopt voor F1500,= op **28-12-1772**²⁰ aan

Hendrik Schermer te Berkhout

Het huis met twee werven, samen groot 200 R. Belend t.o de Diakonie van Berkhout²¹ en t.w. de weduwe van Jan Koster, die overigens aan de noordzijde van de weg woonde²². Hendrik huwde in oktober 1771 met **Antje Laagland**, hij was toen woonachtig in Berkhout. Zij lieten

10 Zoon van Jacob Nierop en Aafje Jans, te Berkhout overleden.

11 ORA Hoorn 4536.

12 DTB Berkhout 19-1-1727 en DTB Hoorn Impost trouwen 4-1-1727 beiden betaalden F6,=.

13 Begraven Berkhout 3-5-1752 (kerk).

14 Dankwert Gerbrandsz begraven Berkhout 9-6-1752 (kerk).

15 DTB Berkhout Ondertrouw 16-6-1754; DTB Wognum Gehuwd 30-6-1754.

16 Vgl noot 4.

17 WFA, Toegang 1322, inv.nr.69, Aantekening in het register van taxaties tbv de successiebelasting, opgetekent in juli/augustus 1764 ten huize van Andries Pluijm, herbergier (nu anno 2014 de Ridder Sint Joris). Er wordt een lange lijst van dorpen in N-H opgesomd met vermelding of er wel of niet mocht worden gecollecteerd en het bedrag per dorp wat er werd opgehaald.

18 DTB Berkhout: Lijsbet Joris begraven Berkhout (in de kerk) 24-9-1768, is waarschijnlijk dezelfde als de wed. van Pieter Fokker.

19 ORA Hoorn 4537 Helaas wordt er géén belending van het huis genoemd, maar het lijkt zeer aannemelijk dat het om "onze" Jan Dekker gaat.

20 ORA Hoorn 4538.

21 NB Belending deels weggefallen. De Diakonie was later boerderij op nu Kerkebuurt 186, maar zou toen ook overzijde (noord-oostelijk) van de weg kunnen zijn.

22 Boerderij noordzijde van de weg op de plek van nu Kerkebuurt 191.

op 16-8-1772 een zoontje Pieter in de kerk van Berkhout dopen. Hendrik was een vermogend man. Bij zijn huwelijk betaalde hij F15,= Impost. Ook het "Pont-boek" van 1773²³ laat zien dat hij niet helemaal onbemiddeld was.

Vrij snel daarna verhuist het echtpaar naar Sijbekarspel, waar Antje Laagland in juli 1775 in het kraambed overleed²⁴. Verkoop voor F1200,= op

13-2-1776²⁵ aan

Pieter Kan (111-1810), schoolmeester te Berkhout. De schoolmeester was daarnaast ook koster en voorzanger in de kerk, soms (als zijn fysieke gesteldheid dat toeliet) ook grafdelver en alsof dat allemaal niet genoeg was had hij ook nog vaak een perceel grond waarop hij een en ander verbouwde. Pieter was al schoolmeester in Berkhout vanaf 1756 en bleef dat tot einde 1802²⁶. Hij was gehuwd met **Jannetje van der Schelling**. Hij overleed in maart 1810 te Berkhout²⁷. Zijn vrouw was reeds in oktober 1801 overleden²⁸.

Het huis werd reeds eerder verkocht voor F600,= op

16-2-1791²⁹ aan

Dankwert Volkertsz van der Heide (ca1754-1808).

Ruim een week daarvoor had Dankwert zijn vorige huis in Berkhout verkocht³⁰ waarin hij waarschijnlijk was gaan wonen toen hij in 1782 huwde met zijn buurvrouw **Antje Jacobs Ruiter** (ca1740-1815), wed. van Pieter Jansz Goed³¹. Dankwert was geboren in Buiksloot ca 1754 als zoon van Volkert van der Heide (schoolmeester) en Aafje Dankwerts (afkomstig uit Berkhout). Zijn ouders zijn waarschijnlijk kort na elkaar in de zomer van 1764 te Buiksloot overleden³². De ca. 10-jarige Volkert werd toen samen met zijn twee zusjes opgenomen in het kinderloze gezin van zijn oom Gerbrand Dankwertsz en tante Aaltje Spruit te Berkhout³³.

Het huwelijk van Dankwert en Antje bleef kinderloos. Antje had ook geen kinderen uit haar eerdere huwelijk.

Dankwert overleed in november 1808³⁴. Antje Ruiter zou in oktober 1815 overlijden. Voor die tijd verkocht zij het huis voor F3750,= op

20-4-1812³⁵ aan

Theunis Kronenburg (1757-1818), landbouwer te Berkhout (dan wonende op huisnr. 20)³⁶.

Boerderij met erf en naastgelegen werf, groot 200 R

Belend t.o. de Diakonie en t.w. de erven Jan Koster³⁷ (=noordzijde van de weg)

met ca. 10,2 Ha land in het Kerk- en Sassevendeel.

Antje Ruiter had bij de verkoop bepaald dat zij tot haar dood de noorder kamer en het voorhuisje met de zolder daarboven zal mogen blijven bewonen. Ook behoudt ze vrije toegang tot en gebruik van de regenwaterbak in de schuur. De schuur is overigens verhuurd aan Gerrit Leegwater³⁸, metselaar te Berkhout, voor F54,60 per jaar.

Ook Aaltje Dankwerts-Spruit, Dankwerts tante en stiefmoeder, woonde in in het huis. Zij overlijdt aldaar op 25-5-1812 (86 jr oud).

Theunis Kronenburg was gehuwd met **Trijntje Jans Man** (ca1773-1823). Hij overlijdt al in 1818 (63 jr oud)³⁹. Trijntje is dan ca. 45 jr en zet het bedrijf voort samen met haar twee zoons Pieter (geboren ca.1798) en Jan (geboren 1801). Reeds in 1823 overlijdt Trijntje⁴⁰, de twee nog ongehuwde broers verdelen de boedel⁴¹: Pieter neemt genoeg met alle roerende

23 Vgl voetnoot 4.

24 DTB Sijbekarspel 12, Impost begraven, 13-7-1775 betaald F15,=.

25 ORA Hoorn 4538 datum kan ook 8-2-1776 zijn, vgl. origineel.

26 Veel gegevens betreffende Pieter Kan ontleend aan: <http://www.degeschiedenisvaneenfamiliekan.nl>.

27 DTB Berkhout begraven 24-3-1810 in de kerk.

28 DTB Berkhout begraven 14-10-1801 in de kerk.

29 ORA Hoorn 4556.

30 ORA Hoorn 4556, 5-2-1791 dat huis met 50 R erf was gelegen aan de noordzijde van de weg een paar huizen westelijker. Feitelijk trok hij in bij zijn vrouw.

31 In 1773 wordt Pieter Goed (1739-1781) blijkens het Pontboek van dat jaar genoemd als eerste bewoner ten westen van Gerbrand Dankwerts.

32 Geen overlijdens- of begraafdatum gevonden. Volkert hield te Buiksloot het doop- en begraafboek bij. De laatste keer dat we zijn duidelijke handschrift zien is in het begraafboek op 1-8-1764.

33 Zij bewoonden de in 2013 gesloopte boerderij van de fam.Reus, Kerkebuurt 196.

34 DTB Berkhout begraven 10-11-1808 in de kerk.

35 ONA Hoorn 2754, acte 235.

36 Nu waarschijnlijk Oosteinde 73c of 74.

37 Vgl noot 22.

38 Zoon van Jacob Jansz Leegwater en Antje Jans Ruiter en gedoopt te Ursem 22-12-1782.

39 Overleden Berkhout 13-10-1818.

40 Overleden Berkhout 10-6-1823.

41 ONA Hoorn 2856, dd.10-4-1824 Boedelscheiding.

Foto 1. Ca. 1902. Maarten de Jong en Aafje Helder met hun kinderen Simon (geb. 1896) en Jannetje (geb. 1893).

goederen en een financiële compensatie, want per **10-4-1824** wordt

Jan Kronenburg (1801-1839), de officiële eigenaar van de boerderij met land.

Hij huwt in 1825 met **Aagje Zwabber** (alias **Buisman**) (1797-1857)⁴². Zij krijgen twee dochters en een zoon, die heel jong overleed⁴³. De oudste dochter Soutje huwt in 1848 met Jan Murks de Vries en gaat wonen op een boerderij van zijn stiefvader en moeder op de plek van de voormalige Rabo-bank (Kerkebuurt 177) in Berkhout⁴⁴. De jongste dochter Trijntje huwt in 1854 met Cornelis Stelling (zie hieronder).

Uit de vroegste gegevens van het kadaster blijkt dat het huis van een goede kwaliteit is en het wordt dan ook aangeslagen in de twee na hoogste belastingklasse⁴⁵.

Ook Jan wordt niet oud in 1839⁴⁶ overlijdt hij. Zijn weduwe hertrouwt in november 1840 met Dirk Groninger, een 42-jarige boer en (al twee keer) weduwnaar uit de Heerhugowaard. Maar Dirk overlijdt al in juli 1842. En weer hertrouwt Aagje, nu met Cornelis Peetoom in 1847. Cornelis was boer in Avenhorn en ook weduwnaar. Aagje blijft met haar respectievelijke echtgenoten tot haar dood op 24-6-1857 op de boerderij wonen.

Als de boedel gescheiden wordt op **26-11-1857**⁴⁷ worden schoonzoon en dochter

Cornelis Stelling (1832-1887) en **Trijntje Kronenburg** (1834-1880) de nieuwe eigenaren en vestigen zich op de boerderij. Zij waren in 1854 gehuwd en woonden eerst enige jaren in Cornelis' geboortedorp Schellinkhout. Trijntje Kronenburg overlijdt in april 1880. Cornelis Stelling hertrouwt in 1882 met Ariaantje de Boer, weduwe van Pieter Spaans uit Avenhorn. Cornelis en Trijntje kregen 4 kinderen, waarvan de drie dochters huwden met boerenzoons uit de omgeving. Leuk detail is dat jongste dochter Grietje trouwt met haar stiefbroer Reierus Spaans.

Cornelis Stelling en Ariaantje de Boer gaan per 1-5-1888 in Avenhorn wonen en de boerderij wordt verkocht op

24-4-1886⁴⁸ aan

Cornelis Wijdenes Gerbrandsz (1853-1914), veehouder te Opperdoes en gehuwd met **Maartje Stapel** (1853-1931). Verkoper Cornelis Stelling was een broer van Maartje's moeder⁴⁹ en Cornelis en Maartje waren dus oom-zeggars.

Uit de verkoopakte blijkt ook duidelijk waar het om gaat: een huismanswoning (=stolpboerderij) met wagenhuis, vijzelberg, schuur en erven; daarnaast ook nog ca. 15 Ha weiland in 9 percelen

42 Geboren 4-2-1797 te Venhuizen als dochter van Jan Zwabber (alias Buisman) en Soutje Boot. Dit echtpaar vestigde zich in 1800 te Berkhout, kochten in 1801 een huis in de Kerkebuurt (nu hsnr.187). Jan Buisman (Zwabber) overleed in al in 1803, waarna Soutje Boot in 1805 hertrouwt en vertrekt naar Avenhorn.

43 Jan geboren en overleden Berkhout resp. 24-4-1830 en 14-8-1830.

44 Toebedeling van boerderij aan Jan Murks de Vries op 12-6-1849 (not. S.de Vries-Purmerend) als erfgenaam van zijn moeder Antje Kuijn.

45 Belastbaar Inkomen Gebouwd F45,=.

46 Overleden Berkhout 24-7-1839.

47 Boedelscheiding 26-11-1857 Not.J.C.Pan-Avenhorn.

48 Verkoop 24-4-1886 not.J.C.Pan-Avenhorn.

49 Cornelis Stelling en Ariaantje Zijp waren (oa) ouders van Cornelis S. gehuwd met Trijntje Kronenburg en Grietje Stelling gehuwd met Pieter Stapel. Maartje Stapel was een dochter van het laatste echtpaar.

ten noorden van de dorpsweg, koopsom F36.000,=.

Mogelijk kocht Cornelis de boerderij als belegging, want hij is er nooit zelf gaan wonen.

Eerst in 1903 gaat zijn zoon Gerbrand er wonen (zie onder).

Er breekt dan ook een periode van verhuur aan.

Bewoners waren:

1-5-1886 / 30-4-1894

Dirk Schuitemaker (1863-1947) gehuwd met **Aaltje Stelling** (1865-1958)

1-5-1894 / 30-4-1896

Cornelis Stam (1865-1933) gehuwd met **Wijnanda Smit** (1867-1951)

1-5-1896 / 30-4-1901

Maarten de Jong (1870-1941) gehuwd met **Aafje Helder** (1870-1967)

Zie foto 1

Per **1-5-1903** vestigen de pas gehuwde zoon **Gerbrand Wijdenes** (1880-1963) en zijn vrouw **Anna Pijl** (1878-1968) zich op de boerderij. Vader Cornelis Wijdenes overlijdt in juni 1914 en de boedel wordt weer gescheiden op

Zie foto 2

25-7-1914⁵⁰ en

Gerbrand Wijdenes is nu de officiële eigenaar.

Omstreeks 1920 wordt de boerderij gesloopt en niet herbouwd. Er voor in de plaats komt

Foto 2. Ca. 1910. Gerbrand Wijdenes en Anna Pijl met hun kinderen Maartje (geb. 1904) en Gijsbert.

Foto 3. Ca. 1915. Rechts vooraan de boerderij van de fam. Wijdenes-Pijl, gesloopt ca. 1920.

50 Boedelscheiding 25-7-1914 Not. H.de Boer-Hoogwoud.

Berkhout. Bij de behandeling van den weg met kokende teer geraakte deze teer en tevens de weg in brand. Het vuur deelde zich mede aan een hek, terwijl een oogenblik vrees bestond voor het pas schoon-gemaakte renteniershuis van den heer G. Wijdenes. De verbazende hoeveelheid rook die zich ontwikkelde deed het ergste vermoeden. Men begon te spuiten met een drietal Mimimax en een Cipelis brandbluschapparaat en, wat men niet had durven hopen, geschiedde. Hiermede werd men de brand meester. Het hek van den heer Wijdenes brandde nog en het huis bleek een beetje zwart van de rook. Alles is gelukkig goed afge-loopen en men kon het materiaal weer gebruiken om den weg verder in orde te maken.

Foto 4. Krantenartikel De Nieuwe Courant, 7-6-1933.

de in 2014 gesloopte rentenierswoning.

Zie foto 3

Volgens de De Nieuwe Courant (Goedkoop Nieuws- en Advertentieblad voor West-Friesland) van 7-6-1933 had het huis bij wegwerkzaamheden die week bijna kunnen verbranden.

Zie foto 4

Gerbrand en zijn vrouw verhuizen in april 1938 naar Alkmaar. Zij verkochten het huis op

4-2-1938⁵¹ aan

Dirk Nierop (1881-1940), veehouder te Berkhout.

Hij was gehuwd met **Klasine Zijp** (1881-1941). Na zijn overlijden wordt het huis openbaar verkocht in de Ridder Sint Joris op **27-12-1940⁵²** aan

Pieter Schuijtemaker (1893-1948), veehouder.

Pieter was gehuwd met **Maria Geertruida Stapel** (1894-1976). Zij wonen in het oosteinde op de Ridderhoeve (nu hsnr.86) en blijven daar ook wonen.

Weer lijkt het ook alsof het huis "in de familie" blijft, Pieter was namelijk een zoon van een nicht van Dirk Nierop⁵³. Als Pieter in 1948 overlijdt, wordt zijn weduwe de officiële eigenaresse. *Bewoners:*

Foto 5. Dirk Johan Schuijtemaker en Trijntje Koster met hun drie zoons (middelste foto): staande links Gerrit Johan (geb. 1945), rechts Piet Gerrit (geb. 1944) en zittend Adriaan (geb. 1950).

51 Verkoop 4-2-1938 Not. Jb. Tillema-Hoorn.

52 Verkoop 27-12-1940 Not. H. de Boer-Hoogwoud.

53 Jan Maars Nierop (1814-1873) en Jannetje Maars hebben oa 2 zoons: Klaas (1839-1915) gehuwd met Aaltje Koster en Jan (1856-1930) gehuwd met Grietje de Jong. Klaas Nierop heeft oa een dochter Jannetje (1864-1941) gehuwd met Dirk Schuijtemaker, de ouders van eigenaar Pieter Schuijtemaker. Jan Nierop heeft oa een zoon Dirk Nierop (1881-1940) gehuwd met Klasine Zijp.

1943-1959

Dirk Johan Schuijtemaker (1919-1996) en **Trijntje Koster** (1918-2009)

Zie foto 5

Als (schoon-) moeder M.G.Schuijtemaker-Stapel in 1959 vertrekt van de Ridderhoeve, gaat de familie Schuijtemaker-Koster daar wonen.

De familie Schuijtemaker wordt ook genoemd in Jaarboek 2011 HKBB.

1959-1968

Lieuwe Ferwerda (1904-1987), gehuwd met **Hendrikje Tjepkema** (1906-1981). Lieuwe was medewerker bij de familie Schuijtemaker. In 1968 verhuist hij naar Oosteinde 84 in Berkhout.

M.G.Schuijtemaker-Stapel, wonende in verzorgingstehuis "Avondlicht" aan het Keern te Zwaag, verkoopt het huis met een deel van het erf (NB De oostelijke "werf" wordt niet verkocht en blijft in handen van de familie Schuijtemaker) in

1968⁵⁴ aan

Johan Abram Volmer en **Maria Martine Halberstadt**

John Volmers echtgenote zou later in Berkhout bekend staan als Moeder Marie.

Aan hen is uitgebreid aandacht besteed in Jaarboek 2011 HKBB.

Zie foto 6

Na het overlijden van de beide echtgenoten wordt het huis verkocht. Ook "de oostelijke werf" die nog altijd in bezit was van de fam.Schuijtemaker wordt nu verkocht.

2012⁵⁵

John en Gabrie van den Hout

Het huis wordt in 2014 gesloopt en er wordt gestart met de bouw van een nieuw, in stijl van het oude huis dat in 2015 gereed moet zijn.

Foto 6. Het huis aan de Kerkebuurt 190 in september 1981.

54 Kadastrale legger.

55 Mondelinge informatie kopers.

ISSN 2210-5364